

KOVÁCS ZSUZSANNA ILONA

AZ IMMATERIÁLIS VAGYON KÖZZÉTÉTELE A VÁLLALATI JELENTÉSEKBEN

A tartalomelemzés, mint kutatási
módszer alkalmazásának lehetőségei

Az immateriális vagyon közzététele a vállalati jelentésekben

A tartalomelemzés, mint kutatási módszer
alkalmazásának lehetőségei

Budapest, 2024

Szerző:
Kovács Zsuzsanna Ilona

Lektorálta:
Karai Éva

ISBN: 978-963-638-698-6
DOI 10.62133/SALDO.NELX4876

Kiadja a SALDO Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt.
Budapest, XIII. Mór u. 2-4.
Felelős kiadó: Sarkadi-Nagy András, a SALDO Zrt. vezérigazgatója

©A SALDO Kiadó valamennyi kiadványa szerzői jogvédelem alatt áll.
E kiadvány bármely részének sokszorosítása, bármilyen adatrendszerben való tárolása (papír; elektronikus stb.) a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül TILOS!

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	5
BEVEZETÉS	7
1. IMMATERIÁLIS ERŐFORRÁSOK A PÉNZÜGYI BESZÁMOLÁSBAN	11
1.1 A nemzetközi számviteli szakmai mátrix.....	15
1.2 Immateriális javak az IFRS rendszerben	18
1.3 Az immateriális javak mérlegképessége a magyar számviteli törvény alapján	25
2. VÁLASZOK A KIHÍVÁSOKRA.....	27
2.1 Standardalkotók és az immateriális javak.....	30
2.2 A megoldás lehetséges irányai.....	32
3. AZ IMMATERIÁLIS VAGYONHOZ KAPCSOLÓDÓ ELMÉLETEK ÉS KUTATÁSOK	39
3.1 A probléma komplexitása.....	42
3.2 Az immateriális erőforrásokról szóló információ útja.....	45
3.3 Kapcsolódó hazai és nemzetközi kutatások	47
4. A TARTALOMELEMZÉS ALKALMAZÁSAI	55
4.1 A tartalomelemzéses vizsgálatok kiindulópontjai	55
4.2 A magyar számviteli törvény és az immateriális erőforrások.....	58
4.3 A tartalomelemzés további lépései.....	62
4.4 Az eredmények bemutatása és interpretációja.....	71
4.5 A tartalomelemzés korlátairól.....	77
5. KITEKINTÉS.....	79
FELHASZNÁLT IRODALOM	81
MELLÉKLETEK	89
1. Melléklet	89
2. Melléklet.....	94
3. Melléklet.....	95
4. Melléklet.....	99
5. Melléklet.....	100
6. Melléklet.....	101

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ÁBRA: Az immateriális javak megjelenítése az IAS 38 szerint.....	20
2. ÁBRA: Pénzügyi beszámolás az információs társadalomban	28
3. ÁBRA: Kompetenciaszámlák	30
4. ÁBRA: A globális vállalati érték megoszlása (2001–2014).....	41
5. ÁBRA: A tudásszervezet mérlege.....	42
6. ÁBRA: Nem-pénzügyi információk és visszacsatolás.....	46
7. ÁBRA: Ragini immateriális tételcsoportjai a Sveiby-féle megközelítésben	57
8. ÁBRA: Az immateriális erőforrásokról szóló információközlés eszközei	59
9. ÁBRA: Az egyes csoportokba tartozó tételek előfordulásainak megoszlása.....	69
10. ÁBRA: Az egyes gazdálkodók beszámolóihoz rendelt pontszámok	74
11. ÁBRA: Kategóriánkénti átlagos tételszám a magyar beszámolókbán	75

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. TÁBLÁZAT: A tudásjavak megjelenítési problémái.....	23
2. TÁBLÁZAT: Az EFRAG vitaanyag szerinti javaslatok	34
3. TÁBLÁZAT: A kutatás szakaszai	63
4. TÁBLÁZAT: A kötelező elemek és a mintában gyakran előforduló tételek összevetése	66
5. TÁBLÁZAT: Az egyes csoportokba eső tételek száma.....	67
6. TÁBLÁZAT: Az egyes csoportokban kimutatható előfordulások középértékei és szórása.....	68
7. TÁBLÁZAT: Ragini eredményei.....	72
8. TÁBLÁZAT: A magyar minta statisztikai jellemzői	73
9. TÁBLÁZAT: A leggyakrabban előforduló tételek.....	76

Előszó

Napjainkban az üzleti környezetben meghatározó szerepet játszanak az intellektuális tőkeelemek. A vállalkozások gazdálkodásában és interakcióiban a számvitel fogalomrendszere szerint immateriális eszközöknek nevezett vagyonelemek fontos mozgatórugóként funkcionálnak. A jelenlegi pénzügyi beszámolási paradigma miatt azonban nagyon kevés hasonló jellegű tudástőkéen alapuló erőforrásról tudunk információt szerezni a vállalati mérlegekből. Alternatív megoldásként számos gazdálkodó él az önkéntes közzététel lehetőségével, így kommunikálva az intellektuális tőkéről a kiadott jelentésekben.

Felmerül a kérdés, hogy ezzel orvosolható-e teljes mértékben a pénzügyi beszámolók említett „hiányossága”. E kötet az immateriális vagyon pénzügyi beszámolási rendszerben elfoglalt helyével foglalkozik, illetve azzal, hogy milyen utakat vázolnak fel a standardalkotók a szabályozások jövőbeni módosításaira. Emellett kitér arra, hogy tartalomelemzési módszertannal hogyan tudjuk megvizsgálni egyes vállalatok jelentéstételi gyakorlatát. A tartalomelemzés olyan kutatási módszer, amely hosszú múltra tekint vissza a nemzetközi szakirodalomban és számos hazai elemzést is inspirált. Előnye, hogy nyilvánosan publikált adatokra épül, mivel azt a központi kérdést járja körül, hogy milyen adatokat kaphatnak a beszámolók felhasználói – az érdekhordozók – a publikált jelentéseket olvasva.

A könyv elkészültéhez számos kolléga nyújtott támogatást. Köszönöm Kovács Árpádnak, aki doktori témavezetése során mutatott utat a kutatói pályám elindításához. Köszönöm kollégáimnak, akikkel társszerzőként dolgoztunk együtt a munka különböző állomásain, illetve támogatásukkal egyéb módon segítettek a publikációk megírásában az utóbbi években: Deák István, Lippai-Makra Edit, Tóth Balázs, Kiss Gábor Dávid. Karai Éva szakmai lektorként nyújtott segítségéért és inspiráló szavaiért szintén köszönettel tartozom. Hálás vagyok szüleimnek a példamutatásért minden tekintetben: emberileg és szakmailag egyaránt; Férjemnek és Gyermekeimnek a biztatásért, a türelemért.

Kovács Zsuzsanna Ilona a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Pénzügyi és Gazdaságelemzési Intézet Számviteli Szakcsoportjának adjunktusa. Egyetemi és doktori tanulmányait is a karon végezte. Doktori címét 2016-ban vette át az immateriális erőforrások a pénzügyi kimutatásokban témában folytatott kutatói munkásságáért. Főállású egyetemi oktatóként 2007-től magyar, 2014-től angol nyelven tanít számviteli alapokat, pénzügyi számvitelt, nemzetközi számvitelt és integrált vállalatirányítási rendszerek használatával kapcsolatos kurzusokat alap- és mesterszakos hallgatóknak.

Szeged, 2024. március

Kovács Zsuzsanna

Bevezetés

A témaválasztást az indokolta, hogy az immateriális erőforrások számvitele olyan aktuális terület, amely egyszerre állítja kihívások elé a standardalkotókat, a gazdálkodókat és a beszámolóik felhasználóinak közösségét. A tudásgazdaság régóta ismert fogalom (Lengyel, 2003), amelyre jellemző a tudásjavak előtérbe kerülése, az információs technológiák gyors terjedése és a vállalatok közötti hálózatok jelentőségének felértékelődése. A tudásgazdaságban az új ismeretek megszerzésére való törekvés, a tanulás kiemelt szerephez jutott. A tanulás és az innovációs képesség fejlesztésének segítségével a vállalkozások olyan egyedi erőforrásokra tesznek szert, amelyek egy adott régióban felhalmozódva segítik a versenyben történő helytállást (Bajmócy, 2008). Boda et al. (2019) szerint a szellemi tőkének kulcsszerepe van Magyarország gazdasági fejlődésében, ugyanis a fenntartható felzárkózásban a gazdaságszerkezet módosítása és az ipar fejlesztése mellett az iparon kívüli, tudástartalomra épülő ágazatok játszanak döntő szerepet. Emellett elkerülhetetlen, hogy megtaláljuk a szellemi tőke mérésének módját, annak érdekében, hogy értékelni tudjuk gazdaságunk fenntarthatóságát (Boda et al., 2021).

Már az ezredforduló után megfogalmazódott, hogy a tudásalapú gazdaságban kulcsfontosságúak azok a fizikai formát nem öltő, „megfoghatatlan erőforrások”, amelyeket a pénzügyi számvitelben az immateriális javak közé sorolunk: *„Megkockáztathatjuk azt az állítást, hogy manapság tulajdonképpen majdnem minden termék – legalább részben – tudásjóság”* (Szabó–Hámori 2006, 121. o.). Baricz (2008) szintén a számvitelt érintő egyik legnagyobb kihívásként azonosítja az immateriális javak körének bővítésére vonatkozó igényt, amely mindaddig nem lehetséges, amíg nem sikerül azonosítani egy biztos értékelési módszert.

Az immateriális javakkal kapcsolatos számviteli-beszámolási kérdésekről az utóbbi időben viták kezdődtek, amelyek megosztják a szakmát. Adottak ugyanis a tudásgazdaságban vitathatatlanul központi szerepet játszó erőforrások, mint a kutatás-fejlesztés, innováció, humán erőforrás, szervezeti és kapcsolati tőke, amelyek döntő versenytényezők a vállalkozások számára.

A gazdálkodók érdeke, hogy megismerjék az immateriális vagyont, illetve, hogy ezekről tájékoztatást adjanak az érdekhordozók (hatóságok, hitelezők, befektetők, elemzők, menedzserek, munkavállalók, közvélemény) számára, mivel így elősegíthetik a sikeres kommunikációt és előnyös képet alakíthatnak ki magukról. Azonban ezek a vagyonelemek nehezen illeszthetők be számvitelibeszámolási szabályrendszerünkbe, ami ellentmondást okoz a beszámolási rendszer elvei és célja között. Példaként említhetjük a kutatási-fejlesztési költségekkel kapcsolatos számviteli szabályozást, amely azt eredményezi, hogy az ilyen típusú tételek bizonyos

része egyáltalán nem, vagy csak késéssel jelenik meg a pénzügyi kimutatásokban (Deák–Lukovics, 2014). Ugyanakkor Tömöri et al. (2022) a gyógyszeripari vállalkozások esetében vizsgálta a kutatási-fejlesztési tevékenységben való részvétel hatását a vállalkozások pénzügyi mutatóira, és kimutatta, hogy kapcsolat van K+F és a gazdálkodók pénzügyi rugalmassága között, vagyis releváns információt hordoznak a beszámolók felhasználói szempontjából. A kutatási-fejlesztési költségek elszámolásának kihívásai jelentkezik a hazai és a nemzetközi számviteli környezetben egyaránt.

Összességében kijelenthető, hogy az immateriális erőforrásokról szóló információk ismerete nélkül a hatékony vezetés elképzelhetetlen, mivel csak a teljes vagyon ismeretében végezhető el azok a hozamszámítások, amelyek alapján megállapítható, hol és miként kell beavatkozni a működésbe (Laáb, 2010). Bármely standardot, illetve jogszabályt vizsgálunk meg, igaznak tűnik, hogy a vállalkozások által összegyűjtött és a gazdálkodás során hasznosított immateriális vagyon nagyobb halmazt jelent annál, mint, ami a pénzügyi kimutatásokban megjelenik.

Az immateriális tételek Orhangazi (2019) szerint abból a szempontból különlegesek, hogy anélkül teszik lehetővé a profit növelését, hogy további fizikai tőke bevonására lenne szükség. A szabadalmak, a márkák, a kereskedelmi védjegyek és egyéb szellemi tulajdonhoz fűződő jogok birtoklása ugyanis erős pozíciót biztosít a vállalatok számára. Ilyen módon monopóliumok jönnek létre, és lehetővé válik a termékek optimális árazása. A gyártási költségek feletti árak előnyöket jelentenek és növelhetik a tulajdonosi értéket. Az immateriális erőforrásokról szóló, gazdálkodók által közölt információ tehát magyarázó erővel bír a piaci tendenciákat figyelő érdekhordozók számára. Gambetti et al. (2017) szerint viszont az erős piaci pozíció nem csupán hatalommal, de felelősséggel is jár, így az immateriális erőforrások etikus menedzsmentje további kihívásokat jelent, mivel a felelős vállalatoknak e szerint folyamatosan párbeszédet kell folytatniuk az érdekhordozókkal. A kommunikáció egy olyan szövetséget hoz létre, amelyben a vállalat és az érdekeltek közös értékek és célok figyelembevételével együtt gazdálkodnak az immateriális vagyonnal, amelynek legfontosabb elemei a szervezet identitása, márkája és hírneve. A kommunikáció, illetve tájékoztatás számos csatornán megtörténhet: alkalmasak erre a beszámoló szöveges részei is, vagyis a kiegészítő mellékletek, illetve a vezetőségi jelentések.

Annak ellenére, hogy a gazdaságban meghatározó szerepük van, a tudásjavak elemei a jelenlegi beszámolási szabályok alapján csupán szűk körben vannak jelen a vállalkozások mérlegeiben. Kiváltképp nehéz megfeleltetni a megjelenítési kritériumoknak a belső előállítású immateriális javakat, mivel azonosításuk és értékelésük nem végezhető el azon procedúrák alapján, amelyek fizikai eszközök esetében alkalmazhatók. A vállalkozások piaci értékének és könyv szerinti értékének különbsége utalhat a beszámolóból „hiányzó” tételek sokaságára (Sveiby, 2001). Ezt

a különbséget gyakran egyenlővé teszik a vállalkozások által birtokolt „láthatatlan vagyonnal”, amely különböző elemeket takar, melyek közös jellemzője, hogy kívül esnek a számviteli vagyon halmazán (nem szerepelnek a mérlegekben).

További nehézséget okoz a problémakör áttekintése során, hogy a szakirodalomban nagyon változatos módon írják körül ezt a többletet: szerepelnek többek között a szellemi tőke, humán tőke, tudástőke, emberi tőke megnevezések (Tóth, 2009). Az itt felsorolt elemeket gyakran eltérő tartalommal használják, így jelen kötetben csak akkor alkalmazzuk az adott fogalmat, ha más szerzőhöz kötődő gondolatokat idézünk. „Immateriális javakként” említjük azokat az eszközöket, amelyek megfelelnek a fogalom számviteli kritériumainak. „Immateriális erőforrások” alatt olyan tényezők széles körét értjük, amelyek nem anyagi erőforrások, a tágabban értelmezett vagyon részét képezik és nem feltétlenül mérlegképesek. A „tudásjavak” kifejezést akkor használjuk, amikor a megfoghatatlan erőforrások olyan tágabb körére utalunk, amelyek valamilyen módon a tudásra épülnek, a vállalkozások számára fontosak, de nem feltétlenül teljesítik a mérlegképességi kritériumokat.

Petty et al. (2009) szerint konszenzus alakult ki a szakmában arra vonatkozóan, hogy az intellektuális tőkét három nagy halmazra lehet bontani: humán tőkére, belső tőkére és külső tőkére. Sveiby a láthatatlan mérleggel szemlélteti hasonlóan az immateriális tőkét, melyet az alábbi kategóriák szerint jelenít meg:

- egyéni kompetenciák, képességek, képzettség, tapasztalat;
- belső struktúra: szabadalmak, elméletek, modellek, informatikai rendszerek, vállalati kultúra;
- külső struktúra: vevői és szállítói kapcsolatok, márkanevek, kereskedelmi nevek, hírnév, arculat (Sveiby, 2001).

A fentiek alapján megállapítható, hogy az üzleti életben bekövetkezett változások jelentős kihívások elé állítják a számviteli szabályrendszereket és az ezeket megalkotó intézményeket. Kihívás éri továbbá a gazdálkodókat, amennyiben kommunikálni kívánnak érdekhordozóikkal azokkal az erőforrásaikkal kapcsolatban, amelyeket nem tudnak megjeleníteni a mérlegben. A *kötet célkitűzéseink* egyike a vonatkozó magyar és a nemzetközi számviteli szabályozások ismertetése, mivel fontosnak tartjuk megvizsgálni, hogy mennyire támogatják ezen számviteli rendszerek az immateriális erőforrások beszámolóba történő beillesztését. A nemzetközi szabályozások áttekintését az indokolja, hogy a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok használata 2005 óta több lépcsőben egyre több hazai gazdálkodó számára vált kötelezővé vagy alkalmazhatóvá az egyedi, illetve a konszolidált beszámolókra vonatkozóan. Vizsgáljuk továbbá, hogy a szabályozó szerepet betöltő testületek milyen intézkedéseket terveznek a *számviteli paradigma módosítása*, „modernizálása” érdekében.

A kötet másik célja a *tartalomelemzéshez*, mint a vállalati éves jelentések vizsgálatának egyik elterjedt módszeréhez kapcsolódik. Bemutatjuk, hogyan lehet a tartalomelemzés a kutatók segítségére olyankor, amikor egy adott vállalati kör beszámolási kultúrájának elemzése a cél. E módszer nem igényel feltétlenül kapcsolatfelvételt a vizsgált alanyokkal, hiszen éppen az a lényege, hogy kívülről szemlélve, az érdekeltek szempontjából alkossunk képet a közzétett információk mennyiségéről és minőségéről. Kitérünk a tartalomelemzés során meghozandó kulcsfontosságú döntésekre, valamint a módszer előnyeire és korlátjaira. Mindennek alátámasztására, illusztrációs céllal áttekintünk korábban elvégzett empirikus kutatásokat, amelyek célja az *immateriális erőforrások pénzügyi beszámolóiban* való megjelenítésével kapcsolatos hazai jelenségek elemzése volt. A számviteli szabályozások adnak ugyan egy keretet arra vonatkozóan, hogy mely javak kerülhetnek a mérlegbe, de természetesen ez nem határozza meg teljes mértékben az információközlést, mivel a tájékoztatás történhet önkéntes alapon, a szöveges mellékletek segítségével is, így bőven találunk eltérést az egyes gazdálkodók megközelítései között. A kötet második részében tehát végig követjük egy, a nemzetközi szakirodalomban fellelt módszerre alapozott kutatássorozat lépéseit, melynek során elemeztük a legnagyobb magyar vállalkozások pénzügyi kimutatásait több évre vonatkozóan.

A kötet öt fejezetre tagolódik. Az első logikai egység (1–3. fejezetek) a témához kapcsolódó szakirodalmat dolgozza fel. Az *első fejezet* az immateriális javak jelenlegi számviteli rendszerekben elfoglalt helyét mutatja be, kitérve a hazai és nemzetközi szabályozások előírásaira. A *második fejezet* azokat a lépéseket foglalja össze, amelyeket a standardalkotók és egyéb szabályozásban fontos szerepet betöltő szervezetek annak érdekében tettek, hogy a pénzügyi számviteli szabályozások kereteit a gyorsan változó üzleti környezet kihívásaihoz igazítsák. Ugyanebben a fejezetben olvasható, hogy milyen szerteágazó vélemények alakultak ki a szakmában a számviteli alapelvek módosításával kapcsolatban. A *harmadik fejezet* az immateriális erőforrásokról szóló kommunikáció kérdéseiről és a lehetséges megoldásokról szól, bemutatva a nemzetközi szakirodalomban fellelt néhány empirikus kutatás eredményeit.

A *negyedik fejezet* bemutatja az elvégzett empirikus vizsgálatok alapján a tartalomelemzést, mint módszert. A fejezet további kitekintést tartalmaz a magyar számviteli szabályozásokra a vizsgálati módszer keretei között, majd a tartalomelemzés alkalmazásának kérdését tárgyaljuk. Ezután a beszámolóelemzés eredményeinek közlése következik, amely során kitérnek a kutatás korlátaira is. Az *ötödik fejezet* tartalmazza a vizsgálatok további lehetséges irányait, valamint a kitekintést és az összegzést.

1. Immateriális erőforrások a pénzügyi beszámolásban

A pénzügyi beszámolási szabályozásokat azzal a céllal alkotják, hogy az érdekhordozókkal folytatott kommunikációt egységesítsék, megadják annak módját, illetve azt a minimális tartalmat, amellyel el kell látni a külső feleket. A beszámolóknak szereplő pénzügyi adatok relevanciája azonban kérdésessé válhat az intellektuális tőke részét képező hiányzó elemek miatt. A pénzügyi jelentések elsődleges külső felhasználói úgy végzik el elemzéseiket, illetve hozzák meg finanszírozási döntéseiket, hogy közben nem rendelkeznek elegendő információval a vállalatok által alkalmazott immateriális erőforrásokról. A belső érdekeltek szintén hasznosítják ezeket az adatokat az általuk meghozott döntések támogatására és alátámasztására. Összességében szükség van a szellemi tőkével kapcsolatos közzétételre a külső és belső szereplők szemszögéből nézve egyaránt, azonban az immateriális erőforrások speciális tulajdonságai miatt az éves jelentések számszaki részében való megjeleníthetőség jelentősen korlátozott (Kovács–Lippai-Makra, 2023a).

Már az 1990-es években felismerték az immateriális vagyon növekvő szerepét és a számviteli elszámolásuk nehézségeit is (OECD, 2012). A probléma nem csupán a pénzügyi beszámolás területét érinti: Kovács–Lévai (2000, 981. o.) alapján „*a tervezés, döntéselőkészítés, a számvitel-elemzés, valamint az ellenőrzés körében egyaránt komplex módon kezelni és tükröztetni kell a szellemi vagyont, a humán tőkét.*” A szakirodalom szerint széles körben egyetértés van abban, hogy az intellektuális tőke döntő tényezője lett a gazdasági növekedésnek és a jólétnek, de működéséről továbbra is törékeny és hiányos információval rendelkezünk (Mortensen, 2012; Zambon et al., 2020). A gazdaságban bekövetkező változások hatással vannak a számviteli szabályrendszerre, mivel a beszámolók felhasználói ma már pontos információkat igényelnek olyan immateriális erőforrásokról, mint a kutatási-fejlesztési tevékenység, innovációk, szabadalmak, know-how, dolgozói kompetenciák, szakmai tapasztalat, saját fejlesztésű programok, honlapok, hálózatok, vagy az ügyfélbázis.

A pénzügyi jelentések alapja az az uralkodó számviteli paradigma, amely az eszközöket olyan gazdasági erőforrásként határozza meg, amely potenciálisan gazdasági hasznot hozhat azon gazdálkodó számára, amely ellenőrzi ezen erőforrásokat (EB, 2023). Az erőforrás ellenőrzése és a beáramló gazdasági előnyök lehetősége azonban sok immateriális jószág esetében bizonytalanságokat hordoz, nem beszélve az értékelési problémákról. Természetesen, mivel a törvények és a szabványok csak keretet adnak a beszámoló készítőinek, a cégspecifikus számviteli politika és közzétételi gyakorlat megalkotása a gazdálkodók feladata, így a döntéshozók tovább

alakítják az érdekeltekkel folytatandó önkéntes kommunikáció mennyiségét és minőségét.

A szakmát megosztja az a kérdés, hogy milyen mértékig szabad a kereteket módosítani, de tény, hogy sok évvel ezelőtt megállapították, hogy a standardok nem tartottak lépést a gazdaságban bekövetkezett alapvető változásokkal (Shortridge-Smith, 2009). Sőt, az 1970-es évek óta jelennek meg cikkek a beszámolási paradigma lehetséges módosításairól (Wells, 1976; Elliot, 1992). Többen úgy képzelik el a változtatásokat, hogy a hagyományos pénzügyi beszámoló mellett egy másik információs rendszert alakítanak ki az immateriális erőforrások bemutatására. Mások úgy vélik, hogy a pénzügyi számvitelnek kell választ adni a felmerülő kérdésekre, és a standardalkotóknak kell a kereteket megteremteni mindehhez.

Denicolai et al. (2014) a vállalkozások tudásintenzív jellege és a tengerentúli értékesítéseik közötti összefüggést vizsgálták és megállapították, hogy a pozitív hatás csak egy adott tartományon belül érvényes, a tudásintenzitás egy adott pont után csökkenő mértékben növeli a nemzetközi szintén történő eladásokat. Ezen kívül rámutattak, hogy a külső forrásból megszerzett tudásjavak önmagukban nem elegendők az előnyök kiaknázásához, mivel kiegészítő javakként szükség van a belső forrásból kifejlesztett erőforrásokra is a hatékony működtetésükhöz. E gondolat folytatásaként tanulságos lehet áttekinteni Glova et al. (2018) eredményeit, akik 313 tőzsdén jegyzett európai cég adatait vizsgálták a 2014–2017 közötti időszakra vonatkozóan. A fókuszba az immateriális javakba történő befektetés és a vállalatok piaci értéke közötti összefüggést helyezték. A szerzők azt a hipotézist tesztelték, mely szerint a K+F ráfordítások (a mérlegfőösszegre vetítve), valamint a hosszú távú immateriális javakba történő befektetések (a mérlegben kimutatva) pozitív hatással vannak a vállalkozás piaci értékére. A két magyarázó változó elkülönítése azért fontos, mert eltérő vezetési döntéseket jelentenek: immateriális javakat lehet a vállalaton belül generálni, vagy külső forrásból, a piacról megvásárolni. Nagyon fontos kérdés, hogy ez a két különböző stratégia eltérő hatással van-e a vállalatok piaci értékére. A szerzők kimutatták, hogy a K+F ráfordítások összvényonon belüli aránya pozitív hatással van a cégértékre. A külső forrásból beszerzett eszközök hatása azonban eltérő volt: esetükben szignifikánsan negatív összefüggés mutatható ki a tőzsdén jegyzett társaságok piaci értékével (Glova et al., 2018). Ebből következően a vezetés fontos dilemma előtt áll, amikor az immateriális javakba történő beruházás mellett dönt, ugyanis a piac eltérően értékelheti a belső vagy külső forrásból történő beszerzést.

Főként a cégen belül létrejövő immateriális erőforrások (pl. a dolgozók szak tudása, ötletei, a szervezetben működő kultúra vagy különböző szinergiahatások) esetében fordulhat elő, hogy nem felelnek meg a fent említett mérlegképességi kritériumoknak, mivel gyakran nehézségekbe ütközik ezek azonosítása és értékelése. A beszámolás elsődleges célja viszont az érdekhordozók minden releváns

információval történő ellátása, amely szükséges a gazdasági döntéseik meghozatalához. A potenciális befektetők és hitelezők nagy valószínűséggel igénylik a tájékoztatást a mérlegben meg nem jelenő belső immateriális erőforrásokról is, mivel nagymértékben befolyásolhatják a gazdálkodók eredményességét, így ismeretük szükséges a befektetési döntések megalapozásához. A beszámolók elsődleges felhasználói mellett számos más érdekhordozói csoport igényelhet információt a megfoghatatlan vagyon kezeléséről, hiszen ez beszédes arra nézve is, hogy mennyire tudatosan kezeli a menedzsment a hosszú távú célokat vagy éppen a mennyire fenntartható az üzleti modell, amelyben működnek. Lev (2003) összefoglalja az immateriális vagyon helytelen méréséből és a hiányos információszolgáltatásból származó következményeket:

- a pénzügyi kimutatások információtartalmának jelentős csökkenése;
- a menedzserek alternatív beszámolási és teljesítménymérési rendszerek felé fordulnak a belső információigény kielégítésére;
- a jelentős immateriális vagyonnal rendelkező cégeket szisztematikusan alulértékelik;
- a jövedelmek elosztásában a bennfentesek előnyhöz jutnak az információs aszimmetria miatt.

Több mint egy évtizeddel később Lev (2018) újra megvizsgálta a problémát, és megállapította, hogy a pénzügyi információkkal kapcsolatos, széles körben elterjedt elégedetlenség még mindig jelentős, annak ellenére, hogy a standardalkotók igyekeznek javítani a közzétett adatok hasznosságát. A következmények a szerző szerint magukba foglalják a mérlegben szereplő információk romlását, valamint azt, hogy az eredménykimutatás adatai alapján nincs elegendő rálátás a vállalati teljesítményre és a menedzsment munkájának minőségére. Ennek okaként említhető, hogy ha a beszámolókból kimaradnak bizonyos immateriális erőforrások, akkor torzulhatnak a gazdálkodók teljesítményéhez kapcsolódó számítások, nem adódik lehetőség ezen eszközökkel kapcsolatos hozamszámításokra sem, ami hatással lehet a befektetői döntésekre is. A szabályozások megváltoztatásának előnye az lenne, hogy a beszámolók több releváns információt tartalmaznának, és jobb alapot adnának a tőkepiac számára. Matolcsy–Wyatt (2006) szerint az elemzők számára előnyös, ha a menedzsment dönthet az immateriális erőforrások aktiválásáról, mivel azok a cégek, amelyek a meglévő immateriális javaik közül többet felvesznek a mérlegbe, jobban felkeltik az elemzők figyelmét.

Mindemellett, ha a mérlegbe nem is veszik fel a gazdálkodók az immateriális vagyon összes elemét, a szöveges mellékletek használhatók az érdekhordozók tájékoztatására ezen vagyonelemek létezéséről. Sőt, az utóbbi években a nem pénzügyi beszámolással kapcsolatos új szabályozások miatt bizonyos gazdálkodói kör számára kötelezővé vált a hagyományos pénzügyi adatok mellett a fenntarthatóságról szóló

jelentéseket is publikálni, amelyben helyet kaphat a nem mérlegképes vagyonelemek leírása és bemutatási is. Természetesen az önkéntes kommunikáció is opció, saját döntés alapján is megtörténhet a közzététel, ha a döntéshozók szerint ennek haszna várhatóan meghaladja előállításának költségét. Shehata (2014) az önkéntes közzététel gazdaságban betöltött szerepével kapcsolatos közgazdasági elméleteket foglalja össze: ügynök elmélet, jelzéselmélet, tőkeszükséglet, legitimációs elmélet. A beszámolóban kötelezően szerepeltetendő információkon felüli önkéntes adatközlés a szerző szerint megoldást jelenthet az ügynök probléma kezelésére. A tulajdonosok, mint megbízók és a menedzserek, mint ügynökök között fennálló információs aszimmetria csökkentése kívánatos, mert növeli az elszámoltathatóságot és ezáltal megalapozza a bizalmat (Lippai-Makra-Rádóczi, 2021).

A jelenlegi pénzügyi beszámolási szabályozások keretei közé (hazai és nemzetközi szinten egyaránt) nehezen illeszthetők be az immateriális erőforrások. Szintén ezt példázza az emissziós jogok esete, amely területen hiányzik az egységes számviteli elszámolás hazai és nemzetközi szinten egyaránt (Lakatos-Karai, 2015; Karai-Bárány, 2013). A számviteli probléma egyrészt az alkalmazott eszközdefiníciókban keresendő, másrészt pedig a mérlegképességi kritériumok megfogalmazásában. *„A mérlegképesség alatt azt a kritériumrendszert értjük, amely alapján eldönthetjük, hogy a vagyon mely elemeit vonjuk a számviteli transzformáció alá ... A beszámolóképeség lehetőséget biztosít arra, hogy beszámolóban azokat a tényezőket is bemutassuk, amelyeket a szigorú mérlegképességi szabályok nem engednek felvenni a mérlegbe”* (Deák 2008, 497-498. o.).

A számviteli vagyonon azokat a jelenségeket értjük, amelyek egy adott időpontban a szervezet rendelkezésére állnak, azonosíthatók, mérhetők és a vállalkozás szempontjából gazdasági tartalommal bírnak (Baricz, 2009). A szigorú szabályozások célja az, hogy ne kerüljenek be bizonytalan megtérüléssel működő tételek a mérlegbe. A szabályozás biztosan alátámasztja az óvatosság és megbízhatóság elveit a számvitelben, de lehet vitatkozni azzal, hogy néhány fontos információ is elveszik útközben (az alkalmazottak képzésével kapcsolatos összegek vagy a márkaépítés és népszerűsítés során felmerülő marketingköltségek). Az óvatosság elvének szerepe a hazai szabályozásban ugyan csökkent a 2000. évi C. törvény bevezetésével, de az ezt követő időszakban is felfedezhető a dominanciája bizonyos területeken (Lukács, 2002). Lev (2003) is felhívja a figyelmet arra, hogy a látszólag konzervatív megközelítés, vagyis a költségként történő leírás és az eredmény alábecslése más periódusokban éppen az ellenkező hatást generálja, vagyis „agresszív” módon felduzzasztott eredményhez vezet a későbbiekben. A következmény az, hogy nagyon kevés immateriális erőforrás jelenik meg számszerűsítve az eszközök között. Ugyanakkor a leszűkítő mérlegképességi kritériumok nem jelentik azt, hogy azok a tényezők, amelyek ezeknek nem felelnek meg, nem is jelenthetnek meg a pénzügyi kimutatásokban [lásd bővebben: Deák (2006) a beszámolóképeségről].

A következőkben az immateriális javakhoz kapcsolódó számviteli szabályrendszer áttekintése olvasható, melynek során kitérünk a magyar számviteli törvényre (2000. évi C. törvény a számvitelről), és a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok rendszerére (IFRS) is. Az IFRS áttekintését az indokolja, hogy a standardokat az Európai Unió is befogadta (lásd: EB, 2023). Alkalmazásuk 2005 óta kötelező Magyarországon a tőzsdén jegyzett vállalkozások konszolidált beszámolói tekintetében (illetve választható volt a tőzsdén nem jegyzett vállalkozások konszolidált beszámolói esetében). Később döntés született az alkalmazás kiterjesztéséről: 2016-tól kezdődően több lépcsőben különböző gazdálkodói csoportok számára vált kötelezővé az IFRS az egyedi beszámolók elkészítéséhez (tőzsdei vállalkozások, hitelintézetek). Emellett ma már minden könyvvizsgálatra kötelezett gazdálkodó választhatja az IFRS-t (1387/2015. Kormányhatározat). Beke–Tiszberger (2012) az alábbi várható előnyöket kapcsolta a nemzetközi standardok elterjedéséhez: a multinacionális cégek leányvállalatainak könyvelési gyakorlata egyszerűbbé válik, csökken az információs aszimmetria, valamint a számviteli információk minősége javul. Az immateriális erőforrások területén azonban bonyolultabb beszámolási problémával állunk szemben, és nem feltétlenül érvényesülnek a fenti előnyök csupán amiatt, hogy egy vállalkozás IFRS-re vált.

1.1 A nemzetközi számviteli szakmai mátrix¹

A pénzügyi beszámolásban jelenleg a világon legelterjedtebb standard rendszert a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS) alkotják, amelyeket a Nemzetközi Számviteli Standard Testület (IASB) hoz létre. Az IFRS rendszerhez az Európai Unió is csatlakozott, amikor az 1606/2002/EK bizottsági rendeletben 2005-től az európai tőzsdéken jegyzett vállalkozások számára kötelezővé tették alkalmazását a konszolidált pénzügyi kimutatások elkészítése során. Az IASB célja globális érvényű, magas minőségű és jól alkalmazható szabályrendszer kiépítése. A standardok széleskörű alkalmazásától a pénzügyi kimutatások hasznosságának növekedését, a globális tőkepiacokon rendelkezésre álló információk minőségének javulását és a transzparencia megteremtését várják (Alali–Cao, 2010).

Ha megvizsgáljuk azokat a tudományos kereteket, amelyek között a számviteli szakemberek tevékenykednek, azonosítani tudjuk a Kuhn (2002) által 1962-ben felvázolt szakmai mátrix elemeit. Ez a mátrix Kuhn szerint: *„szakmai, mivel valamely tudományszak művelőinek közös meggyőződésére vonatkozik; mátrix, mivel különféle rendezett elemekből áll, s ezek mindegyike további részletezésre szorul* (Kuhn, 2002). A mátrix elemei a következők:

¹ Az 1.1. alfejezet Kovács–Deák (2012) alapján készült.

1. szimbolikus általánosítások,
2. kötelező érvényű vélekedések,
3. értékek,
4. példázatok (Kuhn, 2002).

Az alábbiakban ismertetem a fent felvázolt elemek és a számvitel, mint tudomány kapcsolatát. A szakmai mátrix elemeinek beazonosítása nem azzal a céllal történik, hogy könyvviteli-beszámolási szabályok hierarchiája váljon láthatóvá, hiszen ez az IFRS rendszerben az IAS 10 (10–12. bek.) alapján adott. A cél mindössze annak bemutatása, hogy a számvitelben – mint bármely más tudományos alapokra épülő, erősen gyakorlatorientált szakmában – léteznek bizonyos általánosan elfogadott közös meggyőződések. Az első elem a *szimbolikus általánosítások* összessége, amely formalizált vagy könnyen formalizálható elemekből áll; olyan kifejezésekből, amelyeket az adott közösség tagjai kétely és nézeteltérés nélkül alkalmaznak (Kuhn, 2002). Wells (1976) szintén a Kuhn-i logikával közelíti meg a számvitelt, és a szimbolikus általánosítások közé sorolja többek között a kettős könyvelés alapegyenleteit, a befektetett eszköz–forgóeszköz kategorizálást, vagy az adósság/saját tőke arány számítási módját. Az IFRS rendszerben a Keretelvek című dokumentum megalkotásával tisztázták az alapfogalmakat. A Keretelv az elméleti alapot adja a standardok alkalmazói számára, és segíti az egységes értelmezést a legfontosabb fogalmak, eljárások, módszerek leírásával. A dokumentum leírja azokat a kifejezéseket – eszközök, kötelezettségek, tőke, jövedelem, ráfordítás – amelyeket a számviteli szakemberek elfogadnak és egységesen kezelnek a beszámolók összeállítása során, vagyis tartalmazza az IFRS szimbolikus általánosításait (Kovács–Deák, 2012).

A szakmai mátrix következő eleme a *kötelezően elfogadott vélekedéseket* tartalmazza, amely bizonyos modellekben való hitet jelent (Kuhn, 2002). Wells (1976) szerint az összemérés elve, a realizációs elv, a vállalkozás folytatásának elve és a költségalapú eszközértékelés tartoznak ide. Minden számviteli szabályozásban alapvető fontosságú az alkalmazott elvek meghatározása a beszámolóknak szereplő adatok összehasonlíthatósága miatt. Az IFRS rendszerben a Keretelvek írják le a beszámolás alapvető, mögöttes elveit, illetve itt található meg a pénzügyi kimutatások céljának meghatározása, az eredményszemlélet és a pénzforgalmi szemlélet szerepének tisztázása, illetve a pénzügyi kimutatások elemeihez kapcsolódó megjelenítési és mérési kritériumok. Ez utóbbiak nehezebben formalizálható elemek, vagyis összetett modellek és szabályok megalkotását kívánják meg, amelyek a szakmai mátrixban a kötelező érvényű vélekedések részét képezik. A harmadik elemet a szakmai mátrixban az értékek alkotják, amelyeknek a közösségi tudat kialakításában van jelentőségük (Kuhn, 2002). Wells (1976) itt kiemeli az óvatosság, a következetesség, és a lényegesség elvét. Az IFRS rendszerben a Keretelvek tartalmazzák azokat a pénzügyi információk minőségi jellemzőit, amelyek kötelező érvényűek a

beszámoló elkészítésekor. A Keretelv maga nem standard, az IFRS hierarchia szerint az adott ügyletek elszámolásakor mindig a vonatkozó standardot kell figyelembe venni, mégis kiemelt szerepe van a szabályozás mögött álló értékek szempontjából. Az ún. alapvető minőségi jellemzők, a relevancia és a valósághű bemutatás áthatják azt a nézőpontot, amelyben a könyvviteli szakemberek az IFRS hatálya alatt tevékenykednek. A felsorolt minőségi jellemzők között megtalálhatók továbbá az összehasonlíthatóság, igazolhatóság, időszerűség és érthetőség (Kovács–Deák, 2012).

Az első három elem önmagában egy vázat alkot, amelyre építkeznek a gyakorlati problémamegoldások. Kuhn (2002) terminológiáját használva nevezzük ezeket *példázatoknak*, amelyek keletkezésének számos forrása lehet: az oktatás, a vállalkozások által a beszámolási folyamatban alkalmazott megoldások, vagy a kutatók, illetve szabályalkotók által felvetett új lehetséges modellek. A szakmai mátrix ezen eleme sajátos, mivel egyedi problémamegoldást illeszt be a szakmai mátrix logikájába. A példázatokra többek között azért van szükség, mert a standardizált, általános érvényű szabályok csak egy bizonyos szintig alkalmazhatók, az érintettek különbözősége miatt a beszámolási gyakorlat megvalósításában mindig lesznek az adott gazdálkodóra jellemző egyediségek (Kovács–Deák, 2012).

A számviteli politika megalkotása mintapéldája annak, hogy hogyan szükséges a vállalati szintű egyediségeket a számvitelben érvényes közös vélekedésekkel és értékekkel összhangban megalkotni. Az értéksökkenés vagy a készletelszámolási formulák kötelezően elfogadott vélekedések, de ennek konkrét meghatározása már példázat létrehozását kívánja meg. Egy másik példa azon gyakorlati esetek és útmutatók összessége, amelyet a standardalkotók az IFRS-ekhez kötődően mellékletként kiadnak. A szakmai mátrix ezen eleme nagy figyelmet érdemel, hiszen az első hárommal ellentétben nem állandó rövid távon sem, vagyis folyamatosan generál újabb és újabb eseteket, megoldásokat, amelyek a szakma számára kihívást vagy új ismeretet jelenthet. A nemzetközi számviteli standardok megalkotói nagy figyelmet fordítanak arra, hogy megismerjék a gyakorlati alkalmazásból adódó jó gyakorlatokat és problémákat, vagyis a számviteli szakmai mátrix négy eleme között nemzetközi szinten megvalósul a visszacsatolás².

A számviteli standardalkotók folyamatos munkát végeznek annak érdekében, hogy a szabályozások módosításaival reagálni tudjanak a gazdasági környezetben bekövetkezett változásokra. Ezek a változások általában hosszabb idő alatt mennek végbe, azonban esetenként nagyon gyorsan történnek, amennyiben valamilyen sokk hatására válnak szükségessé (például pénzügyi válság vagy pandémia). A tudományterületek fejlődésének Kuhn (2002) szerint két módja van. A tudományos kutatás ún. normál szakaszában a fejlődés kumulatív módon megy végbe a tudás ki-terjesztésével, a paradigma előrelépéseinek és a tényeknek az összevetésével, és az elmélet folyamatos kiigazításával. A számvitel fejlődése historikusan többnyire ezt

² <https://www.iasplus.com/en/projects/agenda>

az utat követte, lassan változó standardokkal (Shortridge–Smith, 2009). A másik, forradalmi utat akkor járják a tudósok, ha egy krízis oda vezet, hogy elvetik a korábban uralkodónak tekintett elméleteket, vagyis paradigmaváltás következik be: *„Nem juthatunk a régitől az újhoz egyszerűen azáltal, hogy hozzáadunk valamit a már tudotthoz. Nem tudjuk igazán leírni sem az újat a régi szótárral, sem vice versa”* (Kuhn, 1998, 138. o.). Kuhn (2002) a tudományos forradalmakat a következő szakaszokkal jellemzi:

1. anomáliák felfedezése,
2. a válság időszaka,
3. egymással versengő elméletek megalkotása,
4. az új paradigma elfogadása.

A Keretelvek eszköz definíciója nem tesz említést a vagyonrészek eredetét illetően, az immateriális javakkal kapcsolatos standard mégis ilyen alapon különbözteti meg őket. Ha tehát a számviteli beszámolóknak megjelenő immateriális javakra tekintünk, nagyrészt külső forrásból származó elemeket látunk. Laáb (2010) úgy fogalmaz, hogy a cégek vagyona a beszámolás tekintetében kettéhasadt látható (mérlegképes) és láthatatlan (nem mérlegképes) részre. A láthatatlan vagyonnal kapcsolatban a gazdálkodók élhetnek a szöveges közzététel eszközével, ami valamelyest segíti az információ áramlását az érdekhordozók szempontjából. Azonban amíg a mérlegben nem jelennek meg ezek az erőforrások, addig bizonyos gazdasági-pénzügyi mutatószámok (például eszközarányos nyereségesség) eredményeinek interpretációja nehézségekbe ütközhet az intellektuális tőkében gazdag vállalkozások esetében. Az immateriális vagyonnal kapcsolatos beszámolási anomáliák oda vezettek, hogy egyre többen kritizálják az uralkodó számviteli paradigmát. A Kuhn (2002) által leírt tudományos forradalomhoz kapcsolódó lépések közül tehát az anomália és az ezzel kapcsolatos bizonytalanság adott. A kérdés csak az, hogy mennyire minősül jelentősnek ez az anomália, és hogyan reagálnak rá a vállalkozások, valamint a standardalkotók (Kovács–Deák, 2012).

1.2 Immateriális javak az IFRS rendszerben

Az IFRS rendszerben az egyes beszámolási kérdéskörökhöz önálló standardokat rendelnek, melyeket számozással különböztetnek meg. Az immateriális javak témakörét az IAS 38 standard dolgozza fel. A pénzügyi kimutatások szerkezetére, minimális tartalmára azonban az IAS 1 előírásai vonatkoznak. A gazdálkodóknak ez alapján lehetőségük van arra, hogy a sajátosságaiknak megfelelő szerkezetű mérleget alakítsanak ki. Ugyanakkor a szabályozás meghatároz egy minimális tagolást, vagyis bizonyos tételek nem vonhatók össze. Ilyen külön soron szerepeltethető tételek alkotnak az immateriális javak is.

Két szempontrendszerrel kell figyelembe venni, amikor a vagyონrészek mérlegképességét tárgyaljuk. Egyrészt adottak a standardok által meghatározott definíciók (témánk szempontjából kiemelten fontos az eszköz és az immateriális eszköz definíciója). Másrészt pedig annak eldöntéséhez, hogy egy adott definíciónak megfelelő tétel a mérlegben szerepeltethető vagy sem, alapvető fontosságú a mérlegképességi kritériumok rendszere, amelyek a különböző vagyonelemek mérlegbe való beilleszthetőségéről rendelkeznek és általános szabályokat adnak a gazdálkodók számára. Egy immateriális erőforrás az IAS 38 alapján akkor aktiválendő, ha megfelel a kapcsolódó definíciónak és a megjelenítési kritériumoknak is (amennyiben új, nem szabályozott tranzakcióról van szó, akkor a Keretelvek az irányadók).

Az IAS 38-ban alkalmazott jelenlegi eszköz definíció a következő:

Az eszköz egy olyan erőforrás, amely

- a) múltbeli események eredményeként gazdálkodóegység ellenőrzése alatt áll; valamint*
- b) amelyből a gazdálkodó egységnek várhatóan jövőbeli gazdasági hasznai származnak (IAS 38.8).*

Az immateriális eszköz fogalmát szintén az IAS 38 adja meg:

Az immateriális eszköz egy azonosítható, fizikai megjelenéssel nem rendelkező, nem-monetáris eszköz (IAS 38.8).

Az azonosíthatóság a standard szerint azt jelenti, hogy az adott tétel elválasztható a gazdálkodó egységtől, vagy szerződésből, egyéb törvényes jogból keletkezik (IAS 38.12). Az ellenőrzés azt jelenti, hogy a gazdálkodó hatalmában áll a kapcsolódó jövőbeni gazdasági hasznok beszedése, valamint képes korlátozni másokat ezen hasznokhoz való hozzáférésben (IAS 38.13). Önmagában a definíció e két eleme számos immateriális vagyonelemet kizár a mérlegben való megjelenítésből, mivel gyakori, hogy ezek nem elválaszthatók, illetve nem védettek törvényes jogok által. A definícióknak való megfelelés nem elég ahhoz, hogy egy adott tétel a mérlegbe bekerüljön, teljesülniük kell a megjelenítési kritériumoknak is. A standard szerinti megjelenítési kritériumok a következők (IAS 38.21):

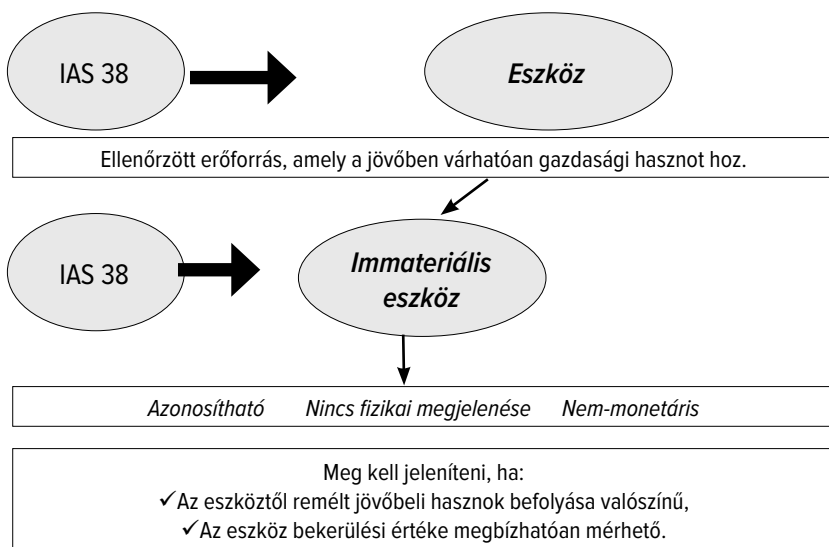
Egy immateriális eszközt akkor, és csak akkor kell megjeleníteni, ha:

- a) valószínű, hogy az eszköznek tulajdonítható várható jövőbeli gazdasági hasznok be fognak folyni a gazdálkodó egységhez, valamint*
- b) az eszköz bekerülési értéke megbízhatóan mérhető.*

Amennyiben egy immateriális eszköz megfelel a megjelenítési kritériumoknak (1. ábra), akkor az IAS 38 értékelésre vonatkozó szabályozása szerint kezdetben be-

kerülési értéken kell értékelni³. Később választható alternatíva az átértékelési modell, amelyben az átértékelés időpontjában érvényes valós értéket kell alkalmazni, csökkentve bármely későbbi halmozott amortizációval és bármely későbbi halmozott értékvesztés miatti veszteséggel. A valós értéket ebben az esetben egy aktív piac alapján kell meghatározni (IAS 38.74-75.).

1. ÁBRA: Az immateriális javak megjelenítése az IAS 38 szerint

Forrás: IAS 38 alapján saját szerkesztés

A gazdálkodók minden olyan költsége, amely ezek megszerzésére, bővítésére, fenntartására irányul, az adott év eredményével szemben írandó le, tehát nem lesz a számviteli vagyon része. Az ellentmondás ott van, hogy bizonyos esetekben ezek az erőforrások a későbbiekben, a következő üzleti években hoznak majd hasznot a gazdálkodók számára. Ugyanakkor világosak azok az érvek is, amelyek alátámasztják, hogy ezen erőforrások nem valók a mérlegbe. Skinner (2008) összefoglalta azokat a további okokat, amelyek miatt az immateriális erőforrások kívül esnek a tradicionális számviteli kereteken:

1. Számos immateriális erőforrás nem különíthető el, nem értékesíthető, nem egyedi eszköz.
2. Az anyagi és pénzügyi eszközök esetében jól definiált tulajdonjogok az immateriális erőforrásokra nem terjeszthetők ki.
3. Nincs aktív másodlagos piacuk, ami megnehezíti az értékelést.
4. Számos esetben bonyolult szerződésekbe foglalni az immateriális eszközök-höz kapcsolódó jogokat.

³ Vannak olyan immateriális javak, amelyek megfelelnek ugyan a definíciónak, de másik standard hatálya alá tartoznak (IAS 38.2-3.).

Az IAS 38 további magyarázatot ad arra, hogy a gazdálkodó egységeknek hogyan kell értékelniük a megszerzett immateriális javakat az alábbi forgatókönyvek esetén: különálló üzleti tranzakció, üzleti kombináció részeként megszerzett immateriális javak, állami támogatás, eszközök cseréjére. Ez utóbbi esetekben az értékelés a kapcsolódó üzleti tranzakcióban tükröződő értékelés alapján történhet, és a tételek megjelenítése kevésbé okoz bonyodalmat. A belső előállítású immateriális javak esetében azonban más a helyzet.

A belsőleg keletkezett goodwill – a 48. bekezdés alapján – nem számolható el eszközként. Az indoklás az a tény, hogy a gazdálkodóegységek esetenként kiadásokat eszközölnek a jövőbeni gazdasági hasznok megszerzése érdekében, de ezek a felmerülő költségek nem eredményeznek olyan immateriális eszközt, amely megfelel a fenti megjelenítési kritériumoknak (azaz nem azonosíthatók, nem ellenőrizhetők és nem biztos, hogy a jövőben hasznokat generálnak). A standardalkotók még azt is megemlítik, hogy a gazdálkodóegységek piaci értéke és nettó eszközeik könyv szerinti értéke közötti különbség különböző tényezőkkel magyarázható, de nem tulajdonítható közvetlenül a gazdálkodóegységek által ellenőrzött immateriális javak bekerülési értékének (IAS 38.48-50).

A könyv szerinti és piaci értékek különbözete számos szerzőt foglalkoztat, és a szakemberek számos esetben az immateriális vagyonhoz kapcsolták e többletet (Lev, 2003). A mérlegből hiányzó tételek nagyságrendjét adja meg a Brand Finance (2022) a 2022-es üzleti évre vonatkozóan: globális szinten a mérlegben megjelenített immateriális vagyon értéke 16,2 trillió amerikai dollár, ami a becsült teljes értéknek csupán az egyharmada. Ez magyarországi megfigyelések szerint hazánkban sincsen másképp: Juhász (2016) széleskörű megkérdezésen alapuló elemzése alapján a hazai vállalatvezetők véleménye szerint a vállalatok értékének fele nem jelenik meg a könyv szerinti értékükben.

Az IAS 38 standard útmutatót ad a kritériumok alkalmazásához az immateriális javak esetén, ami segít eldönteni, hogy melyik tétel kerülhet be a mérlegbe és melyik nem. Az útmutatóban a vagyonelemeket eredetük szerint különböztetik meg. A külső forrásból szerzett immateriális eszközöknél automatikusan teljesültnek lehet tekinteni a megjelenítési kritériumokat, így ezek bekerülhetnek a mérlegbe a többi vagyonelem közé (amennyiben a definícióknak megfelelnek). A gazdálkodó által létrehozott (belső előállítású) immateriális javak esetében csak kevés tétel felel meg a kritériumoknak (51–64. bekezdések). Vannak azonban olyan belső előállítású immateriális javak, amelyek megjelenítendő a mérlegben, például a fejlesztési költségek. A standard a fejlesztésre következő definíciót határozza meg (IAS 38.8.):

„A fejlesztés a kutatási eredményeknek vagy egyéb ismereteknek új vagy lényegesen fejlettebb anyagok, eszközök, termékek, folyamatok, rendszerek vagy szolgáltatások – kereskedelmi gyártást vagy felhasználást megelőző – gyártásának tervezéséhez vagy kivitelezéséhez történő alkalmazása.”

Az ilyen tevékenységek költségét akkor és csak akkor kell aktiválni, ha a gazdálkodó egység a fejlesztés vonatkozásában bizonyítani tudja a következőket (IAS 38.57):

1. műszakilag kivitelezhető, alkalmas lesz az értékesítésre vagy felhasználásra;
2. a gazdálkodónak szándékában áll befejezni, használni vagy értékesíteni;
3. a gazdálkodó képes az eszközt felhasználni vagy értékesíteni;
4. alátámasztható a hasznossága;
5. megvannak a műszaki, pénzügyi, egyéb források a befejezéséhez;
6. a kapcsolódó ráfordítások megbízhatóan mérhetők.

A kutatási szakasz, illetve minden olyan tevékenység költsége, amely nem különíthető el fejlesztésként, a tárgyévi eredménnyel szemben leírandó. A tudásjavak zöme a belső előállítású erőforrások kategóriájába tartozik, a beszámoló számszaki részeiben történő kimutatásuk ritkán történik meg, ehelyett a tárgyév eredményében való elszámolást kell alkalmazni. Az adott üzleti évben kutatás-fejlesztéssel kapcsolatban elszámolt költségek összege rendelkezésre áll, mivel az IAS 38 (126. bek.) alapján ezt a vállalkozásoknak kötelező közzétenni. A költségként történő elszámolással valóban nem visznek be bizonytalan megtérüléssel működő eszközöket a beszámolóba, viszont az eredmények erős változékonysága a különböző évek adatait nehezen összehasonlíthatóvá teszi (Lukovics–Deák, 2005). Különösen nagy problémát jelenthet ez az induló, saját maguk által létrehozott technológiákra, innovációkra nagymértékben támaszkodó startup vállalkozások számára. Az ilyen vállalatok pénzügyi kimutatásai éppen azokat a belső előállítású immateriális erőforrásokat nem mutatják meg megfelelően, amelyek a vállalkozások erősségeit jelentik. Az érdekhordozóknak, például a potenciális befektetőknek vagy az elemzőknek ezért kiemelt figyelmet kell fordítaniuk arra, hogy a hozamszámítások elvégzéséhez szükséges adatokat más forrásokból szerezzék be.

A szabályozások áttekintése után megvizsgáltam a leggyakrabban előforduló tudásjavak és a standardalkotók által megfogalmazott definíciók és a megjelenítési kritériumok viszonyát (1. táblázat). Az ezekben az erőforrásokban rejlő kockázat (vagyis gazdasági hasznok befolyásának bizonyossága) és azonosításuk, valamint ellenőrzésük problémái miatt számos belsőleg előállított immateriális erőforrást – márkák, kiadványcímek, vásárlói listák és tartalmilag hasonló tételek a standard 63. bekezdése szerint – nem a mérlegben kell bemutatni, hanem a tárgyidőszakban ráfordításként kell elszámolni. Hasonlóan nem mérlegképes a képzésekre, marketingre, átszervezésekre fordított kiadás.

1. TÁBLÁZAT: A tudásjavak megjelenítési problémái

Vagyonelem neve	Megfelelés a definícióknak	Megfelelés a megjelenítési kritériumoknak
saját előállítású márkanevek, újságcímek, kiadványcímek, vevőlisták és más tartalmilag hasonló tételek (63. bek.)	a ráfordítások nem különíthetők el	
beindítási költségek, képzési költségek, reklám, promóció, átszervezés (69. bek.)	nem keletkezik megjeleníthető eszköz	
kutatási költségek (54. bek.)	IGEN	NEM, bizonytalan gazdasági hasznok
fejlesztési költségek (57. bek.)	IGEN	IGEN, bizonyos feltételek teljesülése esetén
innováció	?	?
piaci-műszaki ismeretek, technológiák (14. bek.)	IGEN, ha törvényes jog védi	IGEN, bizonyos feltételek teljesülése esetén
szakképzett munkavállalói csapat (15. bek.)	NEM (ellenőrzés hiánya)	–
ügyfélkör, piaci részesedés (16. bek)	NEM (ellenőrzés hiánya)	–

Forrás: IAS 38 alapján saját szerkesztés

Az IFRS rendszerben alkalmazott definíciók között nem szerepel az *innováció*. Az Oslo kézikönyv alapján „Az *innováció* általánosan egy új, vagy jelentősen módosított termék, szolgáltatás piaci bevezetéseként, továbbá új folyamat, marketing eljárás, szervezeti megoldás, vagy külső kapcsolat üzleti gyakorlatba történő alkalmazása-ként értelmezhető” (OECD, 2005, 47. o.).

Az innovációs folyamat alapkutatási és alkalmazott kutatási szakaszokra való bontása a hagyományos, lineáris modellnek nevezett megközelítésből következik. A szakaszok különböző célok elérésére irányulnak: az alapkutatás a társadalom által birtokolt tudást növeli, az alkalmazott kutatás pedig ezt a meglévő tudást alakítja át hasznosítható eredményekké (Cohendet–Joly, 2001). A lineáris modellben a tudományos felfedezések tehát meghatározott szakaszokon mennek át, amelyek időben egymást követik, és elvezetnek a kutatáson és termékfejlesztésen át a gyártásig, vagyis a piacra történő bevezetésig (Bajmócy, 2008; Fagerberg, 2005).

A lineáris modellt a szakemberek több szempontból is megkérdőjelezték. Az innovációs folyamatban a kutatási és fejlesztési szakasz között lehet átfedés: a különböző lépések végrehajtása során az egyes folyamatok ugyanis hatnak egymásra, és tartalmaznak visszacsatolásokat (Cohendet–Joly, 2001). Az innovációnak nem előfeltétele a kutatás, vagyis a vállalkozások által jól hasznosítható eredmények sok esetben egyszerűen a piaci tapasztalatok feldolgozásából adódnak (Lundvall et al., 2002; Fagerberg, 2005). Bajmócy (2008) felhívja a figyelmet arra, hogy az innovációnak vannak olyan lényeges elemei, amelyek nem mérhetők a kutatási-fejlesztési tevékenység-

gel. Az eredmények sok esetben a piaci szereplők hallgatólagos tudását gyarapítják, és nem mindig eredményeznek kodifikálható információkat (Cohendet–Joly, 2001).

Cohendet–Joly (2001) szerint az innovációs folyamat hagyományos megközelítése nagy hangsúlyt helyez arra, hogy ki birtokolja a tudást: az alap kutatások eredményei az egész társadalom számára legyenek hozzáférhetőek, az alkalmazott kutatásokat viszont a jog eszközeivel védeni kell. Javasataik megfogalmazásánál hangsúlyozzák, hogy a tudásalapú gazdaságban sokkal fontosabb a hatékony innovációs hálózatok kiépítése és az ismeretekhez való hozzáférés megkönnyítése, mint a tulajdonjogokhoz (szerzői jogokhoz) való ragaszkodás (Cohendet–Joly, 2001, 76. o.).

Andor et al. (2006) szerint a piaci, műszaki ismeretek, technológiák, *know-how* megjelenítése számos kihívást rejt. Ha az adott ismereteket jog védi, vagy a munkavállalóknak kötelezettsége van a titoktartásra, akkor a vállalkozás ellenőrzése alatt áll az adott erőforrás. Mindemellett értékének, költségének mérése nehézségekbe ütközhet, amennyiben saját előállítású tételről van szó:

„A gyakorlatban főként előforduló know-how nem tudatos tevékenység kapcsán, hosszú évek során kialakuló tudást jelent... ebben az esetben problémát jelent utólagosan megállapítani, hogy mennyi volt a bekerülési költség...” (Andor et al., 2006, 7. o.).

Számviteli szempontból tehát az innovációnál, vagy a *know-how*-nál hasonló a helyzet: ha ezeket a javakat a vállalkozás maga „állítja elő” – nem tudatos tevékenység alapján, hanem a mindennapi működés során összegyűjtött tapasztalatok öszszegzéseként –, akkor hiába feleltethetők meg az eszközdefiníciónak, a megbízható mérési módszer kialakítása problémába ütközhet. Ha a gazdálkodó képes a projekthez kapcsolódó költségek folyamatos mérésére, akkor beilleszthetők a fejlesztéssel kapcsolatos szabályozásokba és megjeleníthetővé válnak, ám ehhez tudatos projekttervezés és a költségek pontos elszámolása szükséges.

A relevancia és a valósághű bemutatás, mint a pénzügyi beszámolás két alapvető elve szerint a beszámolónak tartalmaznia kell tehát minden olyan információt, amely hatással lehet a felhasználók döntéseire (figyelembe véve az információ hasznát és előállításának költségeit). Mivel releváns információt hordoznak a gazdálkodók erőforrásairól, így az immateriális erőforrásokról szóló tájékoztatás is szükségszerűnek mondható. A valósághű bemutatás elve alapján az adatoknak teljesnek, semlegesnek és hibáktól mentesnek is kell lenniük. A relevancia és a megbízhatóság alapelvei közötti egyensúly megtalálása kiemelt jelentőségű témánk szempontjából. A jelenlegi szabályozások a megbízhatóság követelményének engednek nagyobb, egyes szerzők szerint túlságosan is sok teret (Gröjer, 2001).

Az 1.2. alfejezet összefoglalásaként megállapíthatjuk, hogy az IFRS rendszer elvi alapon szabályozza a mérlegképesség kérdésköreit. A megfogalmazott definíciók és mérlegképességi kritériumok alapján a legtöbb immateriális erőforrás az ellenőrzés hiánya, a várható gazdasági hasznok bizonytalansága, illetve a megbízható mérési alap kialakításának problémái miatt marad ki a pénzügyi kimutatásokból. A sza-

bályozás egyik legtöbbet vitatott pontja az, hogy a külső forrásból megszerzett immateriális javak „előnyben vannak” a belső előállítású ilyen típusú erőforrásokhoz képest, mivel esetükben a standard feltételezi mind az azonosíthatóságot, mind a megbízható mérési alap létezését (a kapcsolódó tranzakcióban meghatározható az ellenérték), mind a gazdasági hasznok valószínű befolyását.

A nemzetközi szabályozások áttekintése után a következőkben ismertetjük a hazai számviteli szabályozások immateriális javakra vonatkozó részleteit, amelyek eltérő szemléletmódot jelentenek a nemzetközi standardokhoz képest, de a végeredményt tekintve hasonló következményekkel járnak.

1.3 Az immateriális javak mérlegképessége a magyar számviteli törvény alapján

A magyar számviteli törvény szabályalapú megközelítést alkalmaz, vagyis pontos felsorolást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy mely immateriális eszközök alkotják a mérleg megfelelő csoportját:

1. Alapítás-átszervezés aktivált értéke
2. Kísérleti fejlesztés aktivált értéke
3. Vagyoni értékű jogok
4. Szellemi termékek
5. Üzleti vagy cégérték⁴ [Sztv. 25. § (1)]

A törvény további paragrafusai megadják azokat a részszabályokat, amelyek szükségesek a fenti kategóriák értelmezéséhez. *Alapítás-átszervezés aktivált értékeként* a vállalkozási tevékenység indításával, megkezdésével, jelentős bővítésével, átalakításával, átszervezésével kapcsolatos költségek aktiválhatók – a gazdálkodó döntése alapján –, amelyek az alapítás-átszervezés befejezését követően a tevékenység során a bevételekben várhatóan megtérülnek. A törvény példaként említi a minőségbiztosítási rendszer bevezetését, illetve az ásványkincs-kutatási tevékenység⁵ során felmerült, a későbbi bevételekben várhatóan megtérülő költségeket [Sztv. 25. § (3)].

Kísérleti fejlesztés aktivált értékeként a jövőben hasznosítható, kísérleti fejlesztés eredményének jövőbeni hasznosításakor az árbevételben megtérülő, a kísérleti fejlesztés eredménye érdekében felmerült olyan számlázott összeget és a saját tevékenység során felmerült közvetlen költségeket lehet figyelembe venni, amelyek akti-

⁴ Továbbá az „Immateriális javakra adott előlegek” és az „Immateriális javak értékhelyesbítése” tételek, amelyek a többi felsorolt tételhez kapcsolódóan mutathatók ki.

⁵ Fontos megemlíteni, hogy az IFRS 6 alapján az ásványkincsek feltárásával és felmérésével kapcsolatos kiadásokra külön szabályozást alkot. A feltárási és felmérési eszközök megjelenítése kezdetben bekerülési értéken történik, összetevői között pedig szerepelhetnek például feltárási jogok. A gazdálkodók ezen eszközöket külön csoportként kezelik, és az IAS 16 vagy az IAS 38 által előírt közzétételeket is publikálják (IFRS 6:8-9,25).

válható termékben nem vehető számításba, mivel a létrehozott termék várható piaci árát meghaladják. Szintén ezen a mérlegtételen lehet kimutatni a megkezdett, de a fordulónapig be nem fejezett kísérleti fejlesztést is, amennyiben a jövőben várhatóan megtérülnek. Az alap- és alkalmazott kutatás költségei, valamint a kísérleti fejlesztés közvetett és általános költségei nem aktiválhatók [Sztv. 25. § (4–5)].

Vagyoni értékű jogként azokat a megszerzett jogokat kell kimutatni, amelyek nem kapcsolódnak ingatlanhoz, például: bérleti jog, használati jog, szellemi termékek felhasználási joga, licencek stb. A *szellemi termékek* közé sorolandók az iparjogvédelemben részesülő alkotások (pl. szabadalom, formatervezési minta, know-how, kereskedelmi név), a szerzői jogvédelemben részesülő szerzői művek (pl. szoftvertermékek, műszaki tervek), a jogvédelemben nem részesülő, de titkosságuk révén monopolizált szellemi javak. Az üzleti vagy cégérték az üzletátvásárlás során felmerülő többletfizetés, amelyet a jövőbeni gazdasági haszon reményében teljesítenek [Sztv. 25. § (6)–(8)].

A magyar szabályozás és a korábban áttekintett IFRS standardok eltérő megközelítéssel ugyan, de lényegében nagyon hasonló eredményre vezetnek az immateriális javak mérlegképessége szempontjából (a magyar szabályozás megengedőbb az alapítás-átszervezés aktiválása esetében, ez a nemzetközi gyakorlatban nem lehetséges).

A tudásjavak beszámolódba való beillesztésének problematikája jelentős kihívás elé állítja a szabályalkotókat. Bizonyos módosítások által elérhető lenne, hogy könnyebben megjeleníthetővé váljon az immateriális erőforrások jelenleg nem mérlegképes halmaza, ezáltal pedig jobb alapot nyújtanának a beszámolók felhasználói számára a döntéshozatali folyamatban. Ugyanakkor a módosított szabályokkal szembeni alapvető követelmény, hogy a beszámoló megbízhatósága továbbra is biztosított legyen. A számvitelben jelenleg alkalmazott fogalmak és modellek (pl. a kutatási és fejlesztési szakaszokra bontás) megnehezítik az immateriális vagyon teljes körű kimutatását a beszámolóban, ami a hasznosíthatóság rovására mehet. Mindezek alapján szükségesnek látszik a standardok és az elméleti háttérrel adó Keretelvek bizonyos mértékű átgondolása (Kovács, 2015b, 5–6. o.).

A belső előállítású immateriális erőforrások mérlegben való kimutatásának mellőzése megnehezíti a vállalatok teljesítményének értékelését és az ezen erőforrásokhoz kapcsolódó hozamok mérését. A tőkepiacon a befektetőknek olyan pénzügyi kimutatásokra lenne szükségük, amelyek teljesebb képet adnak a gazdálkodókról, amihez módosítani kell a pénzügyi számviteli szabályozásokat. Ennek elmulasztása azt eredményezné, hogy a vállalkozások által publikált beszámolók nem lennének alkalmasak az üzleti életben végbemenő értékteremtő folyamatok lekövetésére.

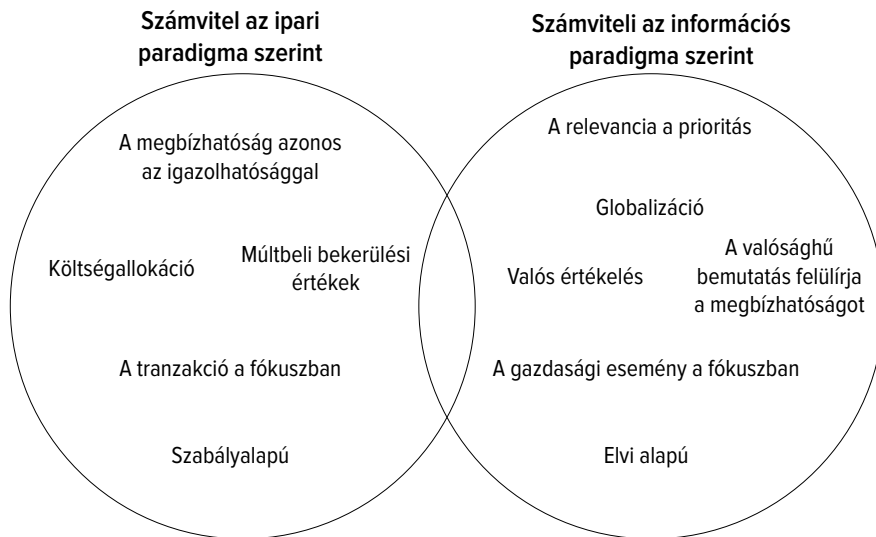
Az eddigiekben áttekintettük a nemzetközi számviteli szabályozás (IFRS) rendszer szakmai és tudományos kereteit, az immateriális erőforrásokkal kapcsolatos beszámolási problémákat és a kapcsolódó nemzetközi és hazai szabályozások lényegét. A következő fejezetben azt tárgyaljuk, hogy az eddig bemutatott kihívásokra milyen válaszok születtek a szakma részéről. Ismertetünk néhány olyan kezdeményezést, amelyek a jelenlegi számviteli szabályozások miatt kialakult anomáliák orvoslását tűzték ki célul.

2. Válaszok a kihívásokra

Napjainkban a nem pénzügyi beszámolás olyan téma, amely jelentős kihívásokat támaszt a számviteli szakma számára. A környezeti, társadalmi és vállalatirányítási (ESG) közzétételek szükségessé válnak az érdekeltek információs igényeinek kielégítése miatt. A hagyományos pénzügyi kimutatások mérlegeiből sok olyan elem hiányzik, amelyek jelentősen befolyásolhatják a gazdálkodók pénzügyi mutatószámait. A mérlegek eszköztáblája az erőforrásokat sorolja fel, de ebből a felsorolásból a megjelenítési kritériumok miatt a szellemi tőke számos tétele hiányzik. Ugyanilyen fontos probléma az, hogy a fenntartható üzleti modellek kialakításával kapcsolatos kötelezettségvállalások vajon megjelennek-e a forrásoldalon (például céltartalékként). A fenti problémák orvoslására a gyakorlatban számos önkéntes nem pénzügyi közzétételi formát alakítottak ki a gazdálkodók (Lippai-Makra, 2021), továbbá a szabályalkotók közelmúltban hozott döntései során egyre nő a kötelező nem pénzügyi közzététel jelentősége is bizonyos gazdálkodói körökben (lásd az Európai Unió irányelvei a közérdeklődésre számot tartó, valamint a nagyvállalatok és a nyilvános KKV-k esetében). Legutóbb 2022/2464 (Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD) irányelv jelent meg e témában, amely a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati jelentéstételről szól és kitér a mérlegben meg nem jelenített belső előállítású immateriális javak problémakörére. A CSRD előírja az érintett vállalati kör számára kulcsfontosságú immateriális erőforrásokról szóló közzétételt: be kell mutatniuk, hogyan épít ezekre az üzleti modell, valamint azt, hogy hogyan játszanak szerepet az értékteremtésben.

Shortridge és Smith (2009) szerint a pénzügyi számvitel és beszámolás egyik legjelentősebb forradalma az ipari gazdaságból az információs gazdaságba való átmenet, főszereplői között pedig ott vannak az immateriális erőforrások. A szerzők az Egyesült Államok számviteli-beszámolási rendszerének keretein belül jelzik előre azokat az eseményeket, amelyeknek lényege az információs gazdaság új jelenségeihez való alkalmazkodás lesz: az új beszámolási paradigma pedig ennek megfelelően épül majd fel (2. ábra).

2. ÁBRA: Pénzügyi beszámolás az információs társadalomban

Forrás: Shortridge–Smith (2009, 12. o.)

A beszámolás alapvető szabályainak újragondolása jelenleg napirenden van a világ legnagyobb standardalkotóinál. A változtatás elkerülhetetlen, mivel a számvitel nem tudott lépést tartani a gazdaság rohamos fejlődésével. A belső szereplők számára készülő jelentések és a külső érdekhordozóknak szóló önkéntes információszolgáltatás témakörében már tapasztalhattunk fejlődést, új beszámolási keretrendszerek felemelkedését, ami az ipari gazdaságból a tudás gazdaságba való átmenet velejárója volt. Ezek a változások és új trendek előbb-utóbb utolérlik a pénzügyi számvitel területét, vagyis a beszámolási kötelezettség alapján közzétett jelentések is változni fognak, bár ez lassabb folyamatnak bizonyul (IMA, 2010).

A könyvvitelben-beszámolásban uralkodó paradigma annak ellenére nem sokat változott az elmúlt évtizedekben, hogy a gazdaság mozgatórugójaként működő immateriális erőforrások hatalmas fejlődésen mentek keresztül. A tradicionális alapon készülő pénzügyi beszámolók keveset mutatnak meg a tudás javak közül, így a szakemberek számos lehetséges megoldást vázoltak fel ezek jobb bemutatása érdekében. Upton (2001) a lehetséges megoldások közül mutat be néhányat, melyeket három fő kategóriába sorol:

1. új beszámolási paradigma kialakítása,
2. új mérőszámok megalkotása,
3. az immateriális javak mérlegben történő kimutatása.

A fenti három alternatíva mindegyikéről elmondható, hogy igen széleskörű szakirodalom foglalkozik a lehetséges megoldásokkal. Az első javaslat mellett érvelők

szerint egy új beszámolási paradigma kialakításával el lehetne érni, hogy a vállalkozások értékteremtő képességéről a beszámolók felhasználói pontos képet kapjanak. ehhez a csoporthoz sorolható például az ún. Intangible Bookkeeping módszer (Stanfield, 2002). Az új beszámolási módszertan bevezetésével a vállalkozások a hagyományos jelentésekben találhatóktól eltérő típusú információkat szolgáltathatnak, ezen módszerek bevezetése azonban rendkívül költséges lehet és alkalmazásuk csak önkéntes alapon működhet.

Lehetőség van a beszámolókból közzétett információk bővítésére, kiegészítésére új típusú *mérőszámok kifejlesztésével* is. Több sikeresen bevezetett modell abból indul ki, hogy az új típusú gazdaság jelenségeit nem lehet kizárólag pénzügyi jellegű adatokkal leírni, szükség van tehát olyan rendszerbe foglalt nem pénzügyi jellegű mutatószámokra, amelyek a vállalkozások által birtokolt immateriális erőforrásokat mérik. Sveiby (2010) negyven ilyen módszert gyűjtött össze, amelyek közül a legismertebbek között vannak a következők: Balanced Scorecard (Kaplan–Norton, 2005), az immateriális vagyonfigyelő (Sveiby, 2001), vagy a Skandia Navigator (Edvinsson–Malone munkáját idézi Sveiby, 2010). Maga a tény, hogy negyven ilyen eljárást össze lehetett gyűjteni már több mint húsz évvel ezelőtt, arra utal, hogy a probléma foglalkoztatja a szakmai közösséget, de eltérően gondolkodnak róla a szakemberek. Az utóbbi évtizedben sem akadt olyan eljárás, ami kiemelkedett volna és általánosan használatossá vált volna, amire az lehet a magyarázat, hogy ezen mutatószámok kialakítása nagy mértékben függ az adott vállalatok működésétől és sajátosságaitól. A külső felhasználók számára így standardizáció hiányában rendkívül költséges lehet az ilyen jellegű adatok értelmezése vagy más összehasonlítása a más gazdálkodók által közölt mutatókkal. Bár ezek újszerű, izgalmas és fontos megoldások, bővebb ismertetésük kívül esik e kötet keretein, ezért a továbbiakban a harmadikra, a *pénzügyi kimutatásokban történő elhelyezésre* koncentrálunk.

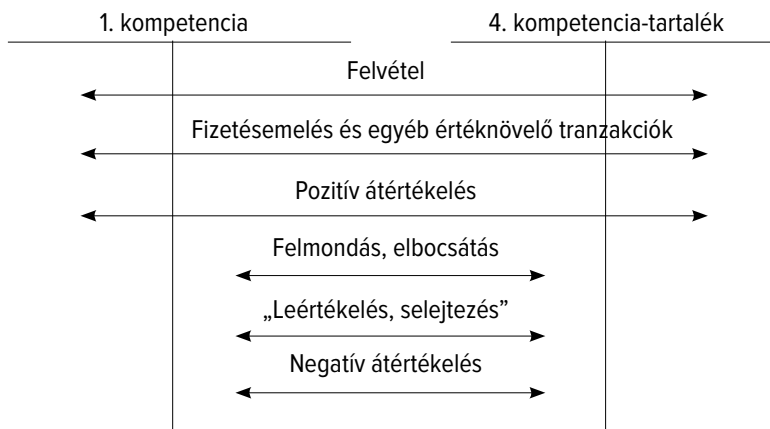
A harmadik lehetséges megoldás a tudásgazdaságban nagy szerephez jutó új típusú erőforrások mérlegben történő elhelyezése, vagyis a hagyományos pénzügyi beszámolás keretei közé történő beillesztése. Ehhez azonban olyan szabályozásokat kell alkotni, amelyek kezelni, számszerűsíteni tudják a megfoghatatlan vagyonelemeket. Két alapvető módszer alkalmazható a láthatatlan vagyon értékének becslésére (Laáb, 2010, 49. o.):

- a mérleg forrás oldala felől közelítve, a cég saját forrásainak jövőbeni jövedelemtermelő képességének vizsgálatával (*üzleti vagy cégértékelés*);
- az eszközoldalból kiindulva, egyedileg azonosítva a tételeket, melyek piaci értékét meg kell becsülni (*vagyonértékelés*).

Boda–Szlávik (2007) a tudásjavak jelenlegi számviteli rendszerbe való beillesztésének problémáit tárgyalják: egy kiegészített számlarendszert javasolnak, amely alkalmas az intellektuális tőkével kapcsolatos tételek nyilvántartására. Laáb (2010)

bemutat egy olyan lehetséges módszert, amely a mérleg eszköz- és forrásoldalát bővítve mérlegképessé teszi a cégkompetenciát (3. ábra). Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy ez a vagyonelem csak abban az esetben kerülhetne be a mérlegbe, ha a nemzeti és nemzetközi standardalkotók megállapodnának egy teljesen egységes módszertani eljárásban és alkalmazási feltételrendszerben.

3. ÁBRA: Kompetenciaszámlák

Forrás: Laáb (2010, 65. o.)

A következőkben áttekintjük azokat a lépéseket, amelyeket a közelmúltban a standardalkotók annak érdekében tettek, hogy a pénzügyi beszámolás kereteit a modern gazdaság kihívásainak megfelelően átalakítsák.

2.1 Standardalkotók és az immateriális javak

Az IASB, felismerve a szabályozások miatt felmerülő gyakorlati problémákat és az új felhasználói igényeket, 2007-ben javasolta az IAS 38 standard felülvizsgálatának napirendre tűzését. A javasolt projekt céljai között szerepelt a belső előállítású immateriális javakra vonatkozó megjelenítési és közzétételi szabályozások pontosítása is⁶. Az előkészítő munka során, 2006–2007-ben döntöttek arról, hogy az IAS 38 alapvető felülvizsgálatra szorul.

Természetesen a módosításoknak ellenzői is akadnak, akik rámutatnak a beszámolási keretek megváltoztatásának veszélyeire is. Vannak, akik úgy vélik, hogy a szabályozások azért nem adnak helyet bizonyos tételeknek a mérlegben, mert nem céljuk ezek kimutatása. Ezen vélemények szerint az immateriális erőforrások mér-

⁶ http://www.iasplus.com/en/meeting-notes/iasb/2007/agenda_0712/agenda917. Letöltve: 2024.01.31.

legbe foglalása csak összezavarná azt a rendszert, amelyhez a beszámolók felhasználói, az elemzők már nagyon hosszú ideje hozzászoktak, így bizonytalanságot és végső soron a beszámolók hasznosságának romlását okoznák.

Skinner (2008) azt az álláspontot képviselte, hogy az immateriális javak számvitelének és közzétételének megreformálására felsorakozott érvek megalapozatlanok. Rámutatott továbbá, hogy a pénzpiacok nagyon jól teljesítenek és finanszírozzák a tudásalapú vállalatokat, így teljesen felesleges további kötelező közzétételt szorgalmazni. A standardalkotók tudatában vannak a veszélynek, amit az olyan eszközök értékelése hordoz magában, amelyeknek nincs aktív piacuk, illetve nem kapcsolható hozzájuk olyan adásvételi tranzakció, amely megalapozná az értékelést.

Figyelembe véve az ellenvéleményeket is, a standardalkotók szükségesnek tartották az elavultnak tekintett előírások alapvető újragondolását. Az IASB-vel együttműködő Australian Accounting Standards Board (AASB) 2008 októberében megjelentetett egy tanulmányt, amely a belső előállítási immateriális javak kezdeti megjelenítésével foglalkozik, nagyban támaszkodva a korábbi kutatásokra (AASB, 2008).

Az AASB (2008) tervezet lényege az volt, hogy a belső előállítású immateriális javakat kezeljék azonos módon az üzleti kombináció keretében megszerzett hasonló eszközökkel. A megjelenítés és mérés alapja az ún. hipotetikus üzleti kombináció módszer, amely során meghatároznák a vállalkozáson belül létrejövő immateriális javak piaci értékét. Ez lényegében a valós értéken történő értékelést jelentené, az üzleti kombinációkban megszerzett eszközök mintáját követve. Az új megközelítésnek az lenne az előnye, hogy megszűnne a külső forrásból szerzett és belső előállítású immateriális javak közötti megkülönböztetés, és teljesebb képet mutatna a mérleg a tudásjavakról. A változtatások eredményeképpen alapvető módosulás történne a pénzügyi beszámolásban, mivel olyan típusú eszközök kerülhetnének be a mérlegbe, amelyek korábban csak a szöveges részekben jelenhettek meg. A saját előállítású immateriális javak valós értékének meghatározása ugyanakkor számos komoly módszertani kihívást vethet fel, amelyek megoldása a szakma képviselőire hárulna.

Annak ellenére, hogy egy a bekerülési költségtől eltérő kezdeti értékelési alapot (valós érték) engedne meg a szabályozás, a megjelenítési kritériumoknak változatlanul teljesülniük kellene. Petkov (2011) utal arra, hogy a hipotetikus üzleti kombináció módszer megvalósításánál a vállalkozásoknak lehetőségük lenne az összes immateriális erőforrás számbavételére, természetesen az üzleti kombinációkban megvalósuló tranzakciók során szükséges értékelési procedúrák és körültekintés betartása mellett, ami költséges lehet. A standardalkotók fontolóra vettek néhány alacsonyabb költségekkel alkalmazható egyéb technikát is, például olyan módszereket, amelyek szerint bizonyos feltételek teljesülése/bekövetkezése esetén lehetne megjeleníteni egy saját immateriális eszközt. A tervezet a következő lehetséges indikátorokat említi:

- dokumentált terv létezése egy bizonyos immateriális eszköz létrehozására;
- dokumentált stratégia létezése egy már létező, a menedzsment által figyelemre méltónak ítélt immateriális eszköz hasznosítására;
- külső forrásból érkező jelzés, például egy vételi ajánlat olyan eszközre, amelyet a menedzsment még nem azonosított (AASB, 2008; idézi Petkov, 2011, 6. o.).

Tíz évvel később hasonlóan reflektál a problémára Lev (2018), amikor azt javasolja, hogy az azonosítható, hosszú távú immateriális javakba történő befektetések aktiválhatók legyenek. A szerző által javasolt kritériumok a következők (Lev, 2018):

- A gazdálkodó egység az immateriális javak tulajdonjogával rendelkezik szabadalmak, szerzői jogok, védjegyek stb. révén, vagy kizárólagos hozzáféréssel rendelkezik az immateriális javakhoz (nevezetesen korlátozhatja mások használatát az immateriális javak használatában) saját fejlesztési folyamaton (pl. belső K+F) keresztül.
- Az immateriális javak szűkösek, vagyis korlátozottan állnak rendelkezésre, és a versenytársak nem tudják könnyen lemásolni vagy utánozni.
- Az immateriális javaktól normál körülmények között hasznok várhatók, akár közvetlenül, akár közvetve, önmagukban vagy más erőforrásokkal kombinálva.
- A gazdálkodó egység képes azonosítani az immateriális javakba történő befektetést (kiadást).

A szerző javasolja továbbá, hogy legyen sokkal jobb és informatívabb közzététel a hosszú távú értékteremtő eszközökbe való befektetésekről, mivel ezek jelenleg a K+F költségeken kívül minden egyéb ilyen tétel (pl. IT, márkacélt, képzések, költségei) egybeolvad a működési költségekkel. Igaz, hogy a fenti módszerek alapján könnyebb lenne kijelölni a megjeleníthető tételeket, de annak a veszélye is fennáll, hogy bizonyos eszközök így továbbra is kimaradnak a mérlegről, illetve előfordulhat, hogy különböző gazdálkodók eltérően alkalmazzák a szabályozásokat. A javaslat megvalósulása esetén bővíthetne a beszámolóban kimutatható saját előállítású immateriális erőforrások köre, de sok olyan eszköz maradna továbbra is láthatatlan, amely valamelyik kitételt nem teljesíti.

2.2 A megoldás lehetséges irányai

Az elmúlt évtizedekben számos prominens szervezet foglalkozott a szellemi tőke jelentésének kérdésével. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet húsz éve adott ki jelentést (OECD, 2012), amely szerint az immateriális javakkal kapcsolatos beszámolási problémák már a 90-es években felmerültek, és a különböző közzétételi keretrendszerek kialakításával elsősorban a magánszektor és a kutatói

szféra foglalkozott. Az OECD jelentése az immateriális vagyonnal kapcsolatos információk kezelésének teljes láncolatát kívánta megvizsgálni. A következő kérdésekkel foglalkoztak: az adatgyűjtés motivációja és forrásai, az immateriális vagyongra vonatkozó információk közzététele, a jelentésének hasznosítása, a reform politikai gazdaságtana és a meghozandó szakpolitikai lépések.

Az OECD (2012) jelentése részletesen foglalkozik a szabályozók mozgásterével ebben az ügyben. Megállapítják, hogy az immateriális tételekről szóló jelentéstétel elterjedésének számos hátráltató tényezője van, mint például a közölt adatok összehasonlíthatósága, a jelentések auditálásának problematikája, a fokozott közzététel vélt kockázatai és költségei, valamint a téma iparág- vagy akár vállalat-specifikus jellege. Ezeket a nehézségeket szem előtt tartva a döntéshozók ezt az – amúgy is magánszektor és szakmai szervezetek által uralt – területet többnyire a befektetői keresletre és a piaci dinamikára bízzák. Mindazonáltal azt javasolják a jelentés készítői, hogy a döntéshozók mozdítsák elő az immateriális javak közzétételét támogató mechanizmusokat a vállalati szféra szereplőinek bevonásával, illetve az akadémiai kezdeményezések előmozdításával. Az OECD végső kulcsüzenete a politikai döntéshozók számára az volt, hogy vegyenek részt a globális koordinációban az intellektuális tőkéről szóló jelentések ügyében, még akkor is, ha a globálisan harmonizált közzétételi keretrendszer gondolata messze van.

Az elmúlt években újabb összefoglaló jelentések születtek ugyanebben a témában, amelyek továbbra is igyekeznek fogást találni a problémán. Az EFRAG (European Financial Reporting Advisory Group) – amely az „európai véleményt” képviseli a standardalkotásban – néhány évvel ezelőtt kiadott egy átfogó szakirodalomra épülő tanulmányt, amely az immateriális erőforrások paradox helyzetét írja le: egyrészt egyfajta motorként funkcionálva erősítik a gazdaságunkat, segítik a hozzáadott érték termelését; ugyanakkor a bizonytalanságuk, kisebb fokú stabilitásuk és a kockázatoságuk miatt sebezhetőséget is hoznak a rendszerbe (Zambon et al., 2020).

Folytatásképpen az EFRAG (2021) vitaanyagot (DP) publikált arról, hogyan lehetne jobb tájékoztatást nyújtani az érdekeltek számára az immateriális vagyonnal kapcsolatban. A DP leszögezi, hogy még több évtizedes vita lefolytatása után is sok az eltérő vélemény arról, hogyan lehetne előrelépni a megoldás – vagy a megoldások kombinációjának – kiválasztásában. A tanulmány hatóköre azokra az információkra korlátozódik, amelyeket az elődleges felhasználók a pénzügyi kimutatásokban, a megjegyzésekben és a vezetői jelentésben kapnak. Hangsúlyozzák azonban, hogy a fenntarthatósági jelentéstétel területén fontos változások zajlanak, és végső soron a fenntarthatósági jelentés és a pénzügyi jelentés szorosan összefüggnek egymással a vezetőségi jelentések által. Kifejtik, hogy a vitaanyagban közzétételre javasolt adatok egy része a jövőben akár a fenntarthatósági jelentésekbe tartozónak minősülhet. E két terület felhasználói között viszont átfedés van, mivel a nem pénzügyi információknak előbb-utóbb a pénzügyi adatokra is hatásuk lesz. Felsorolják az

intellektuális tőkéről történő jelentéstétel akadályait: a közzététel költsége, a nyilvánosságra hozandó információ titkossága és az esetlegesen sikertelen kimenetelű projektek miatti negatív megítélés lehetősége visszafoghatja a kommunikációt. Azt is megemlítik, hogy a jelenlegi számviteli szabályozás eltérően kezeli a különböző eredetű immateriális javakat a megjelenítés szempontjából, ami megnehezíti a felhasználók számára az organikusan növekvő gazdálkodóegységek összehasonlítását azokkal, akik immateriális javaikat külső forrásból (azaz akvizícióval) szerzik be. Ugyanakkor kiemelendő, hogy a felhasználókkal készült interjúk szerint, valójában nem az egyes vagyontárgyak piaci értékének listáját szeretnék látni, hanem megfelelő információk alapján maguk kívánják elvégezni az értékelést, illetve megítélni a menedzsment alkalmasságát.

Érvelhetünk azzal, hogy a gazdálkodóegységek által működtetett immateriális erőforrásokra vonatkozó releváns információk nélkül nem lehetne minden szükséges adatot megadni a gazdálkodók működésének értékeléséhez, márpedig a pénzügyi jelentéseknek ez célja (Kovács–Lippai-Makra, 2023a). Az EFRAG megközelítése a DP által leírt három fő irányban testesül meg (2. táblázat). Mivel a dokumentum részben akadémikusokkal, pénzügyi kimutatások készítőivel és felhasználóival készült interjúkra épül, a szerzők betekintést kapnak a szakmai közösség egyes képviselőinek álláspontjába. Következtetéseik szerint a legvitásabb kérdések az első megoldáshoz, a pénzügyi kimutatásokban történő megjelenítéséhez és értékeléséhez kapcsolódnak.

2. TÁBLÁZAT: Az EFRAG vitaanyag szerinti javaslatok

legfőbb irányok a vitaanyag szerint		
Megjelenítés a Pénzügyi kimutatásokban	Specifikus immateriális erőforrások megjelenítése a megjegyzésekben vagy a vezetés beszámolójában	A jövőorientált költségekről szóló adatok és kockázatok/lehetőségek megjelenítése a megjegyzésekben vagy a vezetés beszámolójában

Forrás: Kovács–Lippai-Makra (2023a, 3.o.); EFRAG (2021) alapján

Nem meglepő, hogy a megjelenítési kritériumok módosítása az immateriális vagyton teljesebb bevonása érdekében vitákat szül. Az értékelési módszerek kiválasztása is nehéz lenne, mivel a költségalapú modell nem biztos, hogy releváns információkat eredményezne, azonban a valós érték meghatározása bonyolult kérdés, mivel ezekkel a tételekkel többnyire nem kereskednek aktív piacokon, és nagyon sajátos tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek az adott gazdálkodó szervezet számára teszik őket hasznossá. A következőkben a másik két megoldásra összpontosítunk, amelyek az elsővel ellentétben önkéntes jelentést foglalnak magukban, és nem teszik szükségessé a meglévő szabályok megváltoztatását.

Az EFRAG (2021) DP szerinti második megközelítés, vagyis az egyes kiemelt immateriális erőforrásokról szóló közzététel előnye, hogy kiegészítheti az aktivált immateriális javakra vonatkozó információkat, ugyanakkor kevésbé költséges, kevésbé bonyolult és kevésbé szubjektív a mérlegben történő megjelenítéshez képest. Ez a javaslat abból indul ki, hogy számos gazdálkodó (különösen az immateriális erőforrásokban gazdag ágazatokban) már használ önkéntes közzétételi formákat. Mindemellett figyelembe kell venni, hogy a közzelt információk általában nem egy-egy keretrendszer alapján készülnek, vagyis nem standardizáltak, valamint az ilyen tartalmak auditálásának folyamata is kihívásokat jelent jelenleg. Az új követelmények bevezetésével a felhasználók részletesebb információt kapnának minden alkalmazótól, és jobban megértenék, hogyan épül az értékteremtő folyamat az immateriális vagyponra. A közzététel a vitaanyag szerint kitérhet például az érintett erőforrás típusára, a kapcsolódó teljesítménymutatókra, a hasznos élettartamra, a segítségével előállított termékek eladási árára, az erőforrás pótlásának módjára, a karbantartás költségeire, vagy éppen arra a tényre, hogy a használattal növekszik az értéke (EFRAG, 2021). Ez a megoldás megkövetelné, hogy a menedzsment az üzleti modell kritikus elemeinek vizsgálatával meghatározza az értékteremtés legfontosabb immateriális elemeit. Az gazdálkodók ezután kvantitatív adatokat tesznek közzé (amikor ez lehetséges) és kiegészítik ezt kvalitatív adatokkal (amikor a számszerűsítés nem lenne megvalósítható). A felhasználó szemszögéből bizonyos mértékig megoldhatná az összehasonlíthatóság problémáját a különböző jelentések esetén, főleg, ha a vállalat-specifikus teljesítménymutatók mellett szektorspecifikus mérőszámok is meghonosodnának. Nehéznek bizonyulhat viszont a kiemelendő immateriális erőforrások meghatározása, és emellett a torzított pénzügyi mutatók problematikája továbbra is fennállna.

A DP-ben megfogalmazott harmadik megoldás (EFRAG, 2021, 52–55. o.) a jövőorientált kiadásokra és kockázatokra, illetve lehetőségekre vonatkozó információk közzététele volt a megjegyzésekben vagy a vezetői jelentésben. Ez egy közvetettebb megközelítés, mivel nem tartalmazza az egyes tételek leírását, hanem azokkal a költségekkel dolgozik, amelyek a jövőbeni hasznokat biztosítják (amelyek nem mérlegképes immateriális erőforrásokba történő befektetésnek tekinthetők), valamint a kapcsolódó kockázatokkal és lehetőségekkel operál. Ez jobban megfelel annak az elképzelésnek, hogy az immateriális vagyonelemek nem önállóan járulnak hozzá a hozzáadott értékhez, hanem inkább a sok erőforrás közötti szinergia részét képezik. A vitaanyag szerint a felhasználók számára tájékoztató jellegű jövőorientált kiadások lehetnek például a szabadalmakkal kapcsolatos kiadások, marketingköltségek, vagy a személyzet képzése (i.m. 55. o.). A nem mérlegképes immateriális javakra vonatkozó információk elengedhetetlenek a gazdálkodó egységek jövőbeni cash flow-inak felméréséhez, mivel ezen elemek egy részét az üzletmenet során karbantartják (pl. ügyfél-listák), némelyikük a használat során felértékelődik (pl. közösségi média platformok),

és ezek egy részét végül pótolni kell, ami további kiadásokat okoz a gazdálkodóegységnek (például egy marketingkampány eredménye) (EFRAG, 2021, 56. o.). Továbbá az, hogy a vállalkozások hogyan kezelik a kockázatokat és a lehetőségeket, némi inputot adhat a menedzsment munkájának értékeléséhez, vagyis az elszámoltathatóságot is támogatja (ennek ellenére a hagyományos pénzügyi mutatók interpretációja továbbra is korlátozott lenne).

Az elszámoltathatóság egy olyan koncepció, amelynek az EFRAG szánt hangsúlyosabb szerepet az IFRS-standardok Keretelveinek 2010 utáni reformja során. A keretrendszer új formájának 2018-as megjelenése előtt a szabályalkotók jelentős munkát végeztek a korábbi verzió modernizálásán⁷. Az alternatív változatok mérlegelése során az elszámoltathatóság, mint a pénzügyi beszámolás különálló célként való kiemelése elmaradt. Az EFRAG által képviselt „európai nézet” szerint azonban a pénzügyi jelentéseknek olyan információkat kell nyújtaniuk, amelyek hasznosak annak értékelésében, hogy egy gazdálkodó irányítása a részvényesei érdekeinek megfelelően történt-e; amely a vezetés elszámoltathatóságának értékelésére alkalmazható. Az EFRAG más szakmai testületekkel közösen közleményt adott ki, és javasolta az elszámoltathatóság, mint külön célkitűzés visszaállítását a szabályozásba. A kiadott közleményben megfogalmazott érv a következő pontokat tartalmazta, amelyek szerint az elszámoltathatóságra vonatkozó információkra való kifejezett hivatkozás (EFRAG et al., 2013, 6. o.):

- lehetővé teszi a befektetők számára, hogy felügyeljék a vezetői magatartást (és észleljék, hol nem a céljaiknak megfelelően irányítják az üzletet);
- nagyobb ellenőrzést biztosít a részvényesek számára a menedzsment felett, megakadályozva, hogy az optimálistól eltérő döntéseket hozzanak;
- segíti a bizalom és a párbeszéd kialakítását a menedzsment és a részvényesek között, valamint elősegíti az ügynök és a megbízó közötti kapcsolatot;
- a pénzügyi kimutatásokat az elszámoltathatóság céljával kell elkészíteni, mivel a vezetés és az érintettek közötti párbeszéd szerves részét képezik.

A fent leírt megoldásokból úgy tűnik, hogy a továbblépés egyik módja további kötelező közzététel előírása lenne. Az új információk publikálása akkor lenne a leghasznosabb, ha szabványos mérőszámokon alapuló számszerűsített adatok közzétételét vonná maga után, amely lehetővé tenné a felhasználók számára, hogy több időszakra vonatkozóan értékeljék a trendeket, és összehasonlíthassák a hasonló üzleti modellekkel rendelkező vállalatokat. Emellett a kulcsfontosságú immateriális vagyponra vonatkozó adatok azért is értékesek lehetnek a vállalkozások értékteremtő tevékenységeinek szempontjából. Hajdu et al. (2023) szerint az érdekhordozók és a piac maga nagy érdeklődést mutat a fenntartható és társadalmi kérdésekre reflektáló vállalatok iránt, ezen információs igény kielégítése továbbra is nagy kihívást

⁷ <https://www.iasplus.com/en/projects/completed/framework/cf-iasb>. Letöltve: 2024.02.12.

jelent a gazdálkodók részéről. A szerzők a fejlesztendő területek közé sorolják többek között az ESG-indikátorok belső dokumentációit, a mérőszámok integrálását a kockázatmenedzsmentbe, illetve az ESG-adatok nyilvánosságra hozatalát pénzügyi kimutatásokban vagy fenntarthatósági jelentésekben. A továbbiakban, ha a döntéshozók további közzétételi követelményeket határoznának meg, akkor a problémák nagy része hasonló lenne, mint a fenntarthatósági jelentések terén jelentkező kihívások (Kovács–Lippai–Makra, 2023a).

A fenntarthatósági jelentések és az immateriális javakról szóló közzététel szorosan összefüggnek a vállalati jelentéstétel tág témájában (Zambon et al., 2020). Badia et al. (2019) szerint az integrált jelentéstétel kiemelt szerepet kaphat a szellemi tőkeelemek mozgósításában. Tarquinio & Posadas (2020) szerint a „nem pénzügyi információ” jelentése még mindig nem kristályosodott ki: szakirodalmi áttekintésük során 28 különböző definíciót azonosítottak az 1990 és 2018 között megjelent forrásokból. A szerzők a szellemi tőkét, mint a nem pénzügyi információk hét kategóriájának egyikét említik, amely domináns szerepet tölt be ebben a fogalomrendszerben. Ragini (2012) azon szerzők sorát gyarapítja, akik szerint az immateriális vagyon tág értelmezésébe a környezeti, társadalmi felelősségvállalási és a vállalatirányítással kapcsolatos kérdések is beletartoznak. Stolyow és Paugam (2018) szintén figyelemre méltó átfedést tár fel a nem pénzügyi közzététel tartalma és az olyan immateriális elemek között, mint az emberi erőforrások, a stratégia és az értékteremtés. A fenti megállapítások alátámasztják, hogy a pénzügyi beszámolási keretrendszer jelenleg uralkodó paradigmájára jelentős nyomást helyeznek a mai üzleti-gazdasági környezet speciális jellemzői, amelyek egymást erősítő folyamatokat indíthatnak be a standardalkotásban (a fenntarthatóság, mint központi kérdés, a tudáselemek felértékelődése és a fizikai javak relevanciájának csökkenése).

A gazdaságban bekövetkező jelentős változások nem hagyták érintetlenül a számvitel területét. A standardok fejlődése és a pénzpiacokon bekövetkezett változások miatt olyan alapvető módosulások jöttek létre a pénzügyi beszámolás területén, amelyet a szakma egy része „forradalomnak” titulál (Müller, 2014). Az immateriális javakkal kapcsolatban felmerült problémára nagyon sokan próbáltak megoldást keresni, nagyon különböző módokon. A javaslatokat két csoportra bonthatjuk aszerint, hogy a megoldást a pénzügyi számvitel keretein kívül képzelik el, vagy azokon belül. Az első csoportba tartozók nem a jelenlegi számviteli szabályozások, standardok módosítására tesznek javaslatot, hanem a pénzügyi számviteli beszámolók olyan kimutatásokkal történő kiegészítését javasolják, amelyek az immateriális vagyonról tájékoztatják az érdekhordozókat. Ezen megoldásoknak az a hátránya, hogy nem képezik részét semmilyen számviteli rendszernek, így nem biztosított sem a bevezetésük, sem az egységes alkalmazásuk. A másik lehetőség az adott számviteli szabályozási környezet keretein belül maradva, a határokat „feszítve” szeretné elérni, hogy a standardalkotók megváltoztassák az előírásokat. Ennek az alternatívának

az az előnye, hogy ha ez megtörténik, akkor egységes lesz az alkalmazás, és kötelező érvényű azokban az országokban, amelyekben a törvényalkotók befogadták az IFRS rendszert. Az immateriális javakkal kapcsolatos kutatási projektet az IASB folyamatosan napirenden tartja⁸, azonban gyors megoldást valószínűleg nem remélhetünk a problémára. Jelenleg annyi bizonyos, hogy az elkövetkező évek során dedikálnak majd erőforrásokat ezen terület és a probléma átfogó elemzésére.

Az eddigi tapasztalatok alapján nem várható, hogy az immateriális javakkal kapcsolatos beszámolási kérdésekre és problémákra gyors válasz fog érkezni. Habár a szabályalkotók napirenden tartják a kérdést, mégis évek telhetnek el addig, amíg a beszámolási kultúra kiegészül egy egységes, összehasonlítható adatokat eredményező új gyakorlattal. Ezen új gyakorlatok kialakulásában – és a szabályalkotás során is – nagy jelentősége van azoknak a kutatásoknak, amelyek azokat a gazdálkodókat vizsgálják, amelyek élen járnak a közzétételben. A következő fejezet hazai és nemzetközi szakirodalomra támaszkodva bemutatja az immateriális vagyon kimutatásának és az erről szóló kommunikációnak gyakorlati problémáit, illetve a témához kapcsolódó kutatások eredményeit.

⁸ <https://www.ifrs.org/projects/pipeline-projects/>. Letöltve: 2024.02.02.

3. Az immateriális vagyonhoz kapcsolódó elméletek és kutatások

Az üzleti életben bekövetkező változások szükségszerűen hatással vannak a pénzügyi beszámolás szabályrendszerére, mivel a beszámolók felhasználói ma már pontos információkat igényelnek olyan immateriális erőforrásokról, mint a kutatási-fejlesztési tevékenység, innovációk, szabadalmak, know-how, dolgozói kompetenciák, szakmai tapasztalat, saját fejlesztésű programok, honlapok stb. A jelenlegi számviteli szabályozási keretekbe azonban – mint azt korábban bemutattuk – ezen erőforrások nagy része nem illeszthető be, és ez csökkenti a pénzügyi kimutatások magyarázó erejét.

A vállalkozások sokféle eszköz közül választanak, amikor információt kívánnak szolgáltatni a környezetük számára. A pénzügyi beszámolót kiemelten kezeljük, mivel ez az egyetlen olyan eszköz, amelyet a számviteli törvény miatt minden egyes gazdálkodónak rendszeresen el kell készítenie. Ugyanakkor a beszámoló tartalma csak részben kötött, a nem standardizált, szöveges melléletekben megjelenő információk kiválasztásánál van bizonyos mozgástér. A gazdasági élet szereplőinek döntést kell hozniuk arról, hogy mennyi információt közölnek például a tudásjavakról, innovatív folyamataikról, illetve milyen formában teszik mindezt. A számviteli szabályalkotók szintén döntési helyzetben vannak, mivel ők határozzák meg, hogy mi legyen a közölt információknak az a minimumszintje, amit minden gazdálkodótól elvárnak.

A tudásjavak pénzügyi beszámolóban való megjelenítése olyan szabályozási környezetet és vállalati kultúrát feltételez, amelyben az ilyen jellegű erőforrások nyilvántartása, értékelése, és az érdekhordozók megfelelő információkkal való ellátása kiemelt feladat. Az érdekhordozók a piaci folyamatok helyes felmérése érdekében igyekeznek tájékozódni a tudásjavakról és egyéb immateriális erőforrásokról, mivel ezek birtoklása vagy hiánya napjainkban nagy mértékben alakítja vállalkozások pénzügyi helyzetét és kilátásait.

Az emberi erőforrásokkal való hatékony gazdálkodás Kovács–Lévai (2000) szerint szükségszerű és feltételezi az intellektuális vagyon elemeinek meghatározását, értékelését, ami viszont új feladatok megoldását, új értékelési, ellenőrzési eljárások kialakítását követeli meg. A számviteli beszámoló számszaki részei nem minden esetben foglalják magukba a tudásra épülő eszközöket. A probléma megoldását jelenthetik a beszámolók szöveges melléleteiben elhelyezett információk, amelyek optimális esetben több üzleti évre visszamenőleg is tartalmazhatnak adatokat, például a kutatás-fejlesztéssel kapcsolatban (Deák–Lukovics, 2014). A szöveges mellék-

letekben történő információközlésnek természetesen megvannak a maga korlátai (a beszámolás költségei), illetve előfeltételei (az immateriális vagyon nyilvántartása, tudatos menedzsmentje). Saxné (2014) vizsgálata szerint a hazai vállalatok a szöveges mellékletekben is csak a törvény által kötelezően előírt elemeket közölték, mivel a vállalatok vezetői többnyire nem tartották fontosnak a többletinformációk megosztását. Petty et al. (2009) szerint a széleskörű jelentéskészítés legnagyobb akadálya a közzétételi módszerek közötti konzisztencia hiánya, illetve az, hogy nehéz az egyes kategóriákhoz megfelelő számszerűsített értéket hozzárendelni.

A pénzügyi beszámoló relevanciáját az adja, hogy minden olyan információt átad a beszámoló felhasználói (elsősorban befektetők, hitelezők) számára, amely információk szükségesek számukra gazdasági döntéseik meghozatalához. Amennyiben a vállalkozások a pénzügyi beszámoló helyett más csatornákat alkalmaznak az érdekhordozókkal folytatott párbeszéd elősegítésére, akkor az azt jelenti, hogy a pénzügyi kimutatások nem látják el azt az alapvető feladatot, amelyre hivatottak, hiszen a tudásjavak és egyéb immateriális erőforrások vitathatatlanul releváns témáknak minősülnek.

Az immateriális javakkal kapcsolatos számviteli elmélet és gyakorlat területén olyan beszámolási alapelvek között kell megteremteni az egyensúlyt, mint a relevancia és az óvatosság elve, ami nagy kihívások elé állítja a gazdálkodókat és a szabályalkotókat egyaránt. Számos kutató vizsgálódása a vállalkozások nettó eszközeinek könyv szerinti értéke és piaci értéke közötti különbséget helyezi a középpontba, mivel így nagyon szembetűnő a beszámolókból „hiányzó” vagyon – vállalati érték – nagyságrendje.

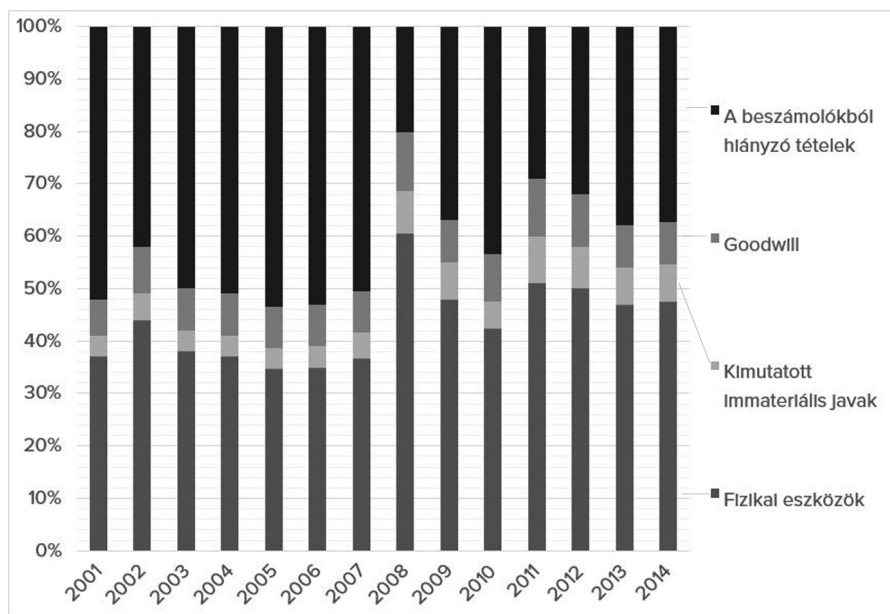
Boda (2005) száz magyar nagyvállalat tudástőkéjét számszerűsíti az 1998–2001-es időszakra vonatkozóan diszkontált cash flow módszerrel és arra a következtetésre jut, hogy a vizsgált szektorok zömében a tudástőke a legjelentősebb termelési tényező. Megállapítja továbbá, hogy a legtöbb tudástőkéje a magyar gazdaságban a gyógyszeriparnak, a telekommunikációnak, a kereskedelemnek és az üzleti szolgáltatóknak van (Boda, 2005, 90. o.).

Az Ernst & Young (2023) 574 akvizíciót vizsgált meg a legnagyobb indiai tőzsdei vállalkozások által közzétett tranzakciókból és megállapította, hogy a vállalkozásokért fizetett összeg 37 százalékát tulajdonították a fizikai és pénzügyi eszközöknek, 29 százalék az azonosított immateriális javakhoz volt köthető, a fennmaradó 34 százalékot pedig goodwillként számolták el. A goodwillként történő elszámolás az olyan tételeknél történik meg, amelyek egyedileg nem azonosíthatók, nem mérlegképesek és a dokumentum szerint a goodwill aránya Indiában hasonló a globális adatokhoz (Ernst and Young, 2023, 5. o.).

A Brand Finance (2015) kutatásába 58 000 vállalatot vont be, melyek több, mint 120 országban működnek. Megállapították, hogy a vállalatok értékének jelentős része származott olyan immateriális jellegű és egyéb tételekből, melyeknek csak egy része jelenik meg a beszámolóban (4. ábra). Az elemzésben közlik továbbá, hogy a legtöbb mérlegben megjelenített immateriális eszköz – az akvizíciókkal összefü-

gésben – a telekommunikációs szektor cégeinél volt megtalálható. Az arányokat tekintve a reklámpari vállalatok támaszkodtak legnagyobb mértékben az immateriális erőforrásokra (itt a legkisebb a fizikai eszközök aránya). (Brand Finance, 2015)

4. ÁBRA: A globális vállalati érték megoszlása (2001–2014)

Forrás: Brand Finance (2015, 7. o.)

Vajon mindez azt jelenti-e, hogy elhaladt az idő a hagyományos alapokon összeállított pénzügyi kimutatások felett? Abból a szempontból ez igaz, hogy nem tudják leírni napjaink üzleti folyamatait azok teljességében. Óvatosan kell azonban eljárni a pénzügyi számvitelt és a beszámoló hasznosságát érintő következtetések levonásakor. A piaci érték és a könyv szerinti érték közötti rés az utóbbi időkben valóban jelentősen megnőtt, viszont a pénzügyi beszámolót nem azzal a céllal készítik, hogy a vállalat piaci értékét meghatározza. A kritika azonban helytálló bizonyos szempontból: attól, hogy egyes tételek nem jelennek meg számszerűsítve az eszközök között, nem biztos, hogy nem beszámolóképesek (Deák, 2006). Ezekről a tételekről lehet kvalitatív információt közölni – akár bizonyos fokig standardizált formában, azonos alapok, beszámolási szabályok alapján. Juhász (2004) a számviteli és az üzleti értékelés különböző szempontjait írja le és rámutat, hogy a számvitelből származó adatokat kiegészítheti egy másik rendszer, amely jobban bemutatja az üzleti működést.

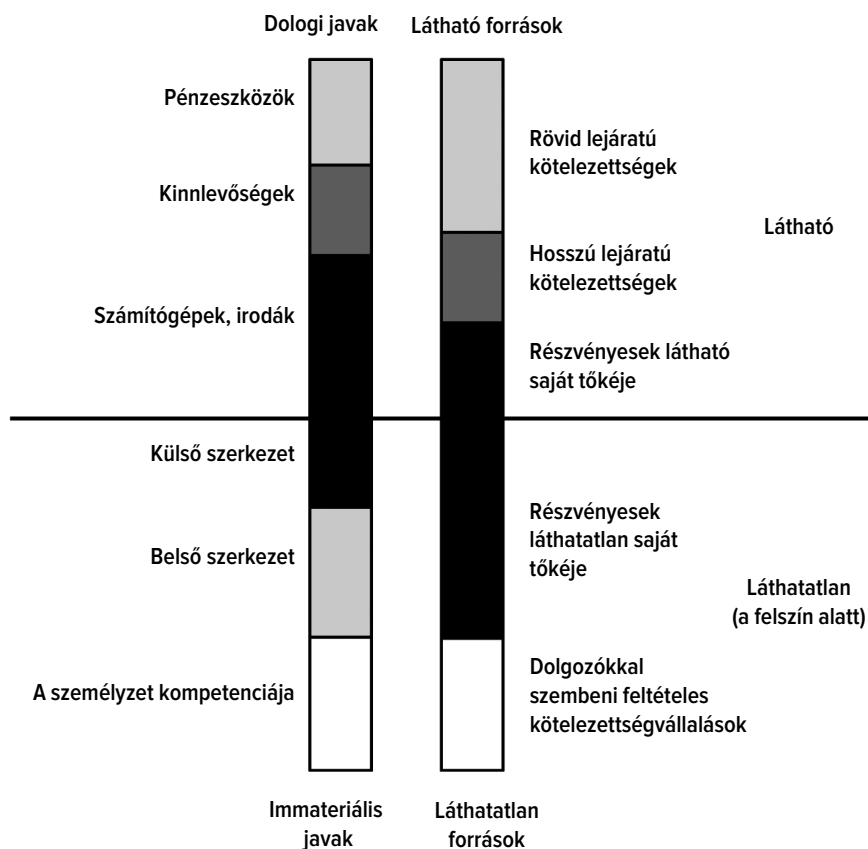
A következőkben ismertetjük a szakirodalomban fellelt elméleteket, amelyek a mérlegekben nem szereplő, láthatatlan vagyon kérdéskörével foglalkoznak. Amint

látni fogjuk, kiemelt kérdésként kell kezelni, hogy a beszámolókból hiányzó tételek esetén ne csupán az eszközoldali megközelítéssel próbálkozzunk, hanem a vagyon eredetéről is essen szó.

3.1 A probléma komplexitása

Ha láthatatlan vagyonról beszélünk, akkor azt a kettős vetületű vagyonfelfogásban eszköz- és forrásoldalról kell megközelítenünk. A témáról szóló szakirodalom sok esetben mégis nagyrészt az eszközoldalon helyet foglaló erőforrások azonosítását, nevesítését, mérési lehetőségeit járja körül. Sveiby (2001) a láthatatlan mérleg megalkotásával, a vagyon mindkét vetületét figyelembe véve ábrázolja szemléletesen azokat a tételeket, amelyek hiányoznak a pénzügyi kimutatásokból (5. ábra).

5. ÁBRA: A tudásszervezet mérlege

Forrás: Sveiby (2001, 66. o.)

A Sveiby-féle mérlegben a vonal feletti rész tartalmazza azokat az eszközöket és forrásokat, amelyek a „hagyományos” mérlegben kimutathatók, értékkel szerepelnek. A vonal alatti rész megmutatja a láthatatlan vagyont, melynek tartalma, értéke csak becsléssel határozható meg. A láthatatlan eszközöket külső szerkezetre, belső szerkezetre és a személyzet kompetenciájára tagolja, míg a vonal alatti forrásokat láthatatlan saját tőkére és dolgozókkal szembeni feltételes kötelezettségvállalásokra bontja.

A *külső szerkezet* úgy jön létre, hogy a vállalatnál tevékenykedők „kifelé” tesznek erőfeszítéseket, tehát az ügyfelekkel alakítanak ki kapcsolatokat (ide tartoznak a márkák, védjegyek, hírnév, arculat, vevőkapcsolatok, szállítói kapcsolatok). A *belső szerkezet* annak eredménye, hogy a dolgozók a szervezet fenntartásán vagy építésén dolgoznak (elemei a szabadalmak, elméletek, technikai és adminisztratív rendszerek, vállalati kultúra). (Sveiby, 2001, 65. o.) A külső és belső struktúrák részben függetlenek az egyéntől, tehát amennyiben távoznak az adott vállalattól azok a dolgozók, akik kifejlesztették, abban az esetben megfelelő előkészítéssel és képzéssel egy másik munkavállaló továbbviheti a létrehozott értékeket. Fontos, hogy a cégek az általuk létrehozott tudásjavarukat bizonyos mértékig képesek legyenek megvédeni a versenytársaktól. Ennek biztosításában nagy szerepük van a szellemi tulajdon védelmét szolgáló egységes és hatékony szabályozásoknak, amelyek megalkotása elősegíti az innovációk megvalósítását és támogatja a versenyképesség javítását (Nagy et al., 2016). A részvényeseknek tehát a külső és belső struktúra láthatatlan saját tőkét jelent, amennyiben a vállalat képes ellenőrzése alá vonni az itt megjelenő erőforrásokat.

Az *egyéni kompetencia*, vagyis az a képesség, hogy az emberek egymással közreműködve dologi és eszmei vagyont hozzanak létre (alkalmazottak tudása, képzettsége, tapasztalata) viszont természetszerűleg az emberekhez kötődik, akik önkéntes tagjai egy szervezetnek. A dolgozók lojalitásának megnyerése és fenntartása érdekében a vállalatok feltételes kötelezettségvállalásokat tesznek a munkavállalókkal szemben (pl. végkielégítések, járadékok), így biztosítva, hogy az általuk termelt szellemi javakat a céljaik érdekében használhassák (Sveiby, 2001, 64–65. o.).

Boda–Virág (2010) meghatározzák azt a termelési függvényt, amely a fenti tényezőket is magába foglalja. Egymástól különválasztják a *külső és belső struktúrát*, mint szervezeti tudástőkét, valamint a *személyes tudástőkét* (tudás, jártasság, motiváció), mint az embertől elidegeníthetetlen kompetenciát. Megállapítják továbbá, hogy az emberi tőke tulajdonosai csak akkor vállalkoznak a tudásuk fejlesztésére, ha számíthatnak arra a hozamra, amit megtermelnek. A menedzserek számára tehát kulcsfontosságú a tulajdonlási kérdések tisztázása annak érdekében, hogy világossá váljon: az immateriális erőforrások mely részeit sikerül ellenőrzésük alá vonni, és melyek azok, amelyek tulajdonosa az ember marad. A humán tőkénél pedig a megfelelő javadalalmazás kialakításához tisztázni kell, hogy a mun-

kavállalók milyen kompetenciákkal, mekkora hozzájárulásokat tesznek az értékteremtő folyamathoz. Boda (2021) szerint a vállalati adatok mélységi elemzésére alapján a tudástőke számítható és bebizonyítható, hogy a fejlesztése jelenti a legfontosabb utat a vállalati termelékenység növelésének. A szerzők kifejtik továbbá, hogy a nemzeti vagyon egyes elemeinek fenntartható megújítására jelentőségükkel arányosan szükséges szabad erőforrásokat fordítani, és e gondolatmenet szerint kiemelt jelentősége van a szellemi tőkének.

Laáb (2010) szerint a cégek kompetenciavagyonra két részből tevődik össze: egyrészt a munkatársak együttműködéséből, kapcsolataikból, közös sikereikből és kudarcaikból (kompetenciaszinerergia), másrészt a munkatársak egyéni kompetenciáinak abból a részéből, amely a vállalat számára értéket teremt. A kompetenciavagyon a láthatatlan vagyon nagy részét magyarázhatja, de nem a teljes halmazt, mivel sok más tényező is befolyásolja a piaci árakat. A piaci érték és a könyv szerinti érték különbségét egyenlővé tenni a szellemi vagyonnal túlzott egyszerűsítést jelentene, mivel nem vennénk figyelembe nagyon sok olyan tényezőt, ami a piaci árakat befolyásolja (például a piaci várakozások vagy a spekuláció) (Saxné, 2014). Laáb érvelése szerint: ha azt állítanánk, hogy a könyv szerinti érték és a piaci érték különbsége teljes egészében a cégkompetenciából adódik, akkor el kellene ismernünk a negatív vagyon létét (Laáb, 2010). Ez utóbbi ellentmondást úgy oldja fel, hogy a szinergiakompetenciát a mérlegben a forrásoldalon, a működési eredmény részeként helyezi el. A szinergiakompetencia természetéből fakadóan pozitív és negatív hatással is lehet a működésre, ami az eredményben csapódik le (Laáb, 2010). Ennek az a magyarázata, hogy az emberek egymásra gyakorolt hatása egy adott csoportban lehet pozitív, a munkát ösztönző, vagy negatív, ami rontja a teljesítményt. Nagyon fontos különbség a két fajta kompetencia között, hogy míg a szinergiakompetencia bizonytalansága és kockázatossága miatt nem értékelhető megbízhatóan, addig a cég működését szolgáló egyéni kompetenciákhoz Laáb (2010) szerint a munkabéren alapuló számításokkal érték rendelhető.

A fentiekből az következik, hogy bármely, az immateriális vagyon azonosítására, jellemzésére, számszerűsítésére törekvő módszertan használatakor vagy értékelésekor oda kell figyelni arra, hogy a vagyont teljességében meg tudja-e ragadni, tud-e információt nyújtani az eszközökről és forrásokról, a tőke szerkezetéről egyaránt, vagy a kettős vetület helyett csak egy „féloldalas” képet kapunk, amit a menedzsment korlátozottan tud csak felhasználni a megfelelő stratégia kialakításához. A következőkben ismertetjük azokat a folyamatokat és keretrendszereket, amelyek a vállalatokat támogatják azon törekvéseikben, hogy a láthatatlan vagyonelemeket láthatóvá tegyék az érdekhordozók számára.

3.2 Az immateriális erőforrásokról szóló információ útja

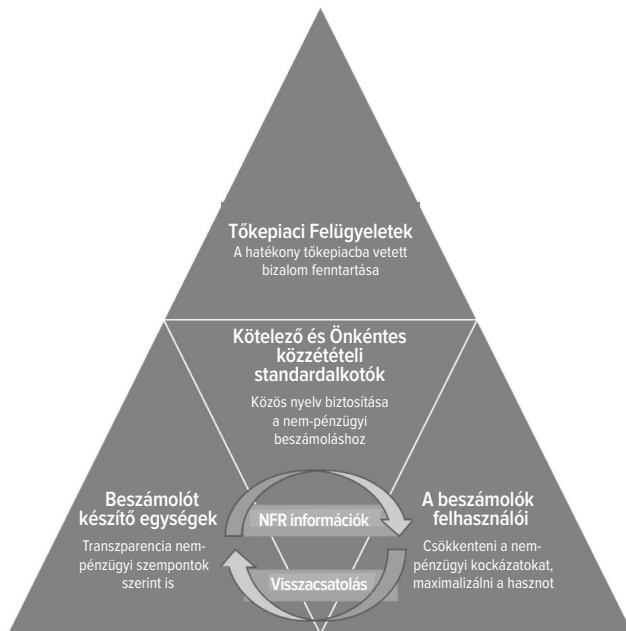
A vállalatok egyaránt gyűjthetik és rendezhetik az immateriális erőforásaikról szóló információkat a belső, illetve a külső érdekhordozók igényei miatt. A menedzserek motivációja és igénye nyilvánvaló: a döntéshozatalhoz, a kockázatok felismeréséhez, a stratégia kialakításához szükség van ezen kulcsfontosságú erőforrások ismeretére (OECD, 2012). A külső szereplők számára történő információátadás célja kettős: egyrészt meg kell felelni a beszámolási kötelezettségnek, másrészt pedig a gazdálkodó belátása szerint megoszthat további adatokat a közvéleménnyel, amely alapján az érdekhordozók meghozhatják a vállalkozáshoz kapcsolódó döntéseiket. Van tehát egy minimumkövetelmény, ami a számviteli szabályozásból adódik, de minden gazdálkodó dönt arról, hogy mennyivel teljesíti túl ezt a küszöböt.

Bellora–Guenther (2013) hangsúlyozzák az innovációkhoz kapcsolódó önkéntes közzététel előnyeit: pozitív képet alakít ki a vállalkozásról és csökkenti a menedzserek és a tulajdonosok közötti információs aszimmetriát, ezáltal mérsékelve a tőke megszerzésének költségeit. A döntéshozók ezek mellett a költségeket és a lehetséges hátulütőket (versenyszennitív információk nyilvánosságra kerülése) is mérlegetlik, amikor az immateriális erőforrásokkal kapcsolatos beszámolási döntéseket meghozzák. Az önkéntes közzététel meggyőző lehet a potenciális befektetők számára, akik az utóbbi időben figyelmet fordítanak a vállalatok társadalmi felelősséghez való viszonyára is.

Manapság a gazdálkodók nem csupán az éves pénzügyi jelentések keretei között kommunikálnak rendszeresen a külvilág szereplőivel. A KPMG felmérése szerint (KPMG International, 2022) a legnagyobb európai vállalatok 82 százaléka publikál társadalmi felelősségvállalásról szóló jelentést, azonban a kontinens nem egységes. Nyugat-Európához képest (85%) Kelet-Európában az arány kisebb (72%), ráadásul visszaesett a legutóbbi mérés óta. Flammer (2013) szerint az ún. CSR (Corporate Social Responsibility) jelentések biztosításjellegű erőforrásként működtek: az erőteljesebb CSR tevékenység enyhítheti az esetleges környezetet terhelő eseményekre adott negatív befektetői reakciókat. A vállalkozások ilyen jellegű teljesítménye felett a közvélemény is ítéletet mond, mivel kevésbé tartják értékesnek azokat a gazdálkodókat, amelyek nem veszik figyelembe működésük társadalomra vagy környezetre gyakorolt hatását (IMA, 2010). Ván (2014) szerint a környezeti tényezőket számszerűsítő integrált számviteli rendszerekre versenyelőnyként kell tekinteni. Lippai-Makra et al. (2020) a pénzügyi stabilitás és az ESG-teljesítmény közötti összefüggést vizsgálják az Európai Unió (EU) és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) nyilvánosan jegyzett hitelintézeteinek mintáján. Eredményeik szerint az ESG teljesítménye jelentősen csökkentette a nemteljesítő hitelek arányát, ami arra utal, hogy a gazdasági, társadalmi és irányítási teljesítmény jóté-

kony hatással van a pénzügyi stabilitásra. Mindez alátámasztja, hogy az önkéntes közzététel értékes input a pénzügyi szereplők számára (6. ábra).

6. ÁBRA: Nem-pénzügyi információk és visszacsatolás

Forrás: Lippai-Makra-Kovács (2021, 58.o.)

Az információs igények kielégítéséhez szükség van egy keretrendszerre, meg kell találni azokat az indikátorokat, amelyek jól jellemzik az adott gazdálkodó folyamatait és megfelelő információval szolgálnak (OECD, 2012). Az adatgyűjtés során a gazdálkodók jobban megismerhetik erősségeiket és egy tanulási folyamaton mennek keresztül (Sveiby, 2010). Mivel az adatgyűjtés és értékelés nagyon nehezen standardizálható folyamat, így kevés OECD ország van, ahol olyan útmutató született, amely egy adott országban ajánlott módszertant foglal össze. Vannak azonban kivételek: Japánban, Dániában, Franciaországban, Németországban és Svédországban születtek kezdeményezések és útmutatók az intellektuális tőkével kapcsolatos közzétételről, azonban nem tisztázott, hogy ez mennyiben járult hozzá a beszámolási gyakorlathoz (OECD, 2012).

A szellemi tőke közzétételi folyamatának a háttérében álló eljárások motiválták Corbella et al. (2019) kutatását, akik az integrált jelentések elkészítését vizsgálták. A szerzők az integrált jelentés célját abban jelölték meg, hogy egy szervezet hogyan tájékoztatja a finanszírozókat az értékteremtésről rövid, közép- és hosszú távon. Az elemzés egy olyan európai olaj- és gázipari vállalat integrált jelentésének elké-

szítésében részt vevő munkavállalókkal készült mélyinterjúkat tartalmaz, amely a szellemi tőkét üzleti modellje és értékteremtő történetének központi elemének tekinti. Az interjúk eredményei azt mutatják, hogy e központi elem meghatározása, besorolása és értékelése számos szereplő állandó interakcióját foglalja magában, még azokét is, akik nem vesznek részt közvetlenül ebben a folyamatban (azaz nem részei közvetlenül a jelentést készítő osztálynak). A szellemi tőkét a versenyelőny forrásaként azonosították, és számos teljesítménymutatót határoztak meg, amelyek azt számszerűsítik, hogy hogyan járul hozzá a teljes értékteremtési folyamat-hoz (Corbella et al., 2019).

Az immateriális erőforrásokról szóló – külső érdekhordozók számára történő – közzététel tehát általában a vállalatok által kialakított sajátos, nem egységesített módszertan szerint történik. A láncolat utolsó elemét a beszámolók felhasználói alkotják, akiknek az érdeklődése meghatározza a pénzügyi kimutatásokban elhelyezett információk hasznosságát. A közvélemény ma már nem csak a vállalatok pénzügyi mutatóira kíváncsi, egyre inkább érdeklődik aziránt, hogy mennyivel járulnak hozzá a közjóhoz. Ilyen értelemben kifejezetten előnyös és adott esetben elvárt – különösen egy nagyobb vállalat esetében –, hogy nyilatkozzon működésének gazdasági szempontjai mellett a társadalmi, környezeti hatásokról is. A „társadalmilag felelős befektetés” régóta létező fogalom, arra utal, hogy bizonyos befektetők olyan vállalatokat részesíthetnek előnyben, amelyek figyelemmel vannak tevékenységük tágabb környezeti hatásaira is, sőt, kockázati prémiumot várhatnak el az olyan vállalatoktól, amelyek elmulasztják ezt megtenni (IMA, 2010).

Az utóbbi időben különböző kutatások szerveződtek olyan céllal, hogy összefüggést találjanak a közzétett információk mértéke és módja, illetve olyan gazdálkodó specifikus tényezők között, mint a vállalat mérete, iparág, tulajdonosi szerkezet. A következőkben olyan szakirodalomban fellelt kutatási eredményeket ismertetünk, amelyek e kötet témája szempontjából jelentősek.

3.3 Kapcsolódó hazai és nemzetközi kutatások

Albu et al. (2017) szerint az egyes országok beszámolási kultúrájának vizsgálata fontos és releváns kutatási terület, mivel a kelet-közép-európai régió országaiban a pénzügyi beszámolási infrastruktúra jelentős fejlődésére volt szükség ahhoz, hogy a modern követelményeknek megfeleljenek. A szerzők mellett érvelnek, hogy egy országot vizsgáló tanulmányok és eredmények „egyedi” esetleírásként vagy példaként alapot jelenthetnek a hasonló intézményi háttérrel rendelkező országok vizsgálatához.

A vállalatok a nyilvánosságra hozott önkéntes jelentéseikben jelentős mennyiségű információt közölhetnek az immateriális erőforrásokról, ezek azonban a pénzügyi beszámolóval ellentétben nem eredményeznek minden üzleti évre ren-

delkezésre álló, standardizált formában megjelenő információforrást. Az integrált jelentéskészítés során a gazdálkodók egy jelentésben kezelik a pénzügyi adatokat a nem pénzügyi tényezőkkel, ennek elterjedéséhez azonban hazánkban még idő kell. Castilla-Polo–Ruiz-Rodríguez (2017) szerint az immateriális erőforrások értékét az adja, hogy egymást kiegészítik, pótolhatatlanok és nem sokszorozíthatók. Ennek következménye is van: a hagyományos számviteli és kontrollingeszköztárral való megközelítések itt nem feltétlenül vezetnek optimális eredményre. A gazdálkodók ennek megfelelően egyre gyakrabban kommunikálnak alternatív csatornákon, akár a honlapokon, vagy a közösségi médiában.

Mint már utaltunk rá, az önkéntes információközlés a fentiekén kívül történhet a beszámoló szöveges mellékletében, vagy más egyéb publikált vállalati jelentésben. Az utóbbi években egyre gyakrabban tesznek közzé (többnyire nagyvállalatok) olyan jelentéseket, amelyek a gazdálkodók társadalmi felelősségvállalásáról, az általuk folytatott értékteremtő tevékenységről, vagy a fenntarthatósághoz való hozzájárulásukról szólnak. A kutatások többsége mégsem ezeket a csatornákat, hanem a pénzügyi beszámolókat használja forrásként, mivel ezek egységes alapokon készülnek és elvileg elérhetők minden gazdálkodó esetében, valamint jó közelítést adnak arról, hogy mennyire közlékeny az adott vállalkozás az immateriális erőforrásaival kapcsolatban (OECD, 2012). A mérlegben való megjelenítés korlátozottsága miatt az immateriális erőforrásokról szóló közzétételt célzó kutatások többnyire a szöveges mellékleteket is bevonják az elemzésbe. Ezen mellékletek természetesen nem kizárólag kvalitatív jellegű információkat hordoznak, hanem tartalmazhatnak számszerűsített adatokat is, amelyek a mérlegben nem jelennek meg.

Magyarországon a vállalati többletérték (a könyv szerinti érték feletti piaci érték) értelmezésével, mérési problémáival foglalkozik Juhász (2012). Martin (2011) a piaci érték, könyv szerinti érték és az eredmény kapcsolatát elemzi, illetve ezekre hatást gyakorló tényezőket azonosít. Saxné (2014) átfogó empirikus kutatást végzett az immateriális javakkal kapcsolatos számviteli szabályozások alkalmazásáról a hazai vállalatok körében. Vizsgálata érinti a mérlegben való megjelenítés, év végi értékelés, és a szöveges mellékletekben történő kötelező és önkéntes információközlés témaköreit. Eredményei szerint a hazai vállalkozások a működésüket szolgáló immateriális erőforrások nagy részét nem mutatják ki a beszámolóban. További megállapítása, hogy a beszámolóban az immateriális erőforrásokra vonatkozó közzététel jellemzően a számviteli szabályozás által előírt minimális információközlésre szorítkozik és a kötelező közzététel vonatkozásában függ a gazdálkodó méretétől. Az önkéntes információközlés nem jellemző a magyar vállalatokra, de ezt nem is tartják fontosnak (Saxné, 2014). A tőzsdei vállalkozások sajátosságait a következőképpen fogalmazza meg:

„A tőzsdei beszámolók kiegészítő mellékletei gyakrabban és tartalmasabban tartalmazzak a vállalatra jellemző specifikumokat, nem pusztán a szó szerinti törvényi

szövegre építettek, hanem a valóban alkalmazott számviteli gyakorlatot tárták fel. Noha ezek a közzétételek is a beszámolóban megjelenő immateriális javak bemutatására szorítkoztak, de megállapítható, hogy ezen nagyobb (közérdeklődésre számot tartó) gazdálkodók részletesebb információkat tesznek közzé az immateriális javakkal kapcsolatban” (Saxné, 2014, 155. o.).

Deák (2006) kiemeli a szöveges melléklet szerepét az érdekhordozók informálásának folyamatában: „a kiegészítő melléklet a kötelező elemeken túl a gazdálkodó mérlegelésén alapuló információkat is tartalmaz, amelyek nélkül a gazdálkodó helyzete, működése nem mutatható be a megbízható és valós összkép elvárásai szerint. A kiegészítő melléklet (megjegyzések) formai, logikai felépítésére a standard és a számviteli törvény sem tartalmaz előírást. Figyelembe véve azonban a kiegészítő melléklet szerepét, az egyes előírásokat, részletszabályokat, az alábbi felépítés körvonalazható: először az alkalmazott számviteli szabályrendszer, az alkalmazott számviteli politikák (ha nem képez önálló részt) összefoglalása, majd a mérleghez, az eredménykimutatáshoz (a cash flow-hoz, a sajáttőke-változáshoz) kapcsolódó kiegészítő információk, és végül egyéb (tájékoztató) közzétételek.” (Deák, 2006, 106. o.)

A beszámoló ezen része tehát alkalmas (lenne) arra, hogy a vállalkozások elhelyezzék benne az immateriális erőforrásaikról szóló többletinformációkat, akár mérlegképes elemekről van szó, akár nem. Ugyanakkor Deák (2006) empirikus kutatása⁹ azt a tényt erősíti meg, hogy a beszámoló összeállítása során lehetőség szerint sematizált módszereket alkalmaznak, elsődleges szempont az egyszerűsége való törekvés.

Az éves beszámolóhoz kötelező jelleggel csatolandó üzleti jelentés a számviteli törvény szerint azzal a céllal készül, hogy értékelje a beszámoló adatait és bemutassa a vállalkozó vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetét az azokhoz kapcsolódó főbb kockázatokkal és bizonytalanságokkal együtt úgy, hogy a felhasználók megbízható és valós képet kapjanak a gazdálkodóról. Az üzleti jelentésnek a vállalkozó üzletmenetének fejlődéséről, teljesítményéről, illetve helyzetéről átfogó, a vállalkozó méretével és összetettségével összhangban álló elemzést kell tartalmaznia (Sztv. 95. §). Az éves beszámolót készítő vállalatok esetében tehát az immateriális erőforrásokról szóló tájékoztatás kifejezetten megfelel a jelentés számviteli törvény által megfogalmazott céljának. A probléma az, hogy a gyakorlat nem feltétlenül e cél teljesülésére utal: Deák (2006) szerint az éves beszámolót készítőknél is csak az egyharmada nyilatkozott úgy, hogy készít üzleti jelentést, holott ez az ő esetükben kötelező lenne.

Palánk-Karai (2023) hazai környezetben elemezték a gyógyszeriparban tevékenykedő vállalatok közzétételi gyakorlatát a kutatási-fejlesztési költségek számviteli kezelésére és az ezzel kapcsolatos információszolgáltatás minőségére fókuszálva. Olyan keretrendszert hoztak létre, amely a közzététel minőségét képezi le öt kiválasztott szempont szerint, melyek a következők: pontosság, időszerűség,

⁹ 100 Csongrád megyei vállalkozás könyvvitelért felelős szakemberei által kitöltött kérdőív alapján.

teljesség, következetesség, relevancia. Tízéves időtartamot vizsgálva (2010–2020) az öt mintába került vállalkozás eltérő alapon készített (magyar Sztv. vagy IFRS) beszámolóí vegyes képet mutattak, ami azt támasztja alá, hogy a magyar számviteli szabályozás esetében a megjelenítési kritériumok pontosítása jobb minőségű köz-zétételhez vezetne.

Nemzetközi mintákat elemző kutatások (Kang–Gray, 2011; Kumar, 2013; Ragini, 2012) megállapították, hogy az országok között felfedezhetők bizonyos különbségek abból a szempontból, hogy az adott régió gazdálkodói milyen típusú immateriális erőforrásokról milyen mértékben közölnek információt az érdekhordozók számá-
ra nyilvános beszámolóikban. A különbségek azonban nem csak az eltérő számvite-
li szabályozásokból adódnak. A törvények és standardok csak egy kötelező keretet
adnak a pénzügyi jelentések elkészítéséhez, a vállalkozásokra egyedileg jellemző
számviteli politika kialakítása a gazdálkodók feladata. Több olyan nemzetközi kuta-
tás született, amelyek a világ különböző részein működő vállalkozások immateriális
erőforrásokra vonatkozó beszámolási gyakorlatát térképezik fel.

Ragini (2012) öt éven keresztül (2001–2005) elemezte indiai, egyesült államok-
beli és japán cégek pénzügyi beszámolóit olyan céllal, hogy azonosítsa az ezekben
megjelenő immateriális tételeket. A célkitűzés alapján a mintába a legnagyobb
egyesült államokbeli (100), indiai (100) és japán (60) cégek kerültek. A tényleges
számítások ennél kevesebb beszámoló alapján történtek, mivel nem minden eset-
ben sikerült hozzáférni a pénzügyi kimutatásokhoz (2005-re vonatkozóan példá-
ul 70 indiai, 66 egyesült államokbeli és 56 japán beszámolóval dolgoztak). Ragini
180 immateriális tételt (lásd 1. melléklet) azonosított és számszerűsítette, hogy
az adott beszámolóban ezek közül hányról található információ (nem számított,
hogy egyszer vagy többször szerepel az adott tétel, az elérhető pontok maximális
száma 180 volt).

A tételeket a következő témák köré csoportosította:

- a) kutatás-fejlesztés (20 tétel),
- b) stratégia és verseny (30 tétel),
- c) piac és fogyasztó (36 tétel),
- d) humán erőforrás (26 tétel),
- e) szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok, cégérték és más immat. javak (25 tétel),
- f) vállalati és tulajdonosi információk (18 tétel),
- g) környezeti és egyéb immateriális tényezők (25 tétel).

A tapasztalatokat összegezve arra jutott, hogy öt év alatt mindhárom vizsgált
országra vonatkozóan folyamatosan nőtt a pontok átlagos értéke. 2001 kivételével
mindig az egyesült államokbeli cégek átlaga volt a legmagasabb, másodikként pedig
az indiai cégek következnek, kivéve a 2005-ös évet, amikor a japán átlag lett a má-
sodik legmagasabb. A nyilvánosságra hozott információk jellegét tekintve az indiai

cégek a kutatás-fejlesztésről és a humán erőforrásról szóló információk közlésében jártak elől, az amerikai vállalatok a stratégiáról és versenyről, a piacról és fogyasztókról, illetve a szellemi tulajdonról publikáltak kiemelkedően sok adatot, a japán cégek pedig vezetők voltak a vállalati és tulajdonosi információk és a környezeti tényezők bemutatásában. Az adatok elemzése során a szerző olyan hipotéziseket tesz fel, amelyek alapján összefüggés fedezhető fel a vállalkozások által elért pontok és olyan tényezők között, mint a vállalat mérete, nyereségesség, tőkeszerkezet, könyv szerinti érték és piaci érték hányados, illetve iparág. A statisztikai tesztek kimenete alapján megállapítja, hogy az indiai cégek esetében a vállalat mérete és nyereségessége, az egyesült államokbeli vállalkozásoknál az iparág, Japán esetében pedig a vállalati méret van összefüggésben az elért pontokkal.

Kang–Gray (2011) a feltörekvő országokban működő legsikeresebb vállalkozások immateriális erőforrásokkal kapcsolatos önkéntes beszámolási gyakorlatát vizsgálják. A mintájuk forrása a legnagyobb kétszáz feltörekvő országból származó vállalat (a Business Week 2003. július 14-i számában összeállított lista alapján). A szerzők a végleges, 144 beszámolót tartalmazó mintában a szöveges részeket elemzik. Az eredmények szerint a mintába került vállalatok szinte mindegyike közöl információkat a megfoghatatlan erőforrásairól. A Lev Baruch által kidolgozott Value Chain Scoreboard módszert (Lev, 2001, idézi Kang–Gray, 2011) alapul véve a szerzők kifejlesztettek egy mutatószámot, amely jelzi az immateriális tételekkel kapcsolatos közzététel szintjét egy adott vállalkozásnál. Ez utóbbi mutató az elemzésben a függő változó, amelyet regressziós számítások elvégzése után összefüggésbe hoznak a következő független változókkal: nemzetközi számviteli standardok (IFRS, USGAAP) alkalmazása, az iparág, a könyv szerinti érték/piaci érték hányados, illetve az adott országban érvényes jogi és gazdasági környezettel kapcsolatos kockázatok. Nem találunk szignifikáns kapcsolatot a következő független változók esetében: a vállalat mérete, eladósodottság, illetve a vállalat alapítása óta eltelt évek száma.

Hasonló számításokat végez Kumar (2013) az egyesült államokbeli tőzsdéken jegyzett ázsiai vállalatokkal kapcsolatban. Regresszióanalízist alkalmazva – az előbb említett kutatás eredményeivel ellentétben – arra a következtetésre jut, hogy a vállalat mérete, a tulajdonosi szerkezet és az eladósodottság mellett az iparág van hatással a közzétett információk mennyiségére. A kutatás érdekessége, hogy a Hofstede által kidolgozott kultúra-modell két dimenzióját (idézi Kumar, 2013), a hatalmi távolságot és az individualizmus-kollektívizmust is beépíti a vizsgálatba. Azt a megállapítást teszi, hogy az individualista kultúrával rendelkező országok vállalatai több információt közölnek önkéntes alapon az immateriális javaikról. A hatalmi távolsággal kapcsolatos hipotézist a regressziós számítások alapján elveti. Az immateriális javakkal kapcsolatos közzététel a témája Novák (2018) vizsgálódásának az IAS 38 szabályozásaival összevetve. Cseh tőzsdei vállalkozásokból álló minta adatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a közzététel szintje alacsony – leginkább a gyártó vállalatok feleltek

meg az előírásoknak. Oliviera et al. (2006) a portugál tőzsdén jegyzett 56 vállalkozás esetében végzett tartalomelemzésre épülő felmérést a 2003-as üzleti évre vonatkozóan. Az intellektuális tőke szakirodalom által definiált három csoportja közül a vizsgált vállalkozások a humán tőkéről közöltek a legkevesebbet a strukturális és kapcsolati tőke témákhoz képest. Li et al. (2008) szintén e három kategóriát használta, amikor a vállalatirányítási struktúra és az intellektuális tőkével kapcsolatos közzététel közötti összefüggést vizsgálták. A Londoni Tőzsdén jegyzett, hét különböző iparágban tevékenykedő vállalkozásokból egy 100 elemű mintát vizsgáltak meg. A gazdálkodók 2004 márciusa és 2005 februárja között közzétett éves jelentéseit részletes tartalomelemzéssel dolgozták fel, amely a közzététel megvalósulása mellett annak intenzitását is számba vette. A kutatók szerint összefüggés van az intellektuális tőkével kapcsolatos közzététel és olyan független változók között, mint az igazgatótanács összetétele, a tulajdonosi szerkezet, az auditbizottság mérete, üléseinek gyakorisága.

A Li et al. (2008) által kialakított index (vagyis azon tételek listája, amelyeket az éves jelentésekben kerestek) más kutatókat is inspirált további vizsgálatok elvégzésére. Bogdan et al. (2011) a Li-féle módszert használták és 19 bukaresti tőzsdén jegyzett társaság által alkotott mintával dolgoztak. A vizsgáltak 2005–2009 közötti időszak jelentéseit elemezve arra jutottak, hogy bár az átlagos közzétételi pontok a vizsgált időszak alatt emelkedtek, de alacsonynak mondható a mintában szereplő cégek közzétételi aktivitása. Boujelbene–Affes (2013) francia jegyzett gazdálkodók esetében igazoltak összefüggést az intellektuális tőkéről szóló közzététel, mint független változó és a tőkeköltség, mint függő változó esetében. A szerzők külön csoportot képeztek a high-tech cégekből és a hagyományos iparágak szereplőiből, illetve megállapították, hogy szignifikáns negatív kapcsolat van a tőkeköltség és az intellektuális tőke két komponensének (humán és strukturális tőke) közzététele között. Ho et al. (2012) a hongkongi tőzsdéről származó jelentések elemzése során a gazdálkodók legelső nyilvános tőzsdei kibocsátása (IPO) és az intellektuális tőkeelemek közzététele közötti összefüggést tártak fel. Szignifikáns pozitív kapcsolatot találtak a közzététel és a befektetői bizalom között a 2008–2010 közötti időszakra kiválasztott minta alapján. A szakirodalom megállapításai tehát abba az irányba mutatnak, hogy az érdekhordozókkal folytatott kommunikációból a gazdálkodóknak előnyei származnak, mivel a befektetők értékelik a részükre szolgáltatott többletinformációkat. Ezek az előnyök az alacsonyabb tőkeköltségen keresztül azt is jelenthetik, hogy a vállalkozások jobban tudnak alkalmazkodni a nem konvencionális intézkedésekkel működő monetáris politikai környezetre (Mészáros–Kiss, 2020).

Vafaei et al. (2011) a mérlegen kívüli erőforrásokra vonatkozó vállalati közzétételeket vizsgálják, négy ország (Egyesült Királyság, Ausztrália, Hong-Kong és Szingapúr) 220 tőzsdén jegyzett vállalatát elemezve. A vizsgált adatokat a szellemi tőkéről szóló információ részeként azonosították, amely emberi, strukturális és kapcsolati tőkét tartalmaz. A minta alapján a szellemi tőke nyilvánosságra hozatala egyenet-

len az iparágak, országok és a három említett tőkeelem között. A kommunikáció aktívabb volt a nem hagyományos iparágak oldaláról (ide tartoztak például a gyógyszeripar, elektronika, számítástechnika, telekommunikáció), illetve a közzététel témáját tekintve a strukturális tőke mellett háttérbe szorult a humán tőke és a kapcsolati tőke. A szerzők többváltozós modellt alkalmaztak, amely azt sugallta, hogy a közzététel közvetlen kapcsolata a részvényárral csak Nagy-Britanniában és Ausztráliában, valamint a nem hagyományos ipari szektorban létezik (Vafaei et al., 2011).

Vitolla et al. (2022) a focicsapatok szellemi tőkével kapcsolatos kommunikációját elemezték. A szerzők nyolcvan, az UEFA (Union of European Football Associations) bajnokságban versenyző csapat honlapján végeztek tartalomelemzést. Úgy döntöttek, hogy az éves jelentések helyett a csapatok weboldalait vizsgálják és egy 33 elemből álló közzétételi indexet készítettek, amelyet súlyozás nélkül alkalmaznak (elkerülve az egyes érdekcsoportok információigényének hangsúlyozását). A szisztematikus elemzést 2020 januárjában végezték el a klubok honlapjainak tartalmán. Az eredményekkel kapcsolatban mindenekelőtt leszögezik, hogy a szellemi tőke labdarúgóklubok általi közzététele erősen korlátozott. Átlagosan 9,12 pontot értek el a maximum 33-ból. A stadionlátogatottságon kívül az összes magyarító változó szignifikáns, pozitív hatást mutatott a többváltozós regressziós modell eredményei alapján: sportteljesítmény (nyert kupák), piaci érték (az egyes játékosok értékéből), jelenlét a közösségi médiában (követők száma).

Ramírez et al. (2022) hasonló kutatást végeztek a szellemi tőke kommunikációját célozva a spanyol településeken. A 2018 januárja és 2020 februárja közötti időszakot vizsgálták, és figyelembe vették a legalább százezer lakosú településeket, valamint az egyes tartományok fővárosait. Az adatok forrása a szervezetek weboldalai és közösségi média voltak. Összesen 79 település adatait dolgozták fel, és közzétételi indexet is készítettek. Az eredmények azt mutatták, hogy az ilyen jellegű kommunikációra előszeretettel használnak weboldalakat, illetve több adatot közölnek azok a települések, ahol nő a polgármester, vagy nagyobb az általános iskolai végzettségű lakosság aránya. Ugyanakkor a magasabb szintű pénzügyi autonómia alacsonyabb közzététellel jár.

A témához kapcsolódó nemzetközi szakirodalom legfontosabb megállapításainak összefoglalásaként megállapíthatjuk, hogy a különböző országokban bizonyos jogi és gazdasági környezeti különbségek miatt eltérő az immateriális vagyonhoz kapcsolódó beszámolási kultúra. A hazai kutatások eredményei alapján arra következtethetünk, hogy a magyar vállalkozások a beszámoló szöveges mellékleteinek összeállításakor kevésbé élnek az önkéntes információközlés lehetőségével, inkább a törvényben előírt minimális követelmények teljesítésére törekszenek.

A bemutatott kutatások eredményei alapján egyértelmű, hogy az immateriális erőforrásokhoz kapcsolódó beszámolási gyakorlat nem csak azért különbözik eltérő földrajzi régiókban, mert mások a szabályozási keretek. Ennél többről van szó: a

gazdasági környezet és a vállalatok egyéb jellemzői (méret, iparág, kultúra stb.) is alakítják a folyamatokat. Bármely szabályozást is tekintünk, a pénzügyi kimutatásoknak van kötelező tartalmuk, és emellett lehetőség van egyéb releváns információ közlésére a szöveges részekben. Nyilvánvaló, hogy a vállalkozás által előállított, birtokolt, vagy használt immateriális eszközök és egyéb erőforrások releváns információt hordoznak a felhasználók számára. Kérdéses azonban, hogy erről hogyan vélekednek azon döntéshozók, akik befolyással vannak arra, hogy mi kerüljön bele egy adott vállalat beszámolójába, illetve milyen egyéb jelentéseket publikáljanak. A témához kapcsolódó lehetséges kutatási kérdések egyike, hogy mitől függ az, hogy egy vállalat mennyi és milyen információt (hol) közöl az immateriális erőforrásairól.

Amennyiben egy kutató célja a *vállalatok beszámolási kultúrájának felderítése*, megismerése, így a feladat annak megfigyelése, hogy a mintába került gazdálkodók a beszámolási gyakorlat megvalósítása során mennyi információt közölnek immateriális erőforrásaikról. Erre alkalmas vizsgálati módszer a tartalomelemzés, melynek lépéseit korábban megvalósult kutatások áttekintésével mutatjuk be a következő fejezetben.

4. A tartalomelemzés alkalmazásai

A következőkben bemutatjuk a tartalomelemzés lényegét, lépéseit, és a témához kapcsolódó elvégzett beszámolóelemzést, valamint annak eredményeit. Sorra kerül a magyar számviteli szabályozások elemzése, majd a minta és az alkalmazott módszertan leírása után az eredmények és a legfőbb megállapítások következnek. Mindennek célja bemutatni a tartalomelemzés lépéseit egy konkrét alkalmazási terület leírása segítségével, továbbá szemléltetni azon kutatói dilemmákat, amelyek a módszer alkalmazása során felmerülhetnek.

4.1 A tartalomelemzéses vizsgálatok kiindulópontjai

A tartalomelemzés segítségével értékelhetjük az egyes vállalkozások által közölt beszámoló adat tartalmát, illetve megfelelő kódolással kvantifikálható eredményekhez juthatunk, amelyek alkalmasak statisztikai tesztek futtatására. Krippendorff (1989) szerint e módszer egybeforr a kommunikációval kapcsolatos kutatásokkal és az egyik legfontosabbnak minősül a társadalomtudományi kutatások területén alkalmazott technikák között. A szerző a következőképpen definiálja a tartalomelemzést (Krippendorff, 1989 p. 403.): *„olyan kutatási technika, amely reprodukálható, és megalapozott következtetések megalkotására alkalmas az adott kontextusban fellelt adatok alapján”*. A speciális kontextus értelmet ad a közölt információknak, és utal a küldő fél bizonyos attribútumaira, befolyásolva a küldőt és fogadót, valamint az intézményeket, amelyek keretében zajlik a kommunikáció. A szerző szerint leggyakrabban a tömegmédiában szereplő tartalmakat elemzik, azonban bármi szóba jöhet kutatási területként, ami elegendő gyakorisággal jelentkezik és viszonylag stabil jelentéssel bír az emberek egy bizonyos csoportja számára. A kötet további részében a tartalomelemzés módszerének bemutatása során utalunk a Krippendorff (1989) által felvázolt lépésekre.

Kezdetként a legfontosabb feladat a koncepció megalkotása, amely során meghatározzuk azt a jelenséget (kontextust), amelyet vizsgálni kívánunk, de közvetlenül nem tudunk megfigyelni. Szükséges meghatározni a releváns adatok körét, amelyek hozzáférhetők vagy azzá válhatnak. Rögzítjük továbbá az elemzési konstrukciót, amely formalizálja az adatok és a jelenség ismert viszonyát, így pedig következtetések alapjául szolgál majd (Krippendorff, 1989). A vizsgálni kívánt jelenség lehet az a kommunikáció, amelyet a gazdálkodók a pénzügyi beszámoló publikálásának keretein belül folytatnak az érdekhordozókkal, az immateriális vagyronról és annak tételeiről. A tartalomelemzés széles

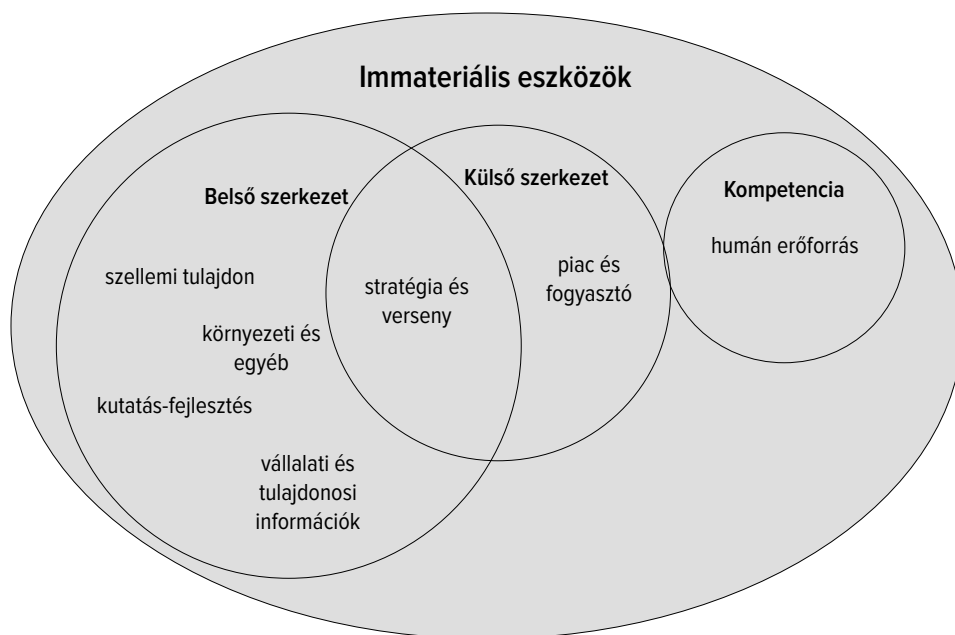
körben elterjedt kutatói módszer a vállalati jelentések tartalmának vizsgálata és általában valamilyen közzétételi index megalkotását teszi szükségessé. A közzétételi index egy olyan listát jelent, amely megadja azokat az adatpontokat, amelyeket a vállalati jelentésekben keresünk. Az index alapja lehet jogszabály, amely konkrét listát ad meg a gazdálkodók számára a közzététel egységesítése és a minimumkövetelmények megfogalmazása céljából. Ugyanakkor lehetséges jogszabálytól függetlenül megalkotni egy tételsort, amely a kutató által meghatározott témát a lehető legteljesebb mértékben kimeríti. Különösen hasznos, ha a lista megalkotója közli az egyes tételek magyarázatát, vagyis az értelmezésükhöz szükséges meghatározásokat (lásd például Li et al., 2008).

Krippendorff (1989) szerint a koncepció megalkotása után a következő lépés az elemzési egységek definiálása és azonosítása, amelyeket a rendelkezésre álló adatok köréből vizsgálni fogunk. A Ragini (2012) által használt módszertant alapul véve vizsgálhatjuk egyrészt a különböző számviteli szabályozásokat annak tekintetében, hogy a listán szereplő tételek közül hány darab közlését írják elő. Ez utóbbira azért lehet szükség, mert a szabályozások és standardok természetesen nagyban meghatározzák a közzététel pontjait. A másik alkalmazási terület a vállalati beszámolók egy mintájának elemzése, ami az adott vállalati kör beszámolási kultúrájára enged következtetni. A bemutatott példa a magyar számviteli törvény előírásait, valamint a legnagyobb magyarországi vállalatok immateriális erőforrásokra vonatkozó beszámolási gyakorlatát veszi alapul. Ragini (2012) tanulmányában közölte annak a 180 immateriális tételnek a listáját, amelyek előfordulásait kereste a vállalati éves jelentésekben. A listában egyaránt szerepelnek számszerűsített és kvalitatív jellegű információk, bár az utóbbiak vannak jelentős túlsúlyban.

Ezen tételek egyaránt tartalmazznak vagyonelemeket a pénzügyi kimutatások részeként összeállított „látható” mérlegből is, valamint a megjelenítési kritériumoknak meg nem felelő, láthatatlan vagyon részét képező egyéb *beszámolóképes* elemeket, amelyek a szöveges mellékletekben jelennek meg. Úgy fogalmazhatunk, hogy a külső érdekhordozók számára átnyújtható immateriális jellegű információ-csomagot írnak le a pénzügyi kimutatásokban valószínűsíthetően leggyakrabban előforduló adatokkal.

A lista rendkívül széles körét lefedi mind a mérlegképes immateriális eszközöknek, mind azon fizikai megjelenéssel nem bíró egyéb erőforrásoknak és tényezőknek, amelyek a vállalkozások működésében fontos szerepet játszanak. A tételeket fogalmi hierarchiába (lásd: Han–Kamber, 2004. 164. o.) rendezve könnyen összehangba hozhatjuk a Sveiby (2001) által ismertetett láthatatlan vagyonmérleg eszközoldalát a Ragini (2012) által felvázolt kategóriákkal (7. ábra).

7. ÁBRA: Ragini immateriális tételcsoportjai a Sveiby-féle megközelítésben

Forrás: saját szerkesztés Ragini (2012) és Sveiby (2001) alapján

A forrásoldali megközelítés – tehát az, hogy az erőforrásokat hogyan finanszírozzák, vagyis ki birtokolja ezeket – sokkal kevesebb tételben mutatkozik meg. A forrásszerkezetre, kötelezettségekre utaló elemek a következők: a K+F finanszírozás részletei, a környezeti kötelezettségek, a vállalatok társadalmi felelősségvállalása, függő tételek és kötelezettségvállalások, illetve a mérlegen kívüli megállapodások, szerződéses kötelezettségek. A humán erőforrást leíró csoportban szerepelnek továbbá olyan elemek, amelyek a vállalkozások azon törekvéseit írják le, amelyek a munkavállalók tudásának megszerzésére, fejlesztésére, motivációjuk fenntartására irányulnak:

- képzési programok,
- humán erőforrás fejlesztési tevékenység,
- munkavállalói kapcsolatok,
- a vezetés számára fizetett javadalmazás és juttatások,
- munkavállalói ösztönzési terv,
- nyugdíjjal kapcsolatos juttatások,
- munkavállalói elégedettség.

A fentiek közül az első kettő a vállalkozás érdekében működő egyéni kompetenciahalmaz növelésére irányul. Az utóbbiak viszont a szinergiakompetenciát (Laáb,

2010) erősítik, mivel ezekkel a kötelezettségvállalásokkal a belső struktúrát, a munkatársak motivációját, elkötelezettségét kívánják megalapozni, ami pozitív hatással lehet az eredményre.

Összességében megállapítható, hogy míg az eszközoldali megközelítésben kimerítő lista szerepel az immateriális erőforrásokról, addig a forrásszerkezet összetételére vonatkozóan sokkal kevesebb potenciális tétel szerepel. Itt is érvényesül tehát az az állítás, hogy sokkal több figyelmet kapnak az erőforrások, mint a tőkeszerkezet. Ugyanakkor itt azt is meg kell jegyezni, hogy a Ragini (2012) által megalkotott módszer nem egy vezetői számviteli információk előállítására létrehozott eszköz, hanem annak a lenyomata, hogy mi jelenik meg az immateriális vagyonból a külső érdekhordozók számára készülő pénzügyi kimutatásaiban.

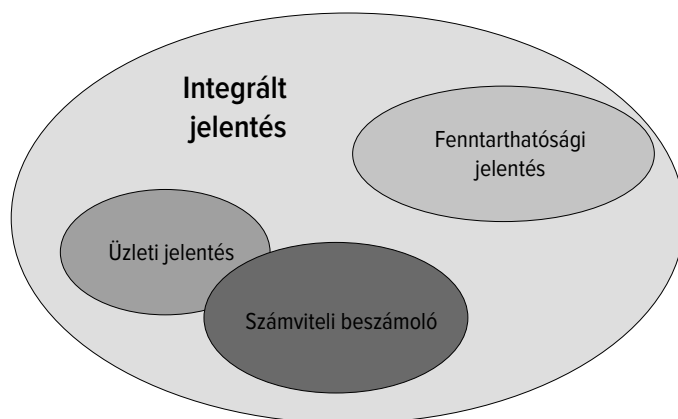
4.2 A magyar számviteli törvény és az immateriális erőforrások¹⁰

Minden gazdálkodó köteles bizonyos alapinformációkkal ellátni az érdekhordozóit. A pénzügyi számvitel alkotja az egyik olyan módszertant, amely szabályozza a kötelezően átadott információk körét és az átadás módját. A vállalkozások a kötelező minimumkövetelmények betartásán túl önkéntes alapon gyakorlatilag bármilyen plusz adatot, tényt közölhetnek azokról a materiális és immateriális erőforrásokról, tényezőkről, amelyekkel gazdálkodnak, amelyek biztosítják sikeres működésüket. Ha az immateriális erőforrásokról szóló közzétett adatok mérhetők egy skálán, akkor az alsó határ az a minimum, amit mindenképpen bele kell foglalni a beszámolóba, felső korlát pedig elvileg nincs (ha a beszámolás költségeitől eltekintünk), mivel csak a gazdálkodókon múlik, hogy milyen információkkal látja el az érdekhordozókat. Az információ hordozói különbözők lehetnek, a pénzügyi számviteli beszámoló csak egy ezek közül (8. ábra).

Tartalomelemzés segítségével vállalati jelentésekből álló mintán mérni lehet az immateriális erőforrásokra vonatkozó közzététel szintjét, valamint arra is alkalmas, hogy megvizsgáljunk egyes számviteli szabályrendszereket olyan szempontból, hogy mennyire támogatják, illetve követelik meg az immateriális erőforrásokkal kapcsolatos információközlést. A standardok szerepe meghatározó lehet, mivel a vállalatok által produkált pontszámok nagyban függenek attól, hogy milyen szabályozás alapján folytatnak beszámolási tevékenységet.

¹⁰ Az alfejezet Kovács (2015a) alapján készült.

8. ÁBRA: Az immateriális erőforrásokról szóló információközlés eszközei

Forrás: saját szerkesztés

A pénzügyi számviteli beszámoló olyan kommunikációs csatorna, amely minden gazdálkodó esetében bizonyosan elkészül és hozzáférhető a széles nyilvánosság számára. Ezek a kimutatások a tartalmukat és szerkezetüket szabályozó standardok miatt egységes struktúrával bírnak, így relatíve könnyebben összehasonlíthatók. A különböző érdekhordozói csoportok számára tehát kiemelt jelentőségük van, az egyik elsődleges információforrást jelentik. Az üzleti jelentés a beszámolóhoz csatolandó dokumentum, amelyet a vállalkozás székhelyén – illetve bizonyos vállalati kör számára a honlapon – hozzáférhetővé kell tenni. Amennyiben a felhasználók nem tudják az üzleti jelentést az internetről letölteni, valódi hasznossága megkérdőjelezhető. A nem pénzügyi közzétételt támogató fenntarthatósági jelentések jelentős mennyiségű információt tartalmazhatnak az immateriális tényezőkről, azonban ezek készítése egyrészt nem mindenkinek kötelező, másrészt a gazdálkodók által kialakított eltérő módszertanok alapján történhet, ami nem teszi lehetővé az adatok közvetlen összehasonlítását (Lippai-Makra-Tóth, 2020). A jövőben a kapcsolódó európai uniós irányelvek rendelkezései alapján ez a helyzet megváltozhat, de a CSRD magyar számviteli szabályozásba való átemeléséről és ennek hatásairól a kötet lezárásakor nem rendelkezünk elegendő információval.

Más információs források is alapot szolgáltathatnak a kutatók számára, például az egyéb kötelező vagy önkéntes jelentések, integrált jelentések vagy közösségimédia-tartalmak. A kötetlenebb kommunikációs formák rugalmasabb kereteket szabnak a vállalatok számára, tehát egyedibb megoldásokat, a vállalatokra jellemző motívumokat is láttatni engednek a tartalomelemzészt végző kutató számára. Az évente egyszer publikált éves jelentésekhez képest a közösségi média vagy a honlapok intenzívebb párbeszédet és akár interaktív kommunikációt is lehetővé tesznek az érdekhordozók és a vállalatok között.

A fenti tényezőket figyelembe véve, a bemutatott kutatásunkban a számviteli beszámolóokban közölt információkra koncentrálunk. Elsőként (Kovács, 2015a) alapján megvizsgáljuk a számviteli törvény és a tartalomelemzés alapjául szolgáló lista viszonyát. Az elemzés során számszerűsítjük, hogy a 180 immateriális tételből (1. melléklet) hány jelenik meg a magyar pénzügyi kimutatásokban bizonyosan (mivel konkrét előírás van a szerepeltetésére). Az azonosított tételek után zárójelben jelezzük, hogy a Ragini-féle lista melyik eleméről van szó¹¹. A hazai számviteli szabályok alapján a mérlegben a következő immateriális javakat lehet kimutatni a befektetett eszközök között:

1. Alapítás-átszervezés aktivált értéke
2. Kísérleti fejlesztés aktivált értéke
3. Vagyoni értékű jogok
4. Szellemi termékek (e1)
5. Üzleti vagy cégérték (e 14, e15)

A fenti szabály alkalmazásával biztosított tehát, hogy az éves beszámolóban a vállalatok elkülönítetten mutassák be a különböző megjelenési formával, eltérő funkcióval rendelkező immateriális javakat (e18, e19). Az immateriális erőforrásokról az éves beszámoló szöveges részeiben is közölnek információkat a gazdálkodók. A számviteli törvény előírásai (88–94. §) alapján a kiegészítő mellékletnek tartalmaznia kell többek között a következőket:

- a számviteli politika meghatározó elemeit és ezek változását (g20);
- az alkalmazott értékelési eljárásokat és az értékcsökkenés elszámolásának módszerét (e20, e21, e22);
- a kapcsolt felekkel lebonyolított ügyleteket (g15);
- a többségi befolyással bíró tulajdonosok nevét, székhelyét, szavazatainak arányát (f14, f15, f16);
- a vezető tisztségviselőknél, igazgatósági, felügyelő bizottsági tagoknak járó járandóságokat, illetve a velük szembeni nyugdíjfizetési kötelezettségeket (d19, d21);
- az éves beszámolót aláírní jogosult személyek nevét és lakóhelyét (d25);
- a mérlegen kívüli tételekként a függő és a biztos (jövőbeni) kötelezettségvállalások összegét (g12, g13, g18);
- a fordulónapig le nem zárt határidős, opcióügyletek, swapok eredményre gyakorolt hatását és valós értékét (g16);
- a pénzügyi instrumentumok valós értékét (a modell alkalmazása esetén) (g17);
- a foglalkoztatott munkavállalók átlagos statisztikai létszámát állománycsoportonként megbontva (d1, d2);
- az immateriális javak nyitó bruttó értékét, növekedéseiket, csökkenéseiket (e23, e24);
- az exportértékesítés árbevételét az Európai Unió és más országok szerinti bontásban (c33);

¹¹ Például a. b2= Humán erőforrás stratégia, amely a b) Stratégia és verseny csoport második tétele.

- a kutatás és kísérleti fejlesztés tárgyévi költségeit (a9);
- a környezet védelmét közvetlenül szolgáló tárgyi eszközök adatait (g9);
- a veszélyes hulladékok mennyiségi és értékeit (g7);
- a környezetvédelmi kötelezettségek, költségek alakulását (g5, g8).

A fenti információkat a beszámolónak tartalmaznia kell abban az esetben, ha az adott tétel releváns. A fentieket összevetve a Ragini-féle listával, megállapíthatjuk, hogy a mérleg és a kiegészítő melléklet megfelelő összeállításával az éves beszámolót készítő vállalatok széles köre – ide nem értve a közérdeklődésre számot tartókat, amelyekre további előírások vonatkoznak – legalább 31 tételről nyilatkozik.

Magyarországon (éves beszámolónál) a gazdálkodók üzleti jelentést is készítenek. A nyilvánosságra hozatal szabályai eltérőek erre a meghatározott tartalmú szöveges dokumentumra vonatkozóan. A beszámolót az erre a célra fenntartott nyilvános portálon (Céginformációs és Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat) kell közzétenni. Az üzleti jelentésbe viszont a törvény alapján a vállalkozás székhelyén kell betekintést biztosítani. Kivételt képeznek azok a gazdálkodók, amelyek a számviteli törvény előírásai alapján IFRS standardoknak megfelelően készítenek éves beszámolót, mivel számukra a beszámoló és az üzleti jelentés közzététele a vállalkozás internetes honlapján is kötelező. Természetesen a jelentést önkéntes alapon is nyilvánossá lehet tenni, így szélesebb körben is megismerhetővé válhat a tartalma. Az üzleti jelentés további információkat tartalmaz a következő tényezőkről a számviteli törvény előírásai alapján (95–95/C. §):

- a vállalkozó tevékenységével kapcsolatos főbb kockázatok és bizonytalanságok (g23);
- az üzletmenet fejlődése, teljesítmények (f9);
- a mérleg fordulónapja után bekövetkezett főbb események (g22);
- várható fejlődés (g21);
- kutatás és a kísérleti fejlesztés (a2);
- telephelyek (c5);
- foglalkoztatáspolitikai (b2);
- a környezetvédelem szerepe, a vállalkozó környezetvédelmi felelőssége, alkalmazott politika, intézkedések (g1, g2, g3);
- kockázatkezelési és fedezeti ügylet politika (b15);
- ár-, hitel-, kamat-, likviditás-, és cash flow kockázat (b29);
- azoknál a gazdálkodóknál, amelyek kibocsátott részesedéseinek tőzsdei kereskedelme engedélyezett az Európai Unió valamely tőzsdéjén:
 - a jelentős részesedéssel rendelkező befektetőket (f18);
- az Európai Gazdasági Térség valamely szabályozott piacán kereskedésre befogadott átruházható értékpapírokkal rendelkező gazdálkodó esetében:
 - a vállalat irányításának szabályait, gyakorlatát (g11).

Az üzleti jelentéssel tehát legalább további 12 Ragini-féle immateriális tétel jelenik meg az éves beszámolóban (tőzsdén jegyzett cégek esetében 14). A kötelező elemek megoszlása a mérleg és a szöveges mellékletek között azt mutatja, hogy nagyon kis hányada szerepel az információnak a mérlegben (5 db), inkább a kiegészítő melléklet (26 db) és az üzleti jelentés (12–14 db) esetében várhatjuk, hogy jelentős mértékű ilyen jellegű adatokat mutatnak meg.

Az egyszerűsített éves beszámolót vagy mikrogazdálkodói egyszerűsített éves beszámolót készítő vállalkozókra a fenti megállapítások nem érvényesek. Az egyszerűsített éves beszámoló esetében szűkebb tartalommal készül a kiegészítő melléklet, az üzleti jelentés pedig nem kötelező. A mikrogazdálkodói egyszerűsített éves beszámolónál pedig egyáltalán nem kell szöveges mellékleteket készíteni és közzétenni. A mérleggel kapcsolatban szintén nem biztosított ezeknél a beszámolóformáknál, hogy a különböző típusú immateriális tételekről részletezett információkat közölnek a gazdálkodók, mivel előfordulhat, hogy csak az immateriális javak összevont értéke jelenik meg.

A fenti értékek természetesen csak azt a minimumot definiálják a közzététel vonatkozásában, amelyet minden hazai szabályozás alapján készült éves beszámolóban megtalálhatunk. A gazdálkodók önkéntes alapon is közzölhetnek olyan adatokat, amelyek további rálátást biztosítanak az érdekhordozók számára az immateriális vagyponra. A következőkben ismertetett empirikus kutatássorozat arra irányult, hogy a magyar nagyvállalatok beszámolóí alapján feltárja a hazai immateriális erőforrásokra vonatkozó beszámolási gyakorlatát.

4.3 A tartalomelemzés további lépései

A Krippendorff (1989) által definiált lépések közül a következő a mintavétel. A kötelező közzététel elemzésekor a kapcsolódó jogszabályok összességének személyi hatálya definiálja azt a sokaságot, amelyet a jelentéseket elkészítő gazdálkodók alkotnak. A mintavétel e kutatási módszer esetében általában nem reprezentatív jelleggel valósul meg, hanem egy adott paraméter alapján szakértői mintavételt végzünk (például tőzsdei cégek, legnagyobb árbevétellel rendelkező cégek egy adott gazdaságban). Van azonban olyan kutatás, ahol maga a sokaság a minta, hiszen, ha az alanyok által közzétett jelentések feldolgozhatók a kutatók csoportja által, akkor nincs szükség az elemszám szűkítésére (Lippai-Makra et al., 2022). Amennyiben ez nem áll fenn, akkor a mintaválasztást az dönti el, hogy mely vállalati kör által folytatott közzétételre vonatkozik a kutatási kérdésünk. Nagyvállalatok intellektuális tőkével kapcsolatos közzétételének vizsgálatára például logikus lehet különböző országokban definiálni a legnagyobb árbevétellel rendelkező cégeket, és onnan begyűjteni beszámolókat, illetve jelentéseket (Ragini, 2012).

A továbbiakban bemutatott kutatások mind a tartalomelemzés lépéseit hivatottak felvázolni, valamint azt, hogy milyen lehetőségek rejlenek egy, a nemzetközi szakirodalomban fellelt módszert hazai beszámolási környezetben történő alkalmazásában. A kutatás több szakaszban valósult meg, mely szakaszok között a minta teremtett kapcsolatot (3. táblázat). Az első szakaszban (Kovács, 2015a) az akkor legfrissebb üzleti év beszámolóinak vizsgálata történt meg, a Figyelő által készített TOP 200 lista szerint (Figyelő, 2013), ahol a 2012. évi nettó árbevétel alapján a 30 legnagyobb vállalat egyedi beszámolójának vizsgálata volt a cél. A 30 vállalat közül egy esetben a beszámoló nem volt elérhető a kormányzati portálon, így a végső minta 29 éves beszámolóból állt (a listában nem szerepelnek pénzügyzetek és biztosítók, mivel ezekre eltérő számviteli szabályok vonatkoznak, így adataik nem összehasonlíthatók az egyéb vállalatokéval). A megkapott eredmények alapján elsőként egy módszertani vizsgálat történt, melynek célja az volt, hogy eldöljön: alkalmas-e a Ragini (2012) által bemutatott közzétételi index magyar beszámolási környezetben történő adaptációra.

3. TÁBLÁZAT: A kutatás szakaszai

	Vizsgált üzleti év	Minta elemszáma	Kiválasztás kritériuma	Módszer	Cél
1. szakasz	2012	29	TOP 30 (2012)	Ragini (2012)	A módszertan alkalmazhatóságának ellenőrzése.
2. szakasz	2005	25	2012-es TOP 30 beszámoló 2005-re	Ragini (2012)	A vizsgált évek közötti eltérés megfigyelése.
3. szakasz	2017	17	2012-es TOP 30 és 2017-es TOP 30 közös metszete	Ragini (2012)	A vizsgált évek közötti eltérés megfigyelése.

Forrás: saját szerkesztés

A második kutatási szakaszban a korábban 2012-es árbevételük alapján a mintába került vállalkozások 2005. évre vonatkozó beszámolóit gyűjtöttük ki, és elemeztük ugyanazzal a módszerrel. Ezáltal lehetőség adódott arra, hogy a hét év alatt a vállalkozások beszámolási kultúrájában bekövetkezett változást számszerűsítsük, és valamelyest reflektáljunk az eredeti kutatásban Ragini által kapott eredményekre (direkt összehasonlítás több tényező miatt sem volt lehetséges). A harmadik szakasz során a kitűzött cél szintén az időbeli változások megragadása volt: kiválasztottuk azt a 17 vállalatot, amely 2012-ben és 2017-ben is szerepelt (Figyelő, 2018) a legnagyobb 30 gazdálkodó között: így olyan mintát elemeztünk, amely a legnagyobb hazai cégek között stabilan szereplő egységekből állt. A továbbiakban a tartalomelemzés lépéseinek és kihí-

vásainak illusztrálására bemutatjuk az 1., illetve a 3. kutatási szakasz folyamatát és legfőbb eredményeit.

A kutató feladata annak megállapítása, hogy mennyire alkalmazható a kiválasztott módszer a minta elemzésére, az alkalmazás előnyeinek és hátrányainak feltárása mellett. A szakirodalomban fellelt tartalomelemzéses vizsgálatok reprodukálása akkor lehetséges, ha az adott szerző közli az általa használt teljes tétellistát. Választásunk azért esett a Ragini (2012) által megadott módszerre, mert a szerző teljes körűen közli tanulmányában az általa vizsgált 180 tételt, így kutatása reprodukálható magyar mintán, ami később lehetővé teszi az eredmények összehasonlítását. További előnyként fogható fel a lista teljesszűrése: visszatükrözi az az immateriális vagyonszűrést, valamint az egyes alkategóriák lehetőséget adnak a közzétételtematikákának elemzésére.

A beszámolóknak fellelt adatoknak a közzétételi index egyes pontjaival történő összevetésének eltérő módjai léteznek. A pontozás során dönthetünk úgy, hogy csak az információ megléte számít (1 pont, ha megtalálható, 0 pont, ha hiányzik). Más esetben megszámlálhatjuk az egyes adatelemek előfordulásait, ha a kutató célja az egyes témák relatív jelentőségének megítélése. Li et al. (2008) kutatása esetében például több pontot ért el az a gazdálkodó, amelyik az egyszerű említés helyett számszerű adatot is közölt, illetve akkor, ha valamilyen vizuálisan feldolgozható képpel vagy ábrával illusztrált egy tényt. Ez a megoldás reflektál az adatok olvasó által történő feldolgozhatóságára, így további összefüggések kimutatására is alkalmas lehet. Az adatokhoz történő pontszámok hozzárendelése történhet az érdekhordozók szempontjából történő súlyozással is. Amennyiben a vizsgálat során nem kívánunk kiemelni egyetlen témát sem, vagy nem ítélik egyes érdekhordozók igényeit fontosabbnak másokénál, akkor az ilyen fajta súlyozásra nincs szükség.

A módszer alkalmazhatóságának kérdéskörét vizsgálva meg kell említeni a beszámolók feldolgozásának *módját* és az ebből adódó korlátokat. Krippendorff (1989) alapján a kódolás során meghatározzuk és leírjuk a rögzítendő egységeket, esetleg osztályozzuk őket a vizsgálandó jelenség függvényében. Akár kutatók személyesen végzik a vizsgálatot, akár számítógépes szoftvert alkalmaznak, teljesszűré explicit instrukciók leírására van szükség. A két meghatározó értékelő kritérium: a megbízhatóság (mint a kódolást végzők közötti egyezés), és a relevancia (vagyis a jelenségek pontos megragadása) között trade-off állhat fent: számítógépek nagyon megbízható módon végzik az elemzést, de az anyanyelvi szintű szöveginterpretációra nem feltétlenül képesek. Az emberek által végzett tartalomelemzés megbízhatósága csökkenhet egyes tényezők miatt, azonban szemantikailag komplex szövegek értelmezésére is képesek. A szoftveres megoldások így a szerző szerint sokszor a gyorsaság és megbízhatóság oltárán feláldozzák a pontos interpretációt Krippendorff (1989).

Castilla-Polo–Ruiz-Rodríguez (2017) szerint a tartalomelemzés széles körben alkalmazott az immateriális tételekkel kapcsolatos közzététel és beszámolási kultúra vizsgálatára. A módszer hátránya is az immateriális vagyonelemek listájának terjedelméből adódik: nagyon munkaigényes folyamat a megvalósítás. Felmerülhetne szoftveres megoldás a tételek kereséséhez, amelynek előnye az objektivitás. Ugyanakkor véleményünk szerint ez nem lenne teljes mértékben kielégítő, mivel nem elég az adott szóra rákeresni a dokumentumokban, az is előfordulhat, hogy az adott információ körülírva jelenik meg egy beszámolóban (például nem szerepel a „humán erőforrás fejlesztési tevékenységek” kifejezés, de tartalmukban ezzel egyező folyamatokat írhatnak le). Ez utóbbi probléma felmerült más, hasonló témájú kutatásoknál is, ahol szintén arra jutottak, hogy a dokumentumok fordítása és a különböző vállalatokra érvényes terminológia értelmezése esetében a számítógép helyett a jelentések tartalmának emberi értelmezésére támaszkodtak a mögöttes tartalmak áttekintése érdekében (lásd: Bellora–Guenther, 2013, 260. o.). Ugyanakkor ez több száz vagy több ezer oldal aprólékos átolvasását teszi szükségessé, ami hátrányként jelentkezik. Több kutatóból álló csoportok esetén elengedhetetlen az egyetértés a keresett információk tartalmában. Szoftveres kereséssel sokkal nagyobb minták dolgozhatók fel rövidebb idő alatt, ugyanakkor itt a kereső alkalmazás megfelelő kalibrálásából adódhat probléma. A beszámolók tartalmának mögöttes jelentése sok esetben csak az ember számára érthető és követhető – bár a mesterséges intelligencia megjelenése miatt ez az állítás hamar megdőlhet.

A módszer hazai környezetben való alkalmazása során megszámloltuk a vállalatok által közölt immateriális tételeket, amelyek szerepelnek az adott beszámolóban, akár azért, mert kötelező ezeket megjeleníteni, akár azért, mert a vállalat önkéntes alapon ír róluk. A tételeket ugyanabba a hét csoportba sorolva kezeltük, mint Ragini (2012), és nem alkalmaztunk súlyozást a pontok megállapításakor.

Mivel fontosnak tartottuk körüljárni, hogy mennyire alkalmazható a módszertan a magyar minták elemzésére, így az egyes tételekre vonatkozóan megvizsgáltuk, hogy a vállalkozásoknak mekkora hányada tett róluk említést a beszámolójában (4. táblázat és 2–6. mellékletek).

4. TÁBLÁZAT: A kötelező elemek és a mintában gyakran előforduló tételek összevetése

	A tétel neve	A beszámo- lók fele közli	Kötelező elem (KM)
1.	K+F költségek a9	X	X
2.	Földrajzi eloszlás c33	X	X
3.	Munkavállalók száma d1	X	X
4.	Munkavállalók száma szegmensenként d2	X	X
5.	A vezetőség számára fizetett javadalmazás és juttatások d19	X	X
6.	Információ az ügyvezetőről d25	X	X
7.	Szellemi tulajdonjogok értéke e1	X	X
8.	Egyéb immateriális javak értéke e18	X	X
9.	Egyéb immateriális javak tételei e19	X	X
10.	Cégérték és egyéb immateriális javak számviteli kezelése e20	X	X
11.	Cégérték és egyéb immateriális javak leírási módja e21	X	X
12.	Cégérték és egyéb immateriális javak hasznos élettartama e22	X	X
13.	Cégérték és egyéb immateriális javak halmozott értékcsökkenése e23	X	X
14.	Cégérték és egyéb immateriális javak könyv szerinti értéke e24	X	X
15.	Részvényesek száma f14	X	X
16.	A részvények eloszlása (tulajdonosi csoportok szerint) f15	X	X
17.	A részvények eloszlása (a birtokolt részvények száma szerint) f16	X	X
18.	Legfőbb részvényesek f18	X	X
19.	Környezeti kötelezettségek g5	X	X
20.	Környezettel kapcsolatos ügyek g7	X	X
21.	Környezethez kapcsolódó termékek/technológiák g9	X	X
22.	Függő tételek és kötelezettségvállalások g12	X	X
23.	Mérlegen kívüli megállapodások g13	X	X
24.	Kapcsolt vállalkozásokkal folytatott tranzakciók g15	X	X
25.	Szerződéses kötelezettségek g18	X	X
26.	Nyugdíjjal kapcsolatos juttatások d21		X
27.	Cégérték értéke e14		X
28.	Szerzett cégérték értéke e15		X
29.	Környezeti költségek g8		X
30.	Fedezeti ügyletek g16		X
31.	Pénzügyi instrumentumok valós értéke g17		X
32.	Számvitelpolitikai változások g20		X
33.	Legfőbb termékek c2	X	
34.	Marketing/reklám költségek c10	X	
35.	Vállalati profil f6	X	
36.	A vállalat története f8	X	

Forrás: saját szerkesztés

Az adatokból megállapítható, hogy a kiegészítő melléklet kötelező elemeinek nagy része valóban megjelenik a beszámolóknak legalább felében. A hét kivétel (26–32.sor) esetében előfordulhat, hogy hiába emeli ki ezeket a számviteli törvény, mivel kevesebb, mint a vállalkozások felére vonatkozóan minősülnek relevánsnak. A 33–36. sorokban szereplő tételek nem tartoznak a kötelezően szerepeltetendők közé, de ennek ellenére több mint a vállalkozások fele közölt róluk információkat önkéntes alapon.

A módszertan illeszkedése szempontjából szintén fontos megvizsgálni, hogy a 180 tétel közül hány elemet nem tartalmazott egyetlen mintába került pénzügyi kimutatás sem (lásd 2. melléklet). 40 olyan tétel található a listában, amelyeket egyetlen magyar vállalkozás sem említett meg. Ezek a tételek nagyon eltérően oszlanak meg a hét csoport között:

- a) kutatás-fejlesztés (2 db);
- b) stratégia és verseny (1 db);
- c) piac és fogyasztó (10 db);
- d) humán erőforrás (8 db);
- e) szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok, cégérték és más immateriális javak (13 db);
- f) vállalati és tulajdonosi információk (5 db);
- g) környezeti és egyéb tényezők (1 db).

Ahhoz, hogy meg tudjuk ítélni a fent közölt adatokat, összehasonlítjuk őket Ragini eredményeivel. Ragini közli az egyes országokra vonatkozóan azon tételek számát, amelyeket a beszámolók több mint 25 százaléka, de kevesebb mint 50 százaléka tartalmazott, illetve azon tételek számát, amelyeket a pénzügyi kimutatásoknak legalább a fele megemlített. Az adatokból kiszámítható azon tételcsoport elemszáma, amelyet kevesebb, mint a gazdálkodók 25 százaléka közölt (5. táblázat).

5. TÁBLÁZAT: Az egyes csoportokba eső tételek száma

	0–24%	25–49%	50–100%
India	126	26	28
USA	128	26	26
Japán	115	38	27
Magyarország	131	20	29

Forrás: Ragini (2012) és saját számítások

Az adatok alapján azt a következtetést vontuk le, hogy a Ragini-féle módszertan jól alkalmazható a magyar mintákra is, mivel a megvizsgált csoportokba eső tételek száma hasonló a nemzetközi kutatásban mutatkozó eredményekkel. Amennyiben

például a 0–24 százalékos csoportba eső tételek száma jelentősen magasabb lenne, mint az indiai, japán, illetve egyesült államokbeli mintában, akkor a módszertan alkalmazhatósága kérdésessé válna, mivel nagyon sok olyan tétel előfordulását keresnénk feleslegesen, amelyek elvétele mutatkoznak meg a beszámolókbán (ennek okai természetesen továbbá is releváns kutatási kérdést jelentenének).

Fontos megvizsgálni a Ragini által meghatározott hét immateriális tételcsoport közötti különbségeket abból a szempontból is, hogy mennyire hasonló azon információk köre, amelyekről a vállalkozások nyilatkoznak (megmutatkozhat ugyanis egy magas pontszám egy kategóriában úgy is, hogy minden vállalat ugyanazt a néhány tételt közli, illetve úgy is, hogy sokféle különböző tételt említenek meg). A csoportokra vonatkozóan áttekintettük az előfordulások átlagos értékeit, a mediánt és a szórásokat (6. táblázat).

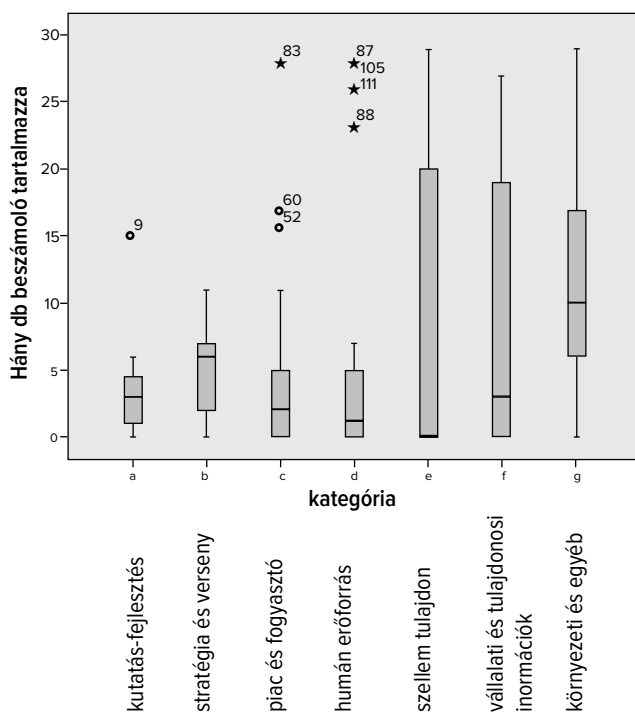
6. TÁBLÁZAT: Az egyes csoportokban kimutatható előfordulások középértékei és szórása

	a	b	c	d	e	f	g
Átlagos előfordulás	3,25	5,3	4,17	5,35	8,64	9,11	11,48
Medián	3	6	2	1	0	3	10
Előfordulások szórása	3,35	3,13	5,97	9,08	11,92	1,62	8,11

Forrás: saját számítások

Az immateriális tételek csoportjait megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a mintát alkotó cégek a kutatás-fejlesztés, a stratégia és verseny, a piac és fogyasztó, illetve humán erőforrás témák érték el a legalacsonyabb pontszámokat. A magyarázat az lehet, hogy ezek a kategóriák hordozzák a legtöbb versenyszenzitív információt, illetve ezek esnek leginkább kívül a hagyományos számviteli módszerekkel leírható jelenségek körén. Az egyes csoportokon belüli átlagok és egyéb középértékek alapján következtethetünk arra, hogy melyik kategóriában koncentrált a beszámolóba kerülő tételek köre és melyik témák esetében szóródnak jobban a vállalkozások által kiválasztott tételek (9. ábra).

9. ÁBRA: Az egyes csoportokba tartozó tételek előfordulásainak megoszlása

Forrás: saját számítások

Megjegyzés: az ábrán a körök és csillagok a kiugró értékeket jelölik.

Az eredmények alapján látható, hogy a kutatás-fejlesztés, stratégia és verseny, piac és fogyasztó, valamint a humán erőforrás csoportokban (a, b, c, d) a többihez hasonlóan – a kiugró értékeket nem számítva – kisebb terjedelemben szóródik a tételek előfordulása (0 és 11 beszámoló között). A kutatás-fejlesztés csoportban (a) egy kiugró érték van, a K+F költségek, amely 15 beszámolóban volt megtalálható, és a törvény által kért kötelező elemek közé tartozik. A kutatás-fejlesztés, illetve stratégia és verseny (a, b) kategóriákban tehát még az adott kategóriában leggyakoribb tételek is viszonylag kevés beszámolóban jelennek meg, és a vállalkozások nagyjából arányosan válogatnak közülük. A piac és fogyasztó, illetve humán erőforrás csoportokban (c, d) aránytalanabb az előfordulások eloszlása, itt a kevesebb (illetve 0) beszámolóban megjelenő tételekből van több (a mediánok itt alacsonyabbak, az alsó kvartilis pedig gyakorlatilag nem látszik, vagyis a 0 előfordulási értéken foglal helyet a tételek legalább negyede). A legtöbb kiugró érték az utóbbi két csoportban található, melyek a következők: *legfőbb termékek*, *marketingköltségek*, *fogyasztók földrajzi eloszlása*, *munkavállalók száma*, *munkavállalók szegmensek szerinti száma*,

a vezetőség számára fizetett javadalmazás és nyugdíj, illetve ügyvezetőkkel kapcsolatos információk (ez utóbbiak közül önkéntes alapon megjelenített információk a marketingköltségek és a legfőbb termékek). A szélsőséges eloszlás arra utal, hogy a törvény által kötelezően előírt tételek itt nagyon sok beszámolóban benne vannak, viszont a tételek fele legfeljebb kettő, illetve egy beszámolóban jelenik csak meg (lásd c, d mediánjai).

A szellemi tulajdon, cégérték és más immateriális javak, vállalati és tulajdonosi információk és a környezeti és egyéb tényezők (*e, f, g*) kategóriákban nagy terjedelemben szóródik az előfordulások száma (0–27/29), a tételek tehát mindenféle gyakorisági értéket felvesznek. Kiugró értékek ezekben a csoportokban nincsenek. Az előfordulások eloszlása az adott terjedelmen belül a környezeti és egyéb tényezőknél arányos (*g*), vagyis a négy kvartilis körülbelül ugyanolyan tartományokat fed le. A szellemi tulajdon, cégérték és más immateriális javak, vállalati és tulajdonosi információk (*e, f*) sokkal ferdebb eloszlást mutatnak, itt a tételek fele gyakorlatilag nulla, illetve 3 alatti értéket vesz fel. A tételek másik fele teljesen változatos előfordulási számokat produkál, lefedve a 0–29, illetve a 3–27 érték tartományokat.

Fontos kérdés, hogy kell-e változtatni a további kutatások során a tételek számán, összetételén. Bizonyos tételek elhagyásával, a megfigyelni kívánt adatok körének szűkítésével csökkenthetnénk az elvégzendő munka erőforrásigényét, ebben az esetben azonban el kellene döntenünk, hogy mely tételeket hagyjunk el. Mint említettük, 40 olyan tétel van a listán, amelyeket egyetlen beszámoló sem tartalmazott. Az adatok alapján megállapítható, hogy a piac és fogyasztó, a humán erőforrás, a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok, cégérték és más immateriális javak és a vállalati és tulajdonosi információk kategóriák esetében a legmagasabb a nulla körű előfordulást produkáló tételek aránya. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a tételeknek jelentős része elhagyható lenne nagyobb információvesztés nélkül. A módszertan módosításával viszont elveszítenénk azt a lehetőséget, hogy a magyar mintát megvizsgálni, reflektálni tudjunk a Ragini által közölt eredményekre (legalábbis az időbeli változást megfigyelve). A további kutatásokban tehát nem módosítottuk a módszertant, mivel megfelelőnek találtuk a hazai minták elemzésére.

Az itt tárgyalt módszer előnyei közé tartozik, hogy az immateriális erőforrásoknak igen széles körét magába foglalja, mondhatni teljes körű listát ad a tudásjavakról – eszközoldali megközelítésben. Ahogyan korábban megállapítottuk: a forrásszerkezetről már nem kapunk ilyen részletes képet. A magyar beszámolók vizsgálata során nem találtunk olyan vagyonelemet, amelyet ne lehetett volna beilleszteni a módszertan keretei közé. Mivel az alkotók már tesztelték egyesült államokbeli, indiai és japán mintán, így nagy valószínűséggel a továbbiakban alkalmas lehet más országokból származó beszámolók bevonására is.

4.4 Az eredmények bemutatása és interpretációja¹²

A kutatás első szakaszában (Kovács, 2015a) a Figyelő által készített TOP 200 listán (Figyelő, 2013) szereplő vállalatokat vettük alapul, ahol a 2012. évi nettó árbevétel alapján a 30 legnagyobb vállalat egyedi beszámolójának vizsgálatát tűztük ki célként a Ragini-féle módszer alapján (ekkor az egyedi beszámolók egységesen a számviteli törvény szabályozásainak megfelelően készültek és 29 esetben voltak elérhetők). Az elemzett időszak megválasztása aszerint történt, hogy az abban az időpontban fellelhető legfrissebb vállalati jelentéseket tegyük a vizsgálat tárgyává (látható a fent hivatkozott hasonló módszert alkalmazó kutatások esetében, hogy a vizsgált időszak és az eredmények publikálása között általában több év telik el).

Egy későbbi kutatási szakaszban (Kovács et al., 2021) azon cégek beszámolóit is elemeztük, amelyek a 2012-es mintában is szerepeltek és 2017-ben még mindig tagjai voltak a legnagyobb 30 árbevétellel rendelkező cégek csoportjának (Figyelő, 2018), tehát öt évvel később is tartották a helyüket a legnagyobb gazdálkodók között. Több üzleti év bevonásával lehetővé válik annak megfigyelése, hogy az eltelt évek alatt hogyan változott a közzétételi intenzitás. Mivel a tartalomelemzés jelentősen erőforrásigényes, míg, ha arra nincs is kapacitás, hogy az összes eltelt évre elvégezzük a vizsgálatot, az átlagos növekedési ütem akkor is kiszámítható a kezdő és a záró időszak adatainak függvényében. A hazai szabályozási környezetnek (1387/2015. Kormányhatározat) megfelelően a magyar mintákba választott cégek beszámolóit eltérő alapon készülhetnek. Önmagában az, hogy hazai vagy nemzetközi szabályozás alapján készülő jelentések vegyesen szerepelnek a vizsgálat alanyai között, nem jelent problémát, a feladat a felhasználók számára átadott információk mennyiségének – esetleg minőségének értékelése. Arra viszont figyelemmel kell lenni, hogy ebben az esetben nem lehet egységesen megállapítani a „közzétételi minimumot”, vagyis a tételeknek egy olyan alaphalmazát, amelyet minden gazdálkodó egységesen közöl. A továbbiakban ismertetjük a 3. kutatási szakaszban (Kovács et al., 2021) feltárt eredményeket, továbbra is azzal a céllal, hogy a tartalomelemzésben rejlő lehetőségeket illusztráljuk. A vizsgálat e szakasza 17 olyan gazdálkodó mintájának feldolgozásával folytatódott, amelyek a legnagyobb harminc vállalat között voltak 2012-ben és 2017-ben is, és tartalmaztak hazai szabályozáson és IFRS-en alapuló jelentéseket is. Minden esetben megvizsgáltuk az üzleti jelentés online elérhetőségét is. A három tőzsdei vállalkozás mellett – ahol ez a szabályozások miatt kötelező – egy további gazdálkodó publikált olyan beszámolót, amely az interneten elérhető üzleti jelenést is tartalmazta.

Következésképpen a Ragini-féle módszert használtuk a beszámolók értékelésére, így lehetővé vált a 17 cég pontjainak összehasonlítása mind egymással, mind saját

¹² Az alfejezet Kovács et al. (2021) alapján készült.

korábbi pontszámukkal. A közzétételi pontok megállapítása úgy történik, hogy az általuk elért pontszámot arányosítjuk a maximálisan elérhető pontszámmal (vagyis a közzétételi index elemszámával):

Ezen közzétételi pontok kiszámítása után a kutatási kérdésre reflektáló megállapításokat teszünk. Krippendorff (1989) szerint a következtetések megállapítása az a lépés, amelynek során kapcsolatot teremtünk a kódolás eredménye és a kutatási kérdés középpontjába állított jelenség között. Statisztikai módszerek elvégzésével további lehetőségek tárulhatnak fel olyan összefüggések feltérképezésére, amelyek a kódolás eredményét érthető megállapításokká alakítják. A leíró statisztika minden esetben elkészíthető, kiszámíthatjuk tehát a mintára jellemző átlagos közzétételi pontot, a mediánt, illetve a szórást. Amennyiben a vizsgálatot ugyanazon gazdálkodókra több évre vonatkozóan is elvégezzük, akkor átlagos növekedési ütemeket is megállapíthatunk. Ha a kutatói kapacitás engedi, hogy egy időszak minden egyes évre vonatkozóan generáljunk adatot, akkor idősorelemzés is alkalmazható, illetve regressziós modellek építhetők fel (lásd Lippai-Makra et al., 2022; Kiss, 2017).

Mindenekelőtt összevethetjük – de közvetlenül össze nem hasonlíthatjuk – az eredeti kutatás eredményeivel az általunk megkapott, hazai gazdálkodókat jellemző pontokat. Ragini szerint az indiai vállalatok beszámolóinak átlagos pontszáma 2001 és 2005 között átlagosan 7, az USA-ból származó cégeké 9, a japán vállalatoké pedig 12 százalékkal növekedett (7. táblázat). Amennyiben hasonló növekedési ráta maradt fenn a vizsgálat utáni években, akkor a pontszámok azóta természetesen jelentősen magasabbak lehetnek (Kovács et al., 2021).

7. TÁBLÁZAT: *Ragini eredményei*

Ország	2001	2005	Éves átlagos növekedés*
India	16,38	21,47	7,0%
USA	16,01	22,74	9,3%
Japán	14,05	22,38	12,7%

Forrás: Ragini (2012, 58. o.)

*Megjegyzés: az éves átlagos növekedés saját számítás.

A kapott eredmények elemzését leíró statisztika segítségével kezdhethetjük el. A 17 cégből álló magyar minta átlaga 2012-re vonatkozóan 25,3, 2017-re 28,9 volt (Kovács et al., 2021). Magas szórás esetén a mediánt (is) érdemes közölni, ami 19, illetve 22 (8. táblázat). Itt a közvetlen összehasonlítás a Ragini-féle adatoknál több szempont miatt sem lehetséges. Még abban az esetben sem lehetséges korlátozás nélkül összevetni az adatokat, ha a 2005-ös évre is elvégezzük a mintavételt, vagyis egy olyan üzleti évet is bevonunk a magyar mintába, amely közös metszet

az eredeti kutatással. Ez megtörtént egy korábbi kutatási szakaszban (Kovács, 2015b), de a tartalomelemzés módszerében rejlő szubjektív tényezők miatt, ha a pontozást végző kutatók között nincsen kommunikáció, akkor az összehasonlítást nagyon óvatosan kell kezelni. A növekedési ütemek azonban beszédeseek: a hazai vállalatok pontszámainak egyszerű számtani átlaga 2012 és 2017 között átlagosan évente mindössze 2,7 százalékkal nőtt, szemben a Ragini által bemutatott országokhoz, ahol még a legszerényebb növekedés is 7%.

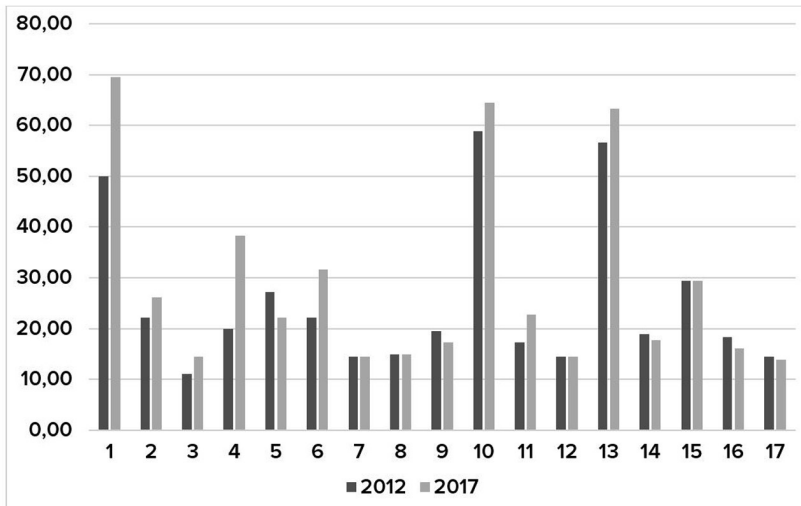
8. TÁBLÁZAT: *A magyar minta statisztikai jellemzői*

Jellemző/Időszak	2012	2017
Átlag	25,3	28,9
Szórás	15,1	19
Medián	19	22
Minimum	11	14
Maximum	59	69

Forrás: Kovács et al. (2021, 98. o.)

Érdeemes megvizsgálni, hogy van-e törvényszerűség a legtöbb tételt publikáló gazdálkodók és a legalacsonyabb pontszámot elérők tekintetében. A legmagasabb értékeket 2017-ben is rendre tőzsdei vállalkozások esetében tapasztaltuk, melyek üzleti jelentést is publikáltak – az átlag esetükben 65,74. Ezen gazdálkodók jóval a medián feletti mértékben közöltek információkat az immateriális erőforrásaikról (Kovács et al., 2021). Mindezek alapján az átlagos közzétételt lényegesen meghaladó információk a tőzsdei cégek esetében jellemzők, amelyek IFRS beszámolót készítettek, illetve publikussá tették az üzleti jelentésüket (10. ábra). Kivételt képez az a vállalkozás, amelyik nem tőzsdén jegyzett, azonban 2017-re vonatkozóan online nyilvánossá tette az üzleti jelentését. Ez is utalhat arra, hogy az üzleti jelentés publikus volta önmagában jelentős információcsomaggal látja el a beszámolók felhasználóit az immateriális vagyon tekintetében.

10. ÁBRA: Az egyes gazdálkodók beszámolóihoz rendelt pontszámok

Forrás: Kovács et al. (2021, 98.o.)

Megjegyzés: tőzsdei cég: 1, 10, 13; publikált online üzleti jelentést 2017-re: 4.

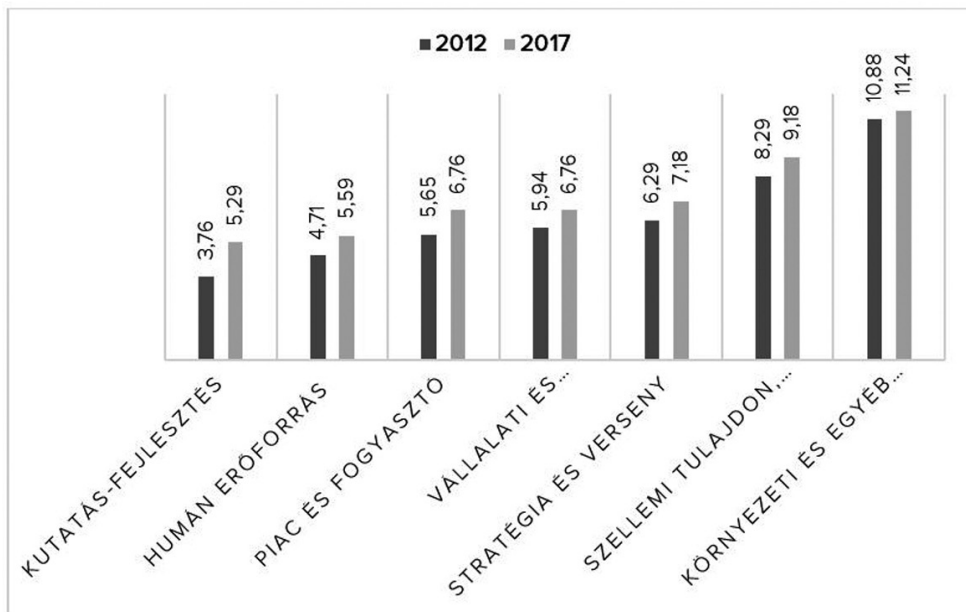
A legalacsonyabb értékek megfigyelése is informatív: ezek hasonlóak a két vizsgált évben és minden esetben a *hazai számviteli törvény* előírásait alkalmazó nem nyilvános társaságoknál fordulnak elő. Nullához közelítő értékek nincsenek, mivel a kötelező előírások miatt a törvénynek megfelelő éves beszámolók valamennyi ilyen jellegű adatot mindenképpen magukba foglalnak. Egységes minimum értéket nem tudunk megállapítani, mivel külön szabályok vonatkoznak a tőzsdei vállalkozásokra, illetve az üzleti jelentés online hozzáférhetősége nem biztosított minden esetben. Esetenként érdemes a mintából részhalmazokat képezni, és kiszámítani az átlagos pontokat ezekre a gazdálkodói csoportokra is. Ha a mintából kiemeljük a 2017-re online üzleti jelentést is publikáló négy vállalkozást, akkor a megmaradó cégek által elért átlagos pontszám 19,66, ami nem sokkal haladja meg a számviteli törvény által (számszaki részekben és kiegészítő mellékletben) minimumként előírt értéket (Kovács et al., 2021)¹³.

Amennyiben olyan sokrétű tétellistával dolgozunk, amelyet az itt tárgyalt módszertan is hordoz, akkor közzétételi tematika vizsgálatára is lehetőségünk nyílik. A Ragini által megalkotott tételcsoportok mind az immateriális vagyon egy-egy téma köré szerveződött részhalmazát tartalmazzák, amelyek önmagukban is fontos információcsomagokat nyújtanak az érdekhordozóknak. Elvégezve a csoportokon belüli átlagos előfordulások kiszámítását, megállapíthatjuk, hogy a magyar mintában hogyan változott az egyes témákkal kapcsolatos közzététel 2012 és 2017 között. A tételek csoportokra bontása tehát további

¹³ A 31 tétel megjelenítése 17,2-es értéknek felel meg a 180 tétel arányában.

elemzéseket tesz lehetővé, amelyekből kiderül, hogy a magyar mintában szereplő gazdálkodók milyen témákról nyilatkoznak nagyobb intenzitással (11. ábra). A hét kategóriában érvényesülő átlagosan közölt tételszám alapján mindkét vizsgált évben „a környezeti és egyéb tényezőkről, valamint a szellemi tulajdonról, cégértékről, illetve a mérlegben szereplő immateriális tételeikről” szóló információk vezetnek (Kovács et al., 2021).

11. ÁBRA: Kategóriánkénti átlagos tételszám a magyar beszámolókbán

Forrás: Kovács et al. (2021, 100. o.)

A „piac és fogyasztó, a vállalati és tulajdonosi információk, illetve a stratégia és verseny” csoportok esetében elmondható, hogy átlagosan 6–7 tétel bekerült a beszámolóba. A „humán erőforrás és kutatás-fejlesztés” témakörökben voltak a legkevésbé közlékenyek a gazdálkodók – feltételezhetően utóbbinál jár a legtöbb kockázattal a kommunikáció a versenyszénitív adatok miatt. Végül érdemes megfigyelni, hogy időben hogyan változott a közzététel tematikája. Megállapítható, hogy a 2017-es értékek közel esnek az öt évvel korábbiakhoz. A legnagyobb növekedést a vizsgált időszak alatt a kutatás-fejlesztésnél tapasztaltuk. Olyan kategória nem volt, ahol csökkenés következett volna be, a legkisebb pozitív változás a környezeti információk esetében látszott – bár ez utóbbi eleve a legmagasabb átlagos értékkel bíró csoport. A többi, középmezőnybe tartozó halmaz esetében átlagosan közel eggyel nőtt a közölt tételek száma. Mindez azt jelenti, hogy az egyes kategóriák közötti eltérések csökkennek, vagyis idővel kissé kiegyenlítettebb lett a közzététel tematikája (Kovács et al., 2021).

Mivel a vállalkozások számára a publikált információk egy része törvény vagy standard alapján kötött, így várhatóan lesznek nagyon gyakran előforduló tételek. Ennek ellenőrzésére kigyűjthetők a több, mint a beszámolók felében elforduló, vagyis viszonylag gyakori tételek, illetve a szinte minden esetben mellékelt információk (9. táblázat). Az eredmények igazolják a számviteli törvény várt hatását, vagyis túlnyomó részt itt is a beszámoló számszaki részeiben vagy a szöveges mellékletben előírt kötelező tartalmak jelennek meg (Kovács et al., 2021).

9. TÁBLÁZAT: A leggyakrabban előforduló tételek

Ragini (2012) csoportjai	Legalább 9 beszámolóban szerepelt	Legalább 16 beszámolóban szerepelt	
Kutatás-fejlesztés	Kutatás-fejlesztési költségek	–	
Stratégia és verseny	–	–	
Piac és fogyasztó	Legfőbb termékek	Földrajzi eloszlás	
	Marketing/reklám költségek		
Humán erőforrás	Munkavállalók létszáma szegmensenként	Munkavállalók létszáma	
		A vezetőség számára fizetett javadalmazás és juttatások	
		Információ az ügyvezetőkéről	
Szellemi tulajdon, cégérték és más immateriális javak	Cégérték és egyéb immateriális javak számviteli kezelése	Szellemi tulajdonjogok értéke	
		Egyéb immateriális javak	értéke
			tételei
		Cégérték és egyéb immateriális javak	leírási módja
			hasznos élettartama
			halmozott értékcsökkenése
			könyv szerinti értéke
Vállalati és tulajdonosi információk	A vállalat története	Vállalati profil	
	A részvényesek száma	A révényesek eloszlása (típus szerint)	
	A részvényesek eloszlása (birtokolt részvények száma szerint)	Legfőbb tulajdonosok	
Környezeti és egyéb tényezők	Környezeti kötelezettségek	Függő kötelezettségvállalások	
	Környezettel kapcsolatos ügyek	Tranzakciók kapcsolt felekkel	
	Környezeti költségek		
	Környezethez kapcsolódó termékek/technológiák		
	Mérlegen kívüli tételek		
	Szerződéses kötelezettségvállalások		

Forrás: Kovács et al. (2021, 101. o.)

A kapott eredmények ismét alátámasztják, hogy a mintában szereplő magyar gazdálkodók immateriális erőforrásokra vonatkozó beszámolási gyakorlatát jelenleg is erősen meghatározzák a számviteli szabályozások. További vizsgálatok végezhetők arra vonatkozóan, hogy vannak-e olyan vállalat-specifikus tényezők, amelyek összefüggésbe hozhatók a közzététellel (lásd bővebben Kovács et al., 2021). E vizsgálatok közé tartozhatnak a többváltozós statisztikai elemzések, amelyek regressziós modell segítségével adhatnak választ arra, hogy milyen magyarázó változók azonosíthatók a közzétételi pontok, mint eredményváltozók esetében (Kiss et al., 2022).

4.5 A tartalomelemzés korlátairól

A tartalomelemzés esetén – mivel a vizsgált jelenség megfigyelése közvetlenül nem lehetséges – korlátozottak a lehetőségek a validálásra (Krippendorff, 1989). Napjainkban egyre nagyobb teret kap a jelentések digitalizációja, vagyis a gépi olvashatóság elterjedése, amely annyiban jelent majd áttörést, hogy a beszámolók felhasználóinak nem kell majd keresniük az adott információt a jelentésekben, mivel a címkék jelölik ezek pontos helyét. Tartalomelemzés esetén az eredmények validálásának kérdésköréhez ez annyiban kapcsolódik, hogy csökkenti a kódolás során fellépő szubjektív döntések esetleges következtetlenségét. Ennek következtében az automatizált, számítógépes megoldásokat alkalmazó tartalomelemzés akár nagyobb szerepet kaphat, így a módszer erőforrás-igényessége nem jelent annyira erős korlátot többé. Amennyiben megszűnik a jelenlegi kézi kódolás miatt fellépő kutatói szűk keresztmetszet, úgy az összefüggések feltárása is könnyebbé válhat. Mindennek előfeltétele a digitális címkézés elterjedése és egységes alkalmazása, amelyet standardok is elősegítenek (Kovács–Lippai–Makra, 2023b).

A tartalomelemzés esetén a megfelelő esetszám elérése jelenthet további problémát, amennyiben a célunk további statisztikai tesztek futtatása. A megismételhetőség szintén fontos korlátot eredményez, mivel e szerint a felvett adatoknak függetlennek kell lenniük a vizsgálatot végző személyétől és a vizsgálat alanyának egyéb jellemzőitől. További korlát az eredmények általánosíthatóságának problémája, mivel a feltárt összefüggések a mintán kívül nem érvényesek (Krippendorff, 1989).

A mintavételből eredő korlát, hogy az itt bemutatott eredmények csupán a pénzügyi kimutatásokra támaszkodtak az összes lehetséges információforrás közül. Ez a megközelítés azzal indokolható, hogy a beszámoló immateriális tényezőkről szóló információtartalma jó közelítést ad arról, hogy mennyire közlékenyek a gazdálkodók az egyéb formában történő kommunikáció esetében is. Ugyanakkor az OECD (2012) olyan véleményeket is idéz, amelyek szerint a fenti logika megkérdőjelezhető, mivel az immateriális erőforrásokról a vállalkozások inkább egyéb formában (pl. road show-k alkalmával, konferenciákon vagy a befektetőkkel való személyes találkozásokkor) adnak tájékoztatást.

A módszertannal kapcsolatban fontos még megjegyezni, hogy nem alkalmas – bár ez nem is célja – olyan tényezők feltárására, mint az immateriális erőforrásokhoz kötődő beszámolási attitűdök és problémák. A folyamat döntéshozóinak véleménye a közzététel fontosságáról és hasznosságáról szintén egy olyan terület, amelynek ismerete feltétlenül szükséges ahhoz, hogy beavatkozási pontokat tudjunk azonosítani. Úgy is fogalmazhatunk, hogy csak a „kimenetet” mutatja meg, viszont az okokat nem tárja fel. Ezen kérdések vizsgálatára alkalmas lehet a kvantitatív módszerek közül a kérdőív, a kvalitatív módszerek közül pedig a mélyinterjú, melyek során a témakör mélyebb összefüggéseinek, a motivációknak, a döntések hátterének megismerése sikerülhet. Ilyen módon érinthetők azok a témák, amelyek pontosabb rálátást biztosítanak a beszámolási stratégia kialakítására és a döntésekre: kutatási témát adhat az önkéntes és a kötelező ösztönzők szerepe a közzétételben, vagy a gazdálkodó szervezetek ismeretei az egyes önkéntes közzétételi standard rendszerekről, illetve várakozásaik az egységes szabályozás jövőjére nézve (Lippai-Makra-Kovács, 2021; Kovács-Lippai-Makra, 2023b). A kutatási módszerek ilyen kombinációjából származó eredmények alapján a jövőben lehetségessé válhat a beavatkozási pontok megállapítása, illetve konkrétabb javaslattétel a szabályalkotók számára.

5. Kitekintés

Az immateriális javakkal kapcsolatos számviteli és beszámolási szabályok kialakításának területén még mindig útkeresés zajlik. Tagadhatatlan, hogy a beszámolókat felhasználói jelenleg nem kapnak teljes képet az immateriális vagyonról, csupán ennek a halmaznak egy szűk köre mérlegképes. A megjelenítési kritériumok oly módon történő változtatása, amely további immateriális javak felvételét engedné meg a mérlegbe, csak egy a lehetséges megközelítések közül és valószínűleg nem a legegyszerűbb megoldás – gondoljunk csak a megfelelő és informatív mérési alap kiválasztására. Láthattuk, hogy a standardalkotókat segítő szakmai szervezetek alternatív megoldásokban is gondolkodnak, amelyek a szöveges mellékletekben való közzétételt szorgalmazzák. Akár egyes kulcsfontosságú immateriális erőforrások, akár a jövőbeni időszakok bevételeit megalapozó költségek szempontjából közelítünk, a jelenlegi információhoz képest jelentős többletbe jutnának az érdekhordozók, amennyiben ezek a közzétételek rutinná válnának. A jobb és teljesebb információ növelné a transzparenciát és csökkentené a fennálló információs aszimmetriát.

Arra is ki kell térnünk, hogy a pénzügyi beszámolás nem az egyetlen területe a vállalati jelentéstételnek, ahol fontos változások zajlanak. Az Európai Unió törekvései a nem pénzügyi beszámolás fejlesztésére irányelvekben és ennek eredményeként a tagállamok jogszabályaiba beépülő új követelményekben öltönek testet (Lippai-Makra et al., 2019). Az ún. közérdeklődésre számot tartó gazdálkodók mellett a következő években számos más vállalati kör is be kell, hogy építse a folyamataiba a fenntarthatóságról szóló információk gyűjtését, kezelését és jelentés formájában való publikációját. Mint említettük, a fenntarthatósági információk és az immateriális vagyon, illetve az intellektuális tőke között átfedés van, tehát az újfajta nem pénzügyi közzétételi formák ezen a területen is hozhatnak változást és tovább segíthetik a transzparens működést. Bármely témájú beszámolást is tekintünk (pénzügyi vagy nem pénzügyi), a szabályalkotók az újabb előírások megfogalmazásakor nagyban tudnak támaszkodni a vállalatok által eddig is alkalmazott legjobb gyakorlatokra. Ezek feltárásában van szerepe azoknak az akadémiai szektor által szervezett kutatásoknak, amelyek az önkéntes közzétételre fókuszálnak. A tudományos diskurzus fenntartása és hasonló vizsgálatok elvégzése így hasznos hozzájárulást generálhat a szabályalkotók számára. E kötet tartalma remélhetőleg segítséget nyújthat újabb kutatások elvégzéséhez, amelyekhez lendületet adhatnak a nem pénzügyi közzététellel kapcsolatos szabályozások legújabb változtatásai. A CSRD magyar számviteli szabályozásba emelése nyomán várhatóan nő majd azon gazdálkodók száma, amelyek jelentéseikben a kulcsfontosságú nem mérlegképes immateriális javakról is tesznek közzé információkat.

Nehéz lenne megjósolni a tartalomelemzés jövőjét, mivel számos forradalom zajlik az információ feldolgozásának módjaiban jelenleg az élet minden területén. A gépi olvashatóság, az ebből fakadó adatbőség mindenképpen arra utalnak, hogy könnyebb lesz hatalmas adathalmazokból rendszert teremteni és hasznos információkat kinyerni. Bizonyosan egészen más technikákat (is) alkalmaznak majd a kutatók a jövőben a vállalati közzététel megítélésére. Mindemellett azt sem feledhetjük el, hogy az összefüggések feltárásához struktúrát kell teremteni a mintázatok feltárásához, a hasznosság megítélése pedig továbbra is az érdekhordozók szempontjából történhet meg. Elképzelhető, hogy a tartalomelemzés leginkább erőforrás igényes részét elvégezheti egy algoritmus, azonban továbbra is szükség lesz az emberi interpretációra, hiszen a gazdálkodókkal szemben – közzétételi stratégiájuk megalkotásakor – a társadalom szereplőinek széles köre támaszt igényeket.

Felhasznált Irodalom

- 1387/2015. (VI. 12.) Kormányhatározat a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok egyedi beszámolási célokra történő hazai alkalmazásáról
2000. évi C. törvény a számvitelről
- AASB (2008): Initial Accounting for Internally Generated Intangible Assets. *Discussion Paper*. The Office of the Australian Accounting Standards Board, Melbourne. Online (2024.03.13):https://www.aasb.gov.au/admin/file/content105/c9/ACCDP_IGIA_10-08.pdf
- Alali, F. – Cao, L. (2010): International financial reporting standards – credible and reliable? An overview. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*, 26, 79–86. o.
- Albu, N. – Albu, C.N. – Filip, A. (2017): Corporate Reporting in Central and Eastern Europe: Issues, Challenges and Research Opportunities. *Accounting in Europe*, 14, 249–260. o. <https://doi.org/10.1080/17449480.2017.1385819>
- Andor Á. – Olma F. – Reich A. – Újhelyi B. (2006): Fókuszban a know how I. rész. *SZAKma*, 2006/11, Heti Válasz Lap- és Könyvkiadó Szolgáltató Kft, Budapest.
- Badia, F. – Dicuonzo, G. – Petruzzelli, S. – & Dell’Atti, V. (2019): Integrated reporting in action: Mobilizing intellectual capital to improve management and governance practices. *Journal of Management & Governance*, 23(2), 299–320. o. <https://doi.org/10.1007/s10997-018-9420-1>
- Bajmócy Z. (2008): A regionális innovációs képesség értelmezése és számbavétele a tanulás-alapú gazdaságban. In Lukovics M. – Lengyel I. (szerk.): *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. JATEPress, Szeged, 26–46. o.
- Baricz R. (2008): A számvitel súlypontjai. *SZAKma*, 2008/7-8 jubileumi melléklet, 3–6. o.
- Baricz R. (2009): *A számvitel alapjai*. Saldo, Budapest.
- Beke J. – Tiszberger M. (2012): Nemzetközi számvitel standardizáció a hazai gyakorlat tükrében. *Pénzügyi Szemle*, 4, 444–457. o.
- Bellora, L. – Guenther, T.W. (2013): Drivers of innovation capital disclosure in intellectual capital statements: Evidence from Europe. *The British Accounting Review*, 45, 255–270. o. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2013.06.002>
- Boda Gy., Juhász P., Matyusz Z., & Stocker M. (2021). A fenntartható gazdasági növekedés és a tudástőke. *Közgazdasági Szemle*, 68(2021 Special issue), 2–35. o. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.k.2>
- Boda Gy. – Révész T. – Losonci D. – Fülöp Z. (2019): A növekedési ütem és a foglalkoztatás növelésének lehetőségeiről. *Közgazdasági Szemle*, 66(4), 376–417. o. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.4.376>

- Boda Gy. – Szlávik P. (2007): Alternative accounting to manage intellectual capital. *The Electronic Journal of Knowledge Management*, Volume 5, Issue 1, 7–18. o.
- Boda Gy. – Virág I. (2010): Ütemvakság. *Közgazdasági Szemle*, LVII, 2010.12. 1087–1104. o.
- Boda Gy. (2005): *A tudástőke kialakulása és hatása a vállalati menedzsmentre*. Doktori értekezés.
- Bogdan, V. – Platon, J. – Popa, D.N. (2011): Intellectual capital reporting and disclosure in the annual reports of romanian manufacturing listed companies – Methodology and discussion of results. *Annals of Faculty of Economics*, 1, 466–476. o.
- Boujelbene, M.A. – Affes, H. (2013): The impact of intellectual capital disclosure on cost of equity capital: A case of French firms. *Journal of Economics Finance and Administrative Science* 18, 45–53. [https://doi.org/10.1016/S2077-1886\(13\)70022-2](https://doi.org/10.1016/S2077-1886(13)70022-2)
- Brand Finance (2015): *Global Intangible Finance Tracker 2015*. Brand Finance, London. Online (2024.03.13.): [https://static.brandirectory.com/reports/Global%20Intangible%20Finance%20Tracker%20\(GIFT\)%202015.pdf](https://static.brandirectory.com/reports/Global%20Intangible%20Finance%20Tracker%20(GIFT)%202015.pdf)
- Brand Finance. (2022): *Global Intangible Finance Tracker (GIFT) – an annual review of the world's intangible value*. Online (2024.03.13): <https://brandirectory.com/reports/gift-2022>
- Castilla-Polo, F. – Ruiz-Rodríguez, C. (2017): Content analysis within intangible assets disclosure: a structured literature review. *Journal of Intellectual Capital* 18, 506–543. o. <https://doi.org/10.1108/JIC-11-2016-0123>
- Cohendet, P. – Joly, P.B. (2001): The Production of Technological Knowledge: New Issues in a Learning Economy. In: D. Archibugi – B.A. Lundvall, (eds): *The Globalizing Learning Economy*. Oxford University Press Inc., New York, 63–82.o. <https://doi.org/10.1093/0199258171.003.0004>
- Corbella, S. – Florio, C. – Sproviero, A. F. – Stacchezzini, R. (2019): Integrated reporting and the performativity of intellectual capital. *Journal of Management & Governance*, 23(2), 459–483. o. <https://doi.org/10.1007/s10997-018-9443-7>
- Deák I. – Lukovics M. (2014): Responsible Innovation and R&D&I Controlling. In: Buzás N. – Lukovics M (ed.): *Responsible Innovation*. Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar. 101–120. o.
- Deák I. (2006): *A megbízható és valós összkép érvényesülési környezete a hazai és nemzetközi szabályozásban*. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem.
- Deák I. (2008): A számvitel vagyonzelfogásáról. *SZAKma*, 12, 497–505. o.
- Denicolai S. – Zucchella A. – Strange R. (2014): Knowledge assets and firm international performance. *International Business Review*, 23, 55–62. o. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2013.08.004>
- Európai Bizottság (2023): A Bizottság (EU) 2023/1803 rendelete (2023. augusztus 13.) az 1606/2002/EK európai parlamenti és tanácsi rendelettel összhangban egyes nemzetközi számviteli standardok elfogadásáról. Brüsszel.

- EFRAG – ANC – ASCG – OIC – FRC (2013): *Getting a better Framework, Accountability and the objective of financial reporting. Bulletin*. European Financial Reporting Advisory Group – French Autorité des Normes Comptables – Accounting Standards Committee of Germany – Organismo Italiano di Contabilità – UK Financial Reporting Council. Brüsszel. Online (2015.07.17.): http://www.efrag.org/files/Conceptual%20Framework%202013/130911_CF_Bulletin_Accountability_-_final.pdf
- EFRAG (2021): *Better information on intangibles which is the best way to go?* DISCUSSION PAPER. European Financial Reporting Advisory Group. <https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FSiteAssets%2FBetter%2520information%2520on%2520intangibles%2520-%2520which%2520is%2520the%2520best%2520way%2520to%2520go.pdf>
- Elliott, R.K. (1992): The Third Wave Breaks on the Shores of Accounting. *Accounting Horizons*, June 92, Vol. 6 Issue 2, 61–85. o.
- Ernst & Young (2023): *Accounting for business combination. A study of purchase price allocation in India*. Ernst & Young Merchant Banking Services LLP. Published in India. Online (2024.01.26.): https://robertsobkow.weebly.com/uploads/8/5/6/4/8564850/2_e_y.pdf
- Fagerberg, J. (2005): Innovation. A Guide to the Literature. In: J. Fagerberg – D.C. Mowery – R.R. Nelson, (eds): *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford University Press Inc., New York, 1–27. o. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199286805.001.0001>
- Figyelő (2018): *Figyelő Top 200: Magyarországi legnagyobb cégei 2018*.
- Figyelő (2013): *Figyelő Top 200: Magyarországi cégek ranglistái*.
- Flammer, C. (2013): Corporate Social Responsibility and Shareholder Reaction: the Environmental Awareness of Investors. *Academy of Management Journal*, vol. 56, no. 3, 758–781. o. <https://doi.org/10.5465/amj.2011.0744>
- Gambetti, R.C. – Melewar, T.C.–Martin, K.D. (2017): Guest Editors' Introduction: Ethical Management of Intangible Assets in Contemporary Organizations. *Business Ethics Quarterly* 27, 381–392. o. <https://doi.org/10.1017/beq.2017.21>
- Glova, J. – Dancaková, D. – Suleimenova, Sh. (2018): Managerial Aspect of Intangibles: Own Development or External Purchased Intangible Assets - What Does Really Count? *Polish Journal of Management Studies*, 18(2), 84–93. o. <https://doi.org/10.17512/pjms.2018.18.2.07>
- Gröjer, J. (2001): Intangibles and accounting classifications: in search of a classification strategy. *Accounting, Organizations and Society*, 26/2001, 695–713. o. [https://doi.org/10.1016/S0361-3682\(01\)00023-X](https://doi.org/10.1016/S0361-3682(01)00023-X)
- Hajdu T. – Lukács J. – Ducsa A. R. (2023): A kör négyszögesítése, avagy az ESG-jelentések számszerű minősítése. *Pénzügyi Szemle*. 69(2), Art. 2. 103–022. o. https://doi.org/10.35551/PFQ_2023_2_6

- Han, J. – Kamber, M. (2004): *Adatbányászat*. Panem Könyvkiadó, Budapest.
- Ho, H. – Chau, K. – Cheung, P. (2012): Intellectual Capital Disclosure and Initial Public Offerings: Evidence from Hong Kong. *Journal of Applied Economics and Business Research* 2 (2) 56–68. o.
- IMA (2010): *Unrecognized Intangible Assets: Identification, Management and Reporting*. Institute of Management Accountants, New Jersey. Online: <https://www.imanet.org/research-publications/ima-reports/unrecognized-intangible-assets-identification-management-and-reporting>
- Juhász P. (2004): *Az üzleti és könyv szerinti érték eltéréseinek magyarázata*. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Juhász P. (2012): A mérlegen kívüli tételek szerepének és megítélésének változása a magyar vállalatok működésében. *Hitelintézeti Szemle*, 11/1, 24–46. o.
- Juhász P. (2016): Management under Limited Information - The Measurement of Off-Balance Sheet Assets at Hungarian firms. *Central European Business Review* 5, 23–33. o. <https://doi.org/10.18267/j.cebr.164>
- Kang, H.H. – Gray, S.J. (2011): Reporting intangible assets: Voluntary disclosure practices of top emerging market companies. *The International Journal of Accounting*, vol. 46, no. 4, 402–423. o. <https://doi.org/10.1016/j.intacc.2011.09.007>
- Kaplan, R.S. – Norton, D. P. (2005): *Stratégiai térképek. Hogyan alakulnak át az immateriális javak pénzügyi eredménnyé?* Panem Kiadó, Budapest, 2005.
- Karai, É. – Bárány, M. (2013): Towards Convergence of Accounting for Emission Rights. *Acta Polytechnica Hungarica*, 10(1). 177–196. o. <https://doi.org/10.12700/APH.10.01.2013.1.10>.
- Kiss, G. D. (2017): *Volatilitás, extrém elmozdulások és tőkepiaci fertőzések*. JATEPress. Szeged.
- Kiss, G. D. – Mészáros, M. – Rácz, T. (2022): *A nemzetközi pénzügyek elmélete és annak ökonometriaival eszköztára*. Typotex Kiadó Budapest.
- Kovács Á. – Lévai J. (2000): A humán tőke auditálásának szükségessége az új évezred küszöbén. *Pénzügyi Szemle*, 11–12, 975–985. o.
- Kovács Zs. I. – Deák I. (2012): Számvitel – szakma versus tudomány. *Pénzügyi Szemle*, 4, 458–468. o.
- Kovács, Zs. I. (2015a): Immateriális vagyonelemek a magyar számviteli rendszerben és a beszámolóiban. *Pénzügyi Szemle* 2015:2 231–242. o.
- Kovács, Zs. I. (2015b): Új típusú gazdaság - új típusú beszámoló? A tudásjavak helye a pénzügyi kimutatásokban. In: Buzás N. – Prónay Sz. (szerk): *Tudásteremtés és -alkalmazás a modern társadalomban*. Szegedi Tudományegyetem, Interdiszciplináris Tudásmenedzsment Kutatóközpont, 166–176. o.
- Kovács, Zs. I. – Lippai-Makra, E. – Kiss, G. D. – Deák, I. (2021): Az immateriális javakkal kapcsolatos közzététel vizsgálata tartalomelemzéssel a legnagyobb hazai vállalkozásoknál. *Gazdaság és Pénzügy* 8:1 88–112. o. <https://doi.org/10.33926/GP.2021.1.4>

- Kovács, Zs. I., – Lippai-Makra, E. (2023a): Intellectual capital disclosure and non-financial reporting – current issues related to policymaking. *Prosperitas*, 10(3), 1–7. o. https://doi.org/10.31570/prosp_2022_0048
- Kovács, Zs. I.; Lippai-Makra, E. (2023b): A vállalati jelentések vizsgálatának módszertani kihívásai. In: Hegedűs, M., (szerk.) *Digitális lépésváltás a könyvvizsgálatban*. Budapest, Magyarország: Magyar Könyvvizsgálói Kamara. 39–47. o.
- KPMG International (2022): *Big Shifts, Small Steps. Survey of Sustainability Reporting 2022*. <https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2022/09/survey-of-sustainability-reporting-2022.html>
- Krippendorff, K. (1989): Content Analysis. In E. Barnouw, G. Gerbner, W. Schramm, T. L. Worth, & L. Gross (Szerk.), *International encyclopedia of communication*: Köt. 1. (o. 403–407). Oxford University Press.
- Krippendorff, K. (2011): Agreement and Information in the Reliability of Coding. *Communication Methods and Measures*, 5, 1–20. o. <https://doi.org/10.1080/19312458.2011.568376>
- Kuhn, T.S. (1998): Mik is azok a tudományos forradalmak? In: Laki János (ed.): *Tudományfilozófia*. Osiris Kiadó, Budapest. 137–152. o.
- Kuhn, T.S. (2002): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Osiris Kiadó, Budapest
- Kumar, G. (2013): Voluntary disclosures of intangibles information by U.S.-listed Asian companies. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, vol. 22, no. 2, 109–118. o. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2013.07.002>
- Mészáros, M – Kiss, G. D. (2020): Spillover effects of unconventional monetary policy on capital markets in the shadow of the Eurozone: A sample of non-Eurozone countries. *Review of Economic Perspectives/ Národohospodársky Obzor: the Journal of Masaryk University*. 20:2. <https://doi.org/10.2478/revecp-2020-0008>
- Laáb Á. (2010): *Kompetencia-ga(rá)zdálkodás I*. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Typotex Kiadó, Budapest.
- Lakatos M. – Karai É. (2015): Venni vagy eladni? Magyar szén-dioxid-kvóta-kereskedelem – tanulóévek. *Pénzügyi Szemle*, 3, 333–348. o.
- Lengyel I. (2003): *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEpress, Szeged.
- Lev, B. (2001): *Intangibles: Management, Measurement, and Reporting*. Washington, DC: The Bookings Institution.
- Lev, B. (2003): Remarks on the Measurement, Valuation, and Reporting of Intangible Assets. *Federal Reserve Bank of New York Economic Policy Review*, 9, 3. 17–22. o.
- Lev, B. (2018): The deteriorating usefulness of financial report information and how to reverse it. *Accounting and Business Research*, 48(5), 465–493. o. <https://doi.org/10.1080/00014788.2018.1470138>
- Li, J. – Pike, R. – Haniffa, R. (2008): Intellectual capital disclosure and corporate governance structure in UK firms. *Accounting and Business Research* 38, 137–159. o. <https://doi.org/10.1080/00014788.2008.9663326>

- Lippai-Makra, E. (2021): A nem pénzügyi közzététel jó gyakorlata a változó szabályozás tükrében. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat: Szakma*, 63(9), 51. o.
- Lippai-Makra, E. – Kovács, Zs. I. – Kiss, G. D. (2022): The non-financial reporting practices of Hungarian listed public interest entities considering the 2014/95/EU Directive. *Journal of Applied Accounting Research*, 23(1) 301–318. o. <https://doi.org/10.1108/JAAR-04-2021-0086>
- Lippai-Makra E. – Kovács Zs. I. (2021): Motivációk a nem pénzügyi információk közzététele mögött – interjúk kutatás a közérdeklődésre számot tartó szervezetek kommunikációjáról. *Marketing & Menedzsment*, 55(1), 55–65. o. <https://doi.org/10.15170/MM.2021.55.01.05>
- Lippai-Makra E. – Rádóczi Zs. (2021): A vállalkozások közzétételi gyakorlatának elméleti megközelítése. *Köz-gazdaság*, 16(2), 196–206. o. <https://doi.org/10.14267/RETP2021.02.15>
- Lippai-Makra E – Szládek D. – Tóth B. – Dávid K. G. (2020): Environmental, Social, and Governance (ESG) Scores in the Service of Financial Stability for the European Banking System. In: Salamin G. – Kovács A. F. (szerk.): *Green Financial Perspectives: Proceeds of the Central European Scientific Conference on Green Finance and Sustainable Development*, Corvinus. University of Budapest, Budapest. 29–38. o.
- Lippai-Makra E., – Tóth B. (2020): A nem pénzügyi jelentések tartalmára vonatkozó előírások. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat: Szakma*, 62(11), 51–51. o.
- Lippai-Makra E., Tóth B., & Rádóczi Zs. (2019): Trendek a nem pénzügyi jelentések világában. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat: Szakma*. 61(12), 35–37. o.
- Lukács J. (2002): Hogyan lehetne megbízható és valós az összkép, avagy milyen esetekben indokolt a 4. § (4) bekezdésének alkalmazása? *SZAKma*, 11, 490–492. o.
- Lukovics M. – Deák I. (2005): Kontrolling a kutatás-fejlesztésben. *InCo* 11/2005, Online (2024.03.13.): <http://www.inco.hu/inco11/innova/cikk0h.htm>
- Lundvall, B.A. – Johnson, B. – Andersen E.S. – Dalum B. (2002): National systems of production, innovation and competence building. *Research Policy*, 31, 213–231. o. [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(01\)00137-8](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(01)00137-8)
- Martin K. (2011): *A vállalatok piaci értéke és könyv szerinti értéke közötti eltérést befolyásoló tényezők vizsgálata Magyarországon*. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem
- Matolcsy Z. – Wyatt A. (2006): Capitalized intangibles and financial analysts. *Accounting and Finance*, 46, 457–479. o. <https://doi.org/10.1111/j.1467-629X.2006.00177.x>
- Mortensen, J. (2012): Intangible capital in business and national accounting and economic analysis. *Innodrive Working Paper* No. 21. Online (2015.07.16.): http://www.innodrive.org/attachments/File/workingpapers/Innodrive_WP_21_Mortensen2012.pdf
- Müller, J. (2014): An accounting revolution? The financialization of standard setting. *Critical Perspectives on Accounting*, 25, 539–557. o. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2013.08.006>

- Nagy B. – Pelle A. – Somosi S. (2016): Intellectual property rights, competition and competitiveness in the EU internal market: What is to come with the unitary patent system? In G. M. Hodgson (ed): *WINIR Symposium on Property Rights*. 1–17. o.
- Novák, M. (2018): The Quality of Disclosure under IAS 38 in Financial Statements of Entities Listed on PSE. *European Financial and Accounting Journal* 2018, 31–44. o. <https://doi.org/10.18267/j.efaj.208>
- OECD (2005): *Oslo Manual. Guidelines For Collecting And Interpreting Technological Innovation Data* (3rd edition), OECD, Paris.
- OECD (2012): *Corporate Reporting of Intangible Assets: A Progress Report*. April 2012.
- Oliveira, L. – Lima Rodrigues, L. – Craig, R. (2006): Firm-specific determinants of intangibles reporting: evidence from the Portuguese stock market. *Journal of Human Resource Costing & Accounting* 10, 11–33. o. <https://doi.org/10.1108/14013380610672657>
- Orhangazi, Ö. (2019): The role of intangible assets in explaining the investment-profit puzzle. *Cambridge Journal of Economics* 43, 1251–1286. o. <https://doi.org/10.1093/cje/bey046>
- Palánk, G. – Karai, É. (2023): Quality of R&D Information in the Disclosures of Pharmaceutical Companies in Hungary. *Balkans Journal of Emerging Trends in Social Sciences*, 6(1), 14–23. o. <https://doi.org/10.31410/Balkans.JETSS.2023.6.1.14-23>
- Petkov, R.R. (2011): The current financial crisis and its Potential Impact on Internally Generated Intangible Assets. *Internaitonal Journal of Business and Management*, Vol.6.No.3 37–44. o. <https://doi.org/10.5539/ijbm.v6n3p37>
- Petty, R. – Cuganesan, S. – Finch, N.–Ford, G. (2009): Intellectual Capital and Valuation: Challenges in the Voluntary Disclosure of Value Drivers. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1490208>
- Ragini (2012): Corporate Disclosure of Intangibles: A Comparative Study of Practices among Indian, US, and Japanese Companies. *Vikalpa: The Journal for Decision Makers*, vol. 37, no. 3, 51–72. o. <https://doi.org/10.1177/0256090920120305>
- Ramírez, Y. – Tejada, Á. – Sánchez, M. P. (2022): Determinants of online intellectual capital disclosure by Spanish local governments. *Journal of Intellectual Capital*, 23(2), 249–289. o. <https://doi.org/10.1108/JIC-03-2020-0086>
- Saxné Andor Á. M. (2014): *Az immateriális javak számviteli elmélete és alkalmazása a magyar szabályozási rendszerben*. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem
- Shehata, N.F. (2014): Theories and Determinants of Voluntary Disclosure. *Accounting and Finance Research* 3. 18–26. o. <https://doi.org/10.5430/afr.v3n1p18>
- Shortridge, R.T. – Smith, P.A (2009): Understanding the changes in accounting thought. *Research in Accounting Regulation*, 21. no.1. 11–18. o. <https://doi.org/10.1016/j.racreg.2008.11.010>
- Skinner, D. J. (2008): Accounting for intangibles - a critical review of policy recommendations. *Accounting & Business Research*, 38, 3, 191–204. o. <https://doi.org/10.1080/00014788.2008.9663332>

- Stanfield, K. (2002): *Intangible Management*. Academic Press. London.
- Stolowy, H. – Paugam, L. (2018): The expansion of non-financial reporting: An exploratory study. *Accounting and Business Research*, 48(5), 525–548. o. <https://doi.org/10.1080/00014788.2018.1470141>
- Sveiby, K.E. (2001): *Szervezetek új gazdagsága: a menedzselt tudás*. KJK KERSZÖV, Budapest.
- Sveiby, K.E. (2010): *Methods for measuring intangible assets*. Online (2023.09.07.): <https://www.sveiby.com/files/pdf/intangiblemethods.pdf>
- Szabó K. – Hámori B. (2006): *Információ – gazdaság*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tarquinio, L. – Posadas, S. C. (2020): Exploring the term “non-financial information”: An academics’ view. *Meditari Accountancy Research*, 28(5), 727–749. o. <https://doi.org/10.1108/MEDAR-11-2019-0602>
- Tóth B. I. (2009): A nemzetgazdaságok tőkeállományának halmazelmélete különös tekintettel a láthatatlan tőke területi állományára. In Andrassy A. (szerk.): *“Gazdaság és Társadalom” Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából*. NYME GTK, 2009, Sopron.
- Tömöri, G. – Bács, Z., Felföldi, J. – Orbán, I. (2022): Impact of Pharmaceutical R&D Activity on Financial Flexibility and Bargaining Power. *Economies*, 10(11), 277. 1–19. o. <https://doi.org/10.3390/economies10110277>
- Upton, W. (2001): Business and Financial Reporting, Challenges from the New Economy. *Financial Accounting Series*, FASB, Norwalk, Connecticut.
- Vafaei, A. – Taylor, D. – Ahmed, K. (2011): The value relevance of intellectual capital disclosures. *Journal of Intellectual Capital*, 12(3), 407–429. o. <https://doi.org/10.1108/14691931111154715>
- Ván H. (2014): *A környezeti számvitel szerepe a vállalatok környezetvédelmi tevékenységében*. Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar. JATEPress, Szeged.
- Vitolla, F. – Raimo, N. – Rubino, M. – Garzoni, A. (2022): Broadening the horizons of intellectual capital disclosure to the sports industry: Evidence from top UEFA clubs. *Meditari Accountancy Research*, 30(1), 142–162. o. <https://doi.org/10.1108/MEDAR-08-2020-0973>
- Wells, M.C. (1976): A Revolution in Accounting Thought? *The Accounting Review*, 51, No. 3. 471–482. o.
- Zambon, S. – Marzo, G. – Girella, L. – Abela, M. – D’Albore, N. (2020): *A literature review on the reporting of intangibles*. EFRAG. <http://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=%2Fsites%2Fwebpublishing%2FSiteAssets%2FA%2520literature%2520review%2520on%2520the%2520reporting%2520of%2520intangibles.pdf>

Mellékletek

1. Melléklet

A Ragini-féle 180 immateriális tétel listája:

a1	K+F berendezések
a2	K+F tevékenység
a3	K+F személyzet
a4	K+F fókusz területek
a5	K+F központok
a6	K+F struktúra
a7	K+F kezdeményezések
a8	K+F eredmények
a9	K+F költségek*
a10	K+F költségek az árbevételhez viszonyítva*
a11	K+F költségek növekedési rátája*
a12	K+F költségek növekedésének vagy csökkenésének oka
a13	K+F költségek számviteli kezelésmódja
a14	Folyamatban lévő K+F
a15	Technológia és Innováció
a16	Technológiai know-how
a17	Új technológiák
a18	K+F finanszírozás részletei
a19	Információ technológiai kezdeményezések
a20	Szoftverfejlesztési költségek*
b1	K+F stratégia
b2	Humán erőforrás stratégia
b3	Szellemi tulajdonnal kapcsolatos stratégia
b4	Termékstratégia
b5	Marketingstratégia
b6	Növekedési stratégia
b7	Növekedést vezérlő területek
b8	Üzleti stratégia
b9	Szállítókkal kapcsolatos stratégia
b10	Befektetési stratégia
b11	Globális stratégia

b12	Regionális stratégia
b13	Vezetési stratégia
b14	Erősségek
b15	Kockázatmenedzsment
b16	Likviditásmenedzsment
b17	Stratégiai kérdések
b18	Stratégiai célok
b19	Stratégiai kezdeményezések
b20	Átszervezési tevékenység
b21	Stratégiai szövetségek
b22	Költségkövetési intézkedések/kezdeményezések
b23	Finanszírozási stratégia
b24	Ellátási lánc menedzsment
b25	A verseny minősége, erőssége
b26	Kompetitív faktorok
b27	Kulcs versenytársak
b28	Ipari trendek/környezet
b29	Kockázati faktorok
b30	A globális versenyben való helytállás érdekében tett erőfeszítések
c1	Elsődleges piacok
c2	Legfőbb termékek
c3	Új termékek
c4	Az új termékek aránya az összes termékhez viszonyítva*
c5	Piaci egységek/üzletek
c6	Az új egységek/üzletek száma*
c7	Új piacok/célpiacon
c8	Piaci kockázat
c9	Piaci részesedés
c10	Marketing/reklám költségek*
c11	Piaci növekedés
c12	Márkák
c13	Legfőbb márkák
c14	Elosztási rendszer
c15	Kereskedők száma*
c16	Legfőbb szállítók
c17	Szállítói kapcsolatok
c18	Az árbevétel aránya az iparági értékesítéshez viszonyítva*
c19	Vezető a piacon

c20	Márkák száma*
c21	A márka értéke*
c22	Márkaépítés
c23	Promóció/Marketingtevékenység
c24	A termék egy főre jutó fogyasztása*
c25	Termékminőség
c26	Termék dizájn
c27	Vásárlóbázis
c28	Legfőbb vásárlók
c29	Új vásárlók
c30	Vevőhűség
c31	Vevőkapcsolatok
c32	Vevőlista
c33	Földrajzi eloszlás
c34	Értékesítés ösztönzés
c35	Vevői elégedettség
c36	Vevőszolgálat
d1	Munkavállalók száma*
d2	Munkavállalók száma szegmensenként*
d3	Munkavállalók száma területenként*
d4	Új munkavállalók
d5	Munkavállalók korösszetétele*
d6	Munkavállalók átlagos életkora*
d7	Munkavállalók nemek szerinti összetétele*
d8	Munkavállalók képzettsége
d9	A humán erőforrás értéke
d10	A humán erőforrás egy munkavállalókra eső értéke*
d11	A humán erőforrással kapcsolatos megtérülés*
d12	Képzési programok
d13	Humán erőforrásfejlesztési tevékenység
d14	Vezetőség
d15	Toborzási és munkaerőfelvételi programok
d16	Munkavállalói kapcsolatok
d17	Ipari kapcsolatok
d18	Javadalmazási politika
d19	A vezetés számára fizetett javadalmazás és juttatások*
d20	Munkavállalói ösztönzési terv
d21	Nyugdíjjal kapcsolatos juttatások

d22	Munkatermelékenység alakulása (több évre)*
d23	Képzésben részt vett munkavállalók száma*
d24	Munkavállalói elégedettség
d25	Információ az ügyvezetőről
d26	Egy munkavállalóra jutó árbevétel*
e1	Szellemi tulajdonjogok értéke*
e2	Szabadalmak száma*
e3	Szabadalmak száma területenként*
e4	Szabadalmak értéke*
e5	Megszerzett szabadalmak értéke*
e6	Szabadalmak rangja
e7	Kereskedelmi márkák/nevek értéke*
e8	Bejegyzett márkák neve
e9	Szellemi tulajdon körforgás
e10	Szellemi tulajdonnal kapcsolatos tevékenységek
e11	Szellemi tulajdon menedzsment
e12	Üzleti titkokról, szerzői jogokról szóló információ
e13	Vevőkapcsolatok értéke*
e14	Cégérték értéke*
e15	Szerzett cégérték értéke*
e16	Cégérték szegmensenkénti értéke*
e17	Cégérték területenkénti értéke*
e18	Egyéb immateriális javak értéke*
e19	Egyéb immateriális javak tételei
e20	Cégérték és egyéb immateriális javak számviteli kezelése
e21	Cégérték és egyéb immateriális javak leírási módja
e22	Cégérték és egyéb immateriális javak hasznos élettartama*
e23	Cégérték és egyéb immateriális javak halmozott értékcsökkenése*
e24	Cégérték és egyéb immateriális javak könyv szerinti értéke*
e25	Cégérték és egyéb immateriális javak értékvesztési tesztjének kritériumai
f1	Vállalati értékek
f2	Vállalati célok
f3	Vállalati vízió
f4	Vállalati misszió
f5	Vállalati kultúra
f6	Vállalati profil
f7	Vállalati filozófia
f8	A vállalat története

f9	Vállalati teljesítmények
f10	Vállalati struktúra
f11	Vállalati adatok
f12	Vállalati etika/viselkedési kódex
f13	Részvényesek reklamációi
f14	Részvényesek száma*
f15	A részvények eloszlása (tulajdonosi csoportok szerint)*
f16	A részvények eloszlása (a birtokolt részvények száma szerint)*
f17	Részvényárfolyam*
f18	Legfőbb részvényesek
g1	Környezeti tevékenységek
g2	Környezeti filozófia
g3	Környezettel kapcsolatos programok/politikák
g4	Környezeti kezdeményezések
g5	Környezeti kötelezettségek
g6	Környezetmenedzsment-elvek
g7	Környezettel kapcsolatos ügyek
g8	Környezeti költségek*
g9	Környezethez kapcsolódó termékek/technológiák
g10	A vállalat társadalmi felelősségvállalása
g11	Vállalatirányítás
g12	Függő tételek és kötelezettségvállalások
g13	Mérlegen kívüli megállapodások
g14	Lízingek
g15	Kapcsolt vállalkozásokkal folytatott tranzakciók
g16	Fedezeti ügyletek
g17	Pénzügyi instrumentumok valós értéke*
g18	Szerződéses kötelezettségek
g19	Új számviteli standardok
g20	Számvitelpolitikai változások
g21	Jövőkép
g22	Mérlegfordulónap utáni események
g23	Lehetőségek és kihívások
g24	Elnyert díjak
g25	Adósminősítési besorolás

Forrás: Ragini (2012)

Megjegyzés: a *-gal jelölt tételek számszerűsített információkat tartalmaznak.

2. Melléklet

1. Kutatási szakasz: azon tételek listája, amelyeket egyetlen beszámoló sem tartalmazott:

a11	K+F költségek növekedési rátája
a16	Technológiai know-how
b3	Szellemi tulajdonnal kapcsolatos stratégia
c4	Az új termékek aránya az összes termékhez viszonyítva
c15	Kereskedők száma
c20	Márkák száma
c21	A márka értéke
c23	Promóció/Marketingtevékenység
c24	A termék egy főre jutó fogyasztása
c26	Termékdizájn
c31	Vevőkapcsolatok
c32	Vevőlista
c34	Értékesítés ösztönzése
d5	Munkavállalók korösszetétele
d6	Munkavállalók átlagos életkora
d7	Munkavállalók nemek szerinti összetétele
d9	A humán erőforrás értéke
d10	A humán erőforrás egy munkavállalókra eső értéke
d11	A humán erőforrással kapcsolatos megtérülés
d22	Munkatermelékenység alakulása (több évre)
d26	Egy munkavállalóra jutó árbevétel
e2	Szabadalmak száma
e3	Szabadalmak száma területenként
e4	Szabadalmak értéke
e6	Szabadalmak rangja
e7	Kereskedelmi márkák/nevek értéke
e8	Bejegyzett márkák neve
e9	Szellemi tulajdon körforgás
e11	Szellemi tulajdon menedzsment
e12	Üzleti titkokról, szerzői jogokról szóló információ
e13	Vevőkapcsolatok értéke
e14	Cégérték értéke
e16	Cégérték szegmensenkénti értéke
e17	Cégérték területenkénti értéke
f4	Vállalati misszió
f5	Vállalati kultúra
f7	Vállalati filozófia
f11	Vállalati adatok
f13	Résztvényesek reklamációi
g25	Adóminősítési besorolás

Forrás: Ragini (2012) tételeiből leválogatva a magyar minta alapján

3. Melléklet

1. Kutatási szakasz: azon tételek listája, amelyeket a beszámolók legfeljebb 24 százaléka tartalmazott:

a1	K+F berendezések
a2	K+F tevékenység
a3	K+F személyzet
a4	K+F fókusz területek
a5	K+F központok
a6	K+F struktúra
a7	K+F kezdeményezések
a8	K+F eredmények
a10	K+F költségek az árbevételhez viszonyítva
a11	K+F költségek növekedési rátája
a12	K+F költségek növekedésének vagy csökkenésének oka
a13	K+F költségek számviteli kezelésmódja
a14	Folyamatban lévő K+F
a15	Technológia és Innováció
a16	Technológiai know-how
a17	Új technológiák
a18	K+F finanszírozás részletei
a19	Információtechnológiai kezdeményezések
a20	Szoftverfejlesztési költségek
b1	K+F stratégia
b2	Humán erőforrás stratégia
b3	Szellemi tulajdonnal kapcsolatos stratégia
b4	Termékstratégia
b5	Marketingstratégia
b6	Növekedési stratégia
b7	Növekedést vezérlő területek
b8	Üzleti stratégia
b9	Szállítókkal kapcsolatos stratégia
b11	Globális stratégia
b12	Regionális stratégia
b13	Vezetési stratégia
b14	Erősségek
b15	Kockázatmenedzsment
b16	Likviditásmenedzsment

b18	Stratégiai célok
b21	Stratégiai szövetségek
b22	Költségkövetési intézkedések/kezdemenyezések
b24	Ellátásilánc-menedzsment
b25	A verseny minősége, erőssége
b26	Kompetitív faktorok
b27	Kulcs versenytársak
b30	A globális versenyben való helytállás érdekében tett erőfeszítések
c3	Új termékek
c4	Az új termékek aránya az összes termékhez viszonyítva
c6	Az új egységek/üzletek száma
c7	Új piacok/célpiacok
c9	Piaci részesedés
c11	Piaci növekedés
c12	Márkák
c13	Legfőbb márkák
c14	Elosztási rendszer
c15	Kereskedők száma
c16	Legfőbb szállítók
c17	Szállítói kapcsolatok
c18	Az árbevétel aránya az iparági értékesítéshez viszonyítva
c19	Vezető a piacon
c20	Márkák száma
c21	A márka értéke
c22	Márkaépítés
c23	Promóció/Marketingtevékenység
c24	A termék egy főre jutó fogyasztása
c25	Termékminőség
c26	Termék dizájn
c27	Vásárlóbázis
c28	Legfőbb vásárlók
c29	Új vásárlók
c30	Vevőhűség
c31	Vevőkapcsolatok
c32	Vevőlista
c34	Értékesítésösztönzés
c35	Vevői elégedettség

c36	Vevőszolgálat
d3	Munkavállalók száma területenként
d4	Új munkavállalók
d5	Munkavállalók korösszetétele
d6	Munkavállalók átlagos életkora
d7	Munkavállalók nemek szerinti összetétele
d8	Munkavállalók képzettsége
d9	A humán erőforrás értéke
d10	A humán erőforrás egy munkavállalókra eső értéke
d11	A humán erőforrással kapcsolatos megtérülés
d12	Képzési programok
d13	Humán erőforrásfejlesztési tevékenység
d14	Vezetőség
d15	Toborzási és munkaerőfelvételi programok
d16	Munkavállalói kapcsolatok
d17	Ipari kapcsolatok
d18	Javadalmazási politika
d20	Munkavállalói ösztönzési terv
d21	Nyugdíjjal kapcsolatos juttatások
d22	Munkatermelékenység alakulása (több évre)
d23	Képzésben részt vett munkavállalók száma
d24	Munkavállalói elégedettség
d26	Egy munkavállalóra jutó árbevétel
e2	Szabadalmak száma
e3	Szabadalmak száma területenként
e4	Szabadalmak értéke
e5	Megszerzett szabadalmak értéke
e6	Szabadalmak rangja
e7	Kereskedelmi márkák/nevek értéke
e8	Bejegyzett márkák neve
e9	Szellemi tulajdon körforgás
e10	Szellemi tulajdonnal kapcsolatos tevékenységek
e11	Szellemi tulajdon menedzsment
e12	Üzleti titkokról, szerzői jogokról szóló információ
e13	Vevőkapcsolatok értéke
e14	Cégérték értéke
e16	Cégérték szegmensenkénti értéke

e17	Cégérték területenkénti értéke
e25	Cégérték és egyéb immateriális javak értékvesztési tesztjének kritériumai
f1	Vállalati értékek
f2	Vállalati célok
f3	Vállalati vízió
f4	Vállalati misszió
f5	Vállalati kultúra
f7	Vállalati filozófia
f10	Vállalati struktúra
f11	Vállalati adatok
f12	Vállalati etika/viselkedési kódex
f13	Részvényesek reklamációi
f17	Részvényárfolyam
g6	Környezetmenedzsment-elvek
g10	A vállalat társadalmi felelősségvállalása
g11	Vállalatirányítás
g14	Lízingek
g17	Pénzügyi instrumentumok valós értéke
g19	Új számviteli standardok
g21	Jövőkép
g23	Lehetőségek és kihívások
g24	Elnyert díjak
g25	Adósminősítési besorolás

Forrás: Ragini (2012) tételeiből leválogatva a magyar minta alapján

4. Melléklet

1. Kutatási szakasz: azon tételek listája, amelyeket a beszámolóknak legalább 25, de legfeljebb 49 százaléka tartalmazott:

b10	Befektetési stratégia
b17	Stratégiai kérdések
b19	Stratégiai kezdeményezések
b20	Átszervezési tevékenység
b23	Finanszírozási stratégia
b28	Ipari trendek/környezet
b29	Kockázati faktorok
c1	Elsődleges piacok
c5	Piaci egységek/üzletek
c8	Piaci kockázat
e15	Szerzett cégérték értéke
f9	Vállalati teljesítmények
g1	Környezeti tevékenységek
g2	Környezeti filozófia
g3	Környezettel kapcsolatos programok/politikák
g4	Környezeti kezdeményezések
g8	Környezeti költségek
g16	Fedezeti ügyletek
g20	Számvitelpolitikai változások
g22	Mérlegfordulónap utáni események

Forrás: Ragini (2012) tételeiből leválogatva a magyar minta alapján

5. Melléklet

1. Kutatási szakasz: azon tételek listája, amelyeket legalább a beszámolók fele tartalmazott:

a9	K+F költségek
c2	Legfőbb termékek
c10	Marketing/reklám költségek
c33	Földrajzi eloszlás
d1	Munkavállalók száma
d2	Munkavállalók száma szegmensenként
d19	A vezetőség számára fizetett javadalmazás és juttatások
d25	Információ az ügyvezetőkről
e1	Szellemi tulajdonjogok értéke
e18	Egyéb immateriális javak értéke
e19	Egyéb immateriális javak tételei
e20	Cégérték és egyéb immateriális javak számviteli kezelése
e21	Cégérték és egyéb immateriális javak leírási módja
e22	Cégérték és egyéb immateriális javak hasznos élettartama
e23	Cégérték és egyéb immateriális javak halmozott értékcsökkenése
e24	Cégérték és egyéb immateriális javak könyv szerinti értéke
f6	Vállalati profil
f8	A vállalat története
f14	Részvényesek száma
f15	A részvények eloszlása (tulajdonosi csoportok szerint)
f16	A részvények eloszlása (a birtokolt részvények száma szerint)
f18	Legfőbb részvényesek
g5	Környezeti kötelezettségek
g7	Környezettel kapcsolatos ügyek
g9	Környezethez kapcsolódó termékek/technológiák
g12	Függő tételek és kötelezettségvállalások
g13	Mérlegen kívüli megállapodások
g15	Kapcsolt vállalkozásokkal folytatott tranzakciók
g18	Szerződéses kötelezettségek

Forrás: Ragini (2012) tételeiből leválogatva a magyar minta alapján

6. Melléklet

1. Kutatási szakasz: azon tételek, listája, amelyeket 26–29 beszámoló tartalmazott:

c33	Földrajzi eloszlás
d1	Munkavállalók száma
d19	A vezetőség számára fizetett javadalmazás és juttatások
d25	Információ az ügyvezetőkről
e18	Egyéb immateriális javak értéke
e19	Egyéb immateriális javak tételei
e21	Cégérték és egyéb immateriális javak leírási módja
e23	Cégérték és egyéb immateriális javak halmozott értékcsökkenése
e24	Cégérték és egyéb immateriális javak könyv szerinti értéke
f6	Vállalati profil
f15	A részvények eloszlása (tulajdonosi csoportok szerint)
f18	Legfőbb részvényesek
g12	Függő tételek és kötelezettségvállalások
g15	Kapcsolt vállalkozásokkal folytatott tranzakciók

Forrás: Ragini (2012) tételeiből leválogatva a magyar minta alapján